

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
KRIMINOLOGIJOS KATEDRA

ROLANDAS KARALIUS
TEISĖS IR POLICIJOS VEIKLOS PROGRAMA

TEMA

VAIKŲ PRIEVARTOS BEI SMURTO PAPLITIMO PROBLEMOS ŠIAULIŲ MIESTE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
dr. docentas Alfredas Kiškis

Vilnius, 2008

TURINYS

ĮVADAS	3
1. „VAIKO“, „PRIEVARTOS“ BEI „SMURTO“ SAMPRATA	
1.1. Smurto ir prievartos kilmė, teigiamas ir neigiamas požiūris į juos	7
1.2. Sąvokos „Smurtas“ teoriniai aspektai	9
1.3. Sąvokos „Prievarta“ teoriniai aspektai	10
1.4. Smurto ir prievartos santykis	11
1.5. Smurto ir prievartos rūšys bei pasireiškimo būdai	14
1.6. Sąvokos „Vaikas“ teisiniai aspektai, smurto ir prievartos išskirtinumas jo atžvilgiu	19
2. VAIKŲ PRIEVARTOS BEI SMURTO PAPLITIMO PRIEŽASTYS IR PASEKMĖS	
2.1. Socialinės priežastys	22
2.2. Psichologinės ir biologinės priežastys	29
2.3. Viktimiškumo ir latentiško įtaka smurto ir prievartos pasireiškimui	31
3. VAIKŲ SMURTO IR PRIEVARTOS PAPLITIMO ŠIAULIŲ MIESTE TYRIMAS	
3.1. Šiaulių mieste gyvenančių vaikų smurto ir prievartos paplitimo statistiniai duomenys bei šių vaikų artimiausios socialinės aplinkos charakteristika	32
3.2. Atlikto tyrimo metodika, uždaviniai, imtis	36
3.3. Vaikų ir mikroklimato, tvyrančio jų artimiausioje aplinkoje, charakteristika	38
3.4. Šiaulių mieste vaikų naudojamo smurto ir prievartos charakteristika	50
IŠVADOS	59
PASIŪLYMAI	61
LITERATŪROS SĄRAŠAS	65
ANOTACIJA (lietuvių ir anglų kalbomis)	69
SANTRAUKA (lietuvių ir anglų kalbomis)	71
PRIEDAI	73

IVADAS

Prievarta ir smurtas – tai reiškiniai, kurie lydi žmoniją nuo seniausių Antikos, Romos laikų iki šių dienų, žmogų – visą jo gyvenimą, nuo vaikystės iki mirties. Net ir XXI amžiaus pradžioje, kai Pasaulis yra labai sparčiai pažengęs technologijų bei demokratijos srityse, nuolat per žiniasklaidos priemones girdime informaciją apie vykstančius karus, taikos misijas, branduolinio ginklo grėsmę, kruvinus susišaudymus taikos metu, nužudymus, net motinų – savo vaikų, savižudybes, ir 13-15 metų vaikų, apie ką tik gimusių kūdikių išmetimus į šiukšlių konteinerius, žiaurius sumušimus žmonių ir pan., t.y. smurto ir prievartos protrūkius. Atsižvelgiant į tai, galima būtų teigti, kad šie reiškiniai neatsilikdami, koja kojon, žengia kartu su mūsų civilizacija.

Darbo aktualumas: „Kruvinas išpuolis Suomijoje: nušauti septyni mokiniai ir mokyklos direktorė“¹, „Nepilnamečiai savižudybei dažnai ryžtasi dėl konfliktų mokykloje ir šeimose“², „Šalies mokyklose smurto protrūkiai“³ – panašios tematikos straipsnių pavadinimai, vis dažniau mirgantys spaudoje, priverčia kiekvieną susimąstyti, kas šiuolaikiškoje XXI amžiuje gyvenančioje demokratinėje visuomenėje yra ne taip, nes jauni žmonės, kurie yra Pasaulio ateitis, vis dažniau ir kartais vis žiauriau prieš save pačius ar kitus žmones naudoja necivilizuotą elgesį – smurtą bei prievartą. Šis procesas įgyja „labai pavojingo“ statusą, nes yra sunkiai kontroliuojamas, kartais – beveik visai neprognozuojamas, keliantis grėsmę visuomenės saugumui. Tema dar aktuali ir tuo, kad ji skirta bendruomenės pažeidžiamiausiajam sluoksniui – vaikams, kurie yra priklausomi nuo savo tėvų, tėvių, globėjų ar kitų asmenų, todėl jie nėra savarankiški, jų gyvensena ir elgsena priklausomos nuo suaugusiųjų, todėl vaikų prievarta bei smurtas – tai viena aktualiausių problemų mūsų visuomenėje, kuri įgauna vis didesnę pagreitį. Smurto bei prievartos pasekmės yra labai svarbios tiek aukai, tiek smurtaujančiajam ar (ir) prievartaujančiajam vaikui, nes negrįžtamai formuoja ir vieno, ir kito tolimesnį elgesį, t.y. sudaro palankias prielaidas ir toliau taip elgtis, todėl aukos psichikoje užprogramuojamas vienas iš elgesio tam tikrose situacijose variantų – smurto ar (ir) prievartos naudojimas. Dėlto ši tema aktuali ir šių dienų Pasauliui.

Ištirtumas. Ši tema yra aptarta mokslinėse konferencijose, seminaruose, mokslinėje

¹ (2007). Kruvinas išpuolis Suomijoje: nušauti septyni mokiniai ir mokyklos direktorė. *Lietuvos rytas*. <http://www.lrytas.lt/?id=11944449981194229195&view=4> (2007 11 07).

² (2007). Nepilnamečiai savižudybei dažnai ryžtasi dėl konfliktų mokykloje ir šeimose. *Lietuvos rytas*. <http://www.lrytas.lt/?id=11940921941192624696&view=4> (2007 11 03).

³ (2007). Šalies mokyklose smurto protrūkiai. *Lietuvos rytas*. [http://www.lrytas.lt/?id=11967816141196761668 &view=4](http://www.lrytas.lt/?id=11967816141196761668&view=4) (2007 12 04).

literatūroje, apie tai diskutuojama įvairių radijo ir televizijos laidų metu, tačiau faktorius, jog tema yra aktuali bei skaudi problema ir šiandien, leidžia daryti prielaidą, kad ji Šiaulių mieste tirtina ir nagrinėtina, ypatingą dėmesį atkreipiant į psichosocialinius veiksnius bei pačios aukos vaidmenį šiame procese.

Problema. Šia tema yra daug kalbama, rašoma, diskutuojama, t.y., kaip iš pirmo žvilgsnio atrodytų, skiriama pakankamai dėmesio, tačiau akivaizdžiai matyti, kad problema ne mažėja, o priešingai – didėja. Sektų išvada – arba daroma per mažai, arba ne taip. Svarbiausiose, aukščiausią juridinę galią turinčiuose, nacionaliniuose bei tarptautiniuose teisės aktuose yra įtvirtintos be išimties visiems privalomos nuostatos: žmogaus asmuo neliečiamas, žmogaus orumą gina įstatymas⁴, draudžiama žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis⁵, tėvų teisė ir pareiga – auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti, vaikų pareiga – gerbti tėvus, globoti juos senatvėje ir tausoti jų palikimą⁶, Lietuva įsipareigojo ginti vaikus nuo visų smurto ir prievartos formų, 1995 metais ratifikavusi Jungtinių tautų vaiko teisių konvenciją⁷. Teisinė bazė sukurta, tačiau visuomenė nesilaiko priimtų įsipareigojimų, nevykdo įstatymų. Visuomenėje žinomi smurto ir prievartos pasireiškimo statistiniai rodikliai negali visiškai objektyviai atvaizduoti realios situacijos, nes juos sąlygoja įvairūs veiksniai: gautų statistinių duomenų nepatikimumas, šių visuomenės ydų latentiskumas⁸. Atkreiptinas dėmesys į plintančias, naujai išskiriamas, smurto bei prievartos priežastis: gėdos kultūros prieš kaltės kultūras, karas ir demokratija, moters garbė⁹, homofobija¹⁰. Todėl kyla pagrįstas klausimas – kokios priežastys daugiausiai įtakoja vaikų prievartos bei smurto paplitimą, kokios smurto ir prievartos rūšys dominuoja, kaip šiuos reiškinius įtakoja vaikų psichosocialinė aplinka ir kokių priemonių reiktų imtis, siekiant padėti pagerinti?

Tyrimo objektas – vaikų prievartos bei smurto paplitimas Šiaulių mieste, naudojamo smurto ir prievartos rūšys, pasireiškimo būdai, pagrindinės priežastys, smurtaujančių ar (ir) prievartaujančių vaikų požiūris į šiuos neigiamus reiškinius, pasekmės, mikroklimatas vaikų šeimose, mokykloje ir kitoje artimoje aplinkoje ir jo poveikis vaikų antisocialinei elgsenai.

⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

⁵ Ten pat. P. 11.

⁶ Ten pat. P. 14.

⁷ Vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.

⁸ Sąvokos „latentinis“ reikšmės tarptautinių žodžių žodyne pateikiamos kelios: „lot. latens. (kilm. latents) paslėptas, nematomas, slaptas, išoriškai nepasireiškiantis“ ir kt. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985. P. 284.

⁹ Gilligan J. Smurto prevencija. – Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 38-66.

¹⁰ Sąvoką „homofobija“ J.Gilligan aiškina kaip baime, neapykantą ir panieką homoseksualistams. Ten pat. P. 63.

Tyrimo hipotezės:

1. Neigiamas psichologinis klimatas šeimoje ar jos nebuvimas, mokykloje yra vienas svarbiausių veiksnių, lemiančių vaikų prievartos bei smurto naudojimą Šiaulių mieste.
2. Šiaulių mieste vaikai dažniausiai naudoja smurtą ir emocinę prievartą.
3. Vaikai smurtą ir prievartą dažniausiai naudoja prieš moksleivius, nepažįstamus ar kitus asmenis, su kuriais leidžia laisvalaikį, mokyklos, namų aplinkose ar kieme bei gatvėje.

Darbo tikslas – atskleisti vaikų prievartos bei smurto paplitimo ypatumus Šiaulių mieste, jų išsikerojimą svarbiausiose vaiko gyvenimo, auklėjimo, ugdymo, lavinimo, mokymosi, gyvenimiškosios patirties kaupimo aplinkose: šeimoje, mokykloje, kieme ir pan.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti teorinę literatūrą, siekiant aptarti prievartos bei smurto ir sąvokos „vaikas“ sampratas, jų tarpusavio ryšį, naudojimo probleminį pobūdį, atskleisti prievartos bei smurto rūšis, raiškos būdus, atsiradimo priežastis, iš dalies – pasekmes aukai ir smurtaujančiam ar (ir) prievartaujančiam vaikui.
2. Išanalizuoti Šiaulių miesto policijoje esančius statistinius duomenis autorių dominančia tema, aptarti, kokias dažniausiai prievartos rūšis naudoja Šiaulių mieste gyvenantys vaikai, prieš ką, to priežastis bei pasekmes.
3. Ištirti Šiaulių mieste prievartą naudojančių ir smurtaujančių vaikų psichologinį klimatą šeimoje, jei jos nėra, - aplinkoje, kurioje vaikas auga, ir mokykloje bei kitus galimai elgseną įtakojančius veiksnius, įvertinti, kokią įtaką jie turi vaikų naudojamai prievartai bei smurtui.
4. Pateikti pasiūlymus, siekiant mažinti vaikų prievartos bei smurto naudojimą.

Darbe panaudoti metodai.

1. Teoriniai mokslinių tyrimų metodai: *dedukcija - indukcija*, jis pasirinktas todėl, kad, formuojant teiginius, mintis, analizuojant ir sisteminant gautus tyrimo rezultatus, buvo einama nuo bendrų dalykų prie atskirų ir atvirkščiai – nuo atskirų – prie bendrų; *hipotezė*, šis metodas pasirinktas todėl, jog darbe buvo suformuoti pagrįsti spėjimai, kurie reikalauja tyrimo paremtų įrodymų; *palyginimas*, pasirinktas, nes darbe yra grindžiami teiginiai, lyginant tam tikrų objektų, reiškinių panašumus ir skirtumus; *apibendrinimas*, juo buvo remiamasi, formuojant gautas tyrimo išvadas, teiginius.

2. Empiriniai metodai: *apklausa* (raštu) – anketavimas, darbe panaudotas todėl, kad tyrimo metu buvo siekiama sužinoti vaikų nuomonę dominančiais klausimais; *dokumentų analizė*, šis metodas buvo panaudotas, nes buvo analizuojama Lietuvos ir užsienio autorių teisinio ir kitokio pobūdžio literatūra, policijos įstaigose esantys dokumentai.
3. Statistiniai metodai: *atrankos* (imčių), darbe buvo siekiama sužinoti Šiaulių miesto vaikų nuomonę apie naudojamą smurtą bei prievartą, todėl tuo tikslu pagal tam tikrą formulę buvo apskaičiuotas imties atrankos dydis, t.y. būtinas tiriamųjų skaičius, kuriuos apklausus ir įvertinus imties reprezentatyvumo paklaidą, statistiškai buvo sužinota visų Šiaulių miesto vaikų nuomonė dominančiais klausimais; *aprašomoji statistika*, nes buvo aprašyti tyrimo gauti duomenys, apskaičiuotos jų išraiškos procentais; *kompiuterinis duomenų apdorojimas*, buvo naudojamas, siekiant kompiuterinėmis programomis: Microsoft Word, Excel, statistiškai apdoroti socialinio tyrimo gautus duomenis.

Tyrimo charakteristika: instrumentas, imtis.

Atliekant tyrimą, buvo naudojamas anketinis metodas, nes jis yra efektyvus, ekonomiškai ir pakankamai greitas, be to, taikant būtent šį metodą, galima gauti daug informacijos ir iš daugelio respondentų. Tiriant buvo stengiamasi gauti atsakymus į šiuos pagrindinius klausimus:

1. ar vaikai naudoja ir naudojo prievartą ar (ir) smurtą, jei taip, tai prieš ką – moksleivius, bendraamžius, su kuriais leidžia laisvalaikį, ar kitus asmenis, kur – šeimoje, mokykloje ar kitoje aplinkoje, kokios rūšies prievartą ar (ir) smurtą naudojo ar naudoja,
2. jei naudojo, tai kaip tai įtakojo jų tolimesnę elgesį, kokia jų nuomonė apie smurto ar (ir) prievartos naudojimą,
3. kodėl taip pasielgė: nes taip elgiamasi jų šeimoje, mokykloje, ar pavyzdį rodo suaugusieji, ar dažnai tėveliai tokiais būdais „auklėja“ vaikus, arba taip tėtė „auklėjo“ mamą ir pan.

Tyrimo metu buvo stengiamasi ištirti prievartą naudojančių ir smurtaujančių vaikų psichosocialinį klimatą šeimoje, jei jos nėra, - aplinkoje, kurioje vaikas auga, mokykloje bei formalioje ir neformalioje aplinkose, siekiant išsiaiškinti, kaip tai įtakojo jų neigiamą elgseną.

Informacijos šaltiniai.

Rengiant darbą, buvo naudojamos įvairios teisinio, psichologinio, socialinio, pedagoginio pobūdžio literatūros šaltiniai: Lietuvos Respublikos Konstitucija, įstatymais, poįstatymiais aktais, lietuvių ir užsienio autorių, visuomeninių organizacijų leidiniais, konferencijų pranešimais, Šiaulių apskrities vyriausiojo policijos komisariato Viešosios tvarkos biuro Prevencijos poskyrio, to paties policijos komisariato 1-ojo ir 2-ojo policijos komisariatų Pietinės ir Centro policijos

nuovadų Nepilnamečių reikalų specialistų turimais statistiniais duomenimis ir kitais. Autorius darbe naudojo ir savo, kaip netrumpą laiką dirbusio nepilnamečių reikalų inspektoriumi, prevencijos srityje, dalyvavusio ne vienoje šalies ir tarptautiniu mastu surengtose konferencijose „Smurto“, „Prievartos“ temomis, praktine patirtimi. Taip pat autorius, dirbdamas prevencinį darbą, buvo vienas iš organizatorių įvairių seminarų, tarptautinių konferencijų, projektų, pvz., tarptautinio projekto „Rizikos grupės vaikai šiandien“, metodinio-informacinio leidinio šia tema bei kitų sudarytojas, vienas iš pirmųjų Šiaulių mieste dar 1997 metais didelį dėmesį skyrė išplieskusiai vaikų toksikomanijos¹¹ problemai. Be to, buvo remtasi autoriaus, kaip tėčio ir buvusio vaiko, sukaupta asmenine patirtimi.

Darbo struktūra.

Darbą sudaro: titulinis lapas, turinys, įvadas, kuriame aptartas šiame darbe gvildenamos temos aktualumas, iširtumas, problemos, tyrimo objektas, iškeltos hipotezės, darbo tikslas, aprašyti tyrimo uždaviniai bei darbe naudoti tyrimo metodai. Darbas susideda iš trijų skyrių bei poskyrių. Pirmame ir antrame skyriuose išdėstytos įvairių autorių nuomonės tam tikrais su šia tema susijusiais klausimais, pateiktas autoriaus požiūris. Trečiame skyriuje aprašytas tyrimas, kuris buvo atliktas, siekiant išsiaiškinti vaikų prievartos bei smurto paplitimo problemas Šiaulių mieste, iširti mikroklimatą vaikų šeimose, mokykloje bei kitoje jiems artimoje aplinkoje, tam tikrus veiksnius, galimai įtakojančius jų elgesį, ir juos bandyti susieti su naudojamu smurtu bei prievarta. Remiantis išnagrinėta teorine medžiaga bei atlikto tyrimo metu gautais duomenimis, padarytos išvados, kurių pagrindu suformuluoti pasiūlymai. Darbas taip pat susideda iš pateikto literatūros sąrašo, anotacijos lietuvių ir anglų kalbomis, darbo santraukos minėtomis kalbomis bei priedų.

1. „VAIKO“, „PRIEVARTOS“ BEI „SMURTO“ SAMPRATA

1.1. Smurto ir prievartos kilmė, teigiamas ir neigiamas požiūris į juos

Iš istorijos žinoma, kad smurtas ir prievarta iki XXI amžiaus atkeliavo iš seniausių Antikos laikų, o gal dar iš seniau, t.y. jų ištakos glūdi gilioje senovėje. Pirmykštis žmogus, norėdamas išgyventi, turėjo laukinėmis sąlygomis kaip žvėris kovoti už savo išlikimą, t.y. sumedžioti žvėrį, kad galėtų patenkinti savo svarbiausią fiziologinį poreikį – pavalgyti, taip pat jis turėjo tiesiogine to žodžio prasme kovoti su kitais vyrais dėl moters, siekdamas pratęsti savo giminę. Kažkiek

¹¹ Sąvoka „toksikomanija“ Tarptautinių žodžių žodyne aiškina taip: „(toksi + gr. mania – potraukis) – laikinas ar nuolatinis vaistų ar kitų medžiagų, neįtrauktų į narkotikų sąrašą, vartojimas, siekiant apsvaigti arba atsikratyti nemalonios fizinės ar psichinės būsenos“. Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Žodynas, 2007. P. 1 101.

panaši situacija yra ir šiandien – kiekvienas žmogus trokšta kuo skanesnio maisto, geresnio būsto, valdžios, pinigų ir pan., t.y. tam tikra prasme kovoja už savo, kiek įmanoma, geresnę padėtį visuomenėje. J.Gilligan teigia, kad: „Pastaruosius keturis tūkstantmečius, nuo pirmųjų įstatymų leidėjų – Hamarubio ir Mozės, Drakono ir Solono, Platono ir Aristotelio, Cicerono ir Justiniano – laikų žmonija dalyvavo didžiajame socialiniame eksperimente, kurio tikslas – patikrinti, ar teisingas teiginys, kad įmanoma sustabdyti smurtą ar bent jau sumažinti jo mastą ir intensyvumą“¹². Vadinasi, minėtas autorius mano, jog smurtas jau egzistuoja apie keturis tūkstantmečius. Keičiantis tūkstantmečiams, amžiams, vis labiau tobulėja technologijos, demokratiškėja visuomenės, liberaliai keičiasi žmonių požiūris į tam tikrus visiems žmonėms aktualius klausimus, pvz., teisingumo srityje – Lietuvoje daugiau kaip prieš dešimt metų atsisakyta taikyti nusikaltusiems asmenims mirties bausmės, paskutiniaisiais metais vyrauja nuostatos, kad nusikaltusiems nepilnamečiams¹³ laisvės atėmimo bausmės turi būti taikomos tik kaip kraštutinė priemonė ir kiek įmanoma trumpiau¹⁴. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad smurtas ir prievarta, kuri buvo giliai iššaknijusi dar prieš du tūkstantmečius metų, naudojama ir šiandien. Žinoma, jų išraiškos formos keičiasi, pvz., nebeliko kankinimo įrengimų, giljotinų, tačiau žmogų galima žaloti technologijų pasiekimais: įvairiais ginklais, lygintuvais, elektrošokais ir pan. Dabartiniame gyvenime smurto ir prievartos scenų pastebima tikrai daug, pvz., namuose – žiūrint televizorių ir stebint bokso varžybas, Ispanijos koridą, kriminalines laidas, „auklėjant“ vaikus diržu ir kitokiomis, autoriaus nuomone, neleistinomis priemonėmis, gatvėje – matant mušamą žmogų, tampomą už uodegos katina, mokykloje – besistumdančius, besispardančius moksleivius, ausis ar kitas kūno vietas mėgstančius patampyti „vardan gero auklėjimo“ mokytojus ir kitur. Ar galima teigti, kad visada smurto ir prievartos naudojimas yra tik neigiamas, o gal kartais yra kaip vienintelė kraštutinė bei reikalinga elgesio forma. Manoma, kad ispanas paklaustas, jog ar gali jaustis kartais, t.y. tam tikrų švenčių metu, trypti žmones ir kartais juos badyti, turbūt atsakytų, kad taip. Lietuvis turbūt atsakytų, jog ne. Turbūt beveik visi sutiks su nuomone, kad kraštutiniais atvejais, pvz., vaikui žaidžiant pavojingai prie gatvės ir visiškai nereaguojant į žodines pastabas, galima jį stipriai patraukti už rankos, siekiant sudrausminti, policijos pareigūnui panaudoti fizinę jėgą, siekiant sulaikyti nusikaltimą padariusį asmenį ir pan., smurto ir prievartos

¹² Gilligan J. Smurto prevencija. – Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 7.

¹³ Sąvoka „nepilnametis“ Dabartinės lietuvių kalbos žodyne aiškinama taip: „nesuaugęs, dar neturintis visų pilietinių teisių žmogus“. J.Kruopas, A.Lyberis, D.Lukšys ir kt. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius: Mintis, 1972. P. 424.

¹⁴ Vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.

naudojimas netgi yra būtinas. Tačiau, kaip jau buvo minėta, ar smurtas ir prievarta turi neigiamą ar teigiamą atspalvį, autoriaus nuomone, labai priklauso nuo tam tikros konkrečios situacijos, visuomenės kultūros, žmogaus mentaliteto. Šiame darbe tolesniuose poskyriuose ir bus bandoma atskleisti įvairių mokslininkų, įvairių sričių specialistų ir paties autoriaus požiūrį į smurto bei prievartos apraiškas. Taigi, autoriaus nuomone, smurtas ir prievarta žengia koja kojon su žmogumi ir jį lydi nuo pat jo atsiradimo šioje žemėje iki pat šių dienų.

1.2. Sąvokos „Smurtas“ teoriniai aspektai

Sąvoka „Smurtas“ dabartinės lietuvių kalbos žodyne aiškinama kaip šturkšti prievarta¹⁵. R.Žukauskienė mano, kad: „smurtas – tai fizinės ar emocinės kančios sukėlimas, sužalojimas, panaudojant jėgą, turint tikslą ką nors fiziškai ar psichologiškai paveikti, taip pat prievartinis asmens laisvės suvaržymas, stipriai paveikiantis normalią egzistenciją“¹⁶. A.Markevičienė ir V.Blažys pritaria R.Žukauskienės sąvokos „smurtas“ traktuotei¹⁷. R.Žukauskienė smurtą apibūdina ir plačiąja prasme, tai – „fizinė, psichologinė, seksualinė prievarta, žmogaus išnaudojimas“¹⁸. J.Gilligan smurtą apibūdina kaip visuomenės sveikatos priežiūros sistemos ir profilaktinės medicinos problemą. Tai liga, ardomoji jėga ar procesas, įtakojantis organizmą ar rūšį, pavojingas gyvybei ir ypač – rūšies išlikimui. Smurtą minėtasis autorius aiškina kaip vieno žmogaus kitam arba sau pačiam daromus fizinius sužalojimus, ypač, jei jie pavojingi gyvybei, baigiasi mirtimi arba luošumu, neįgalumu¹⁹. Tokį patį šios sąvokos traktavimą minėtasis autorius palieka ir kitoje savo knygoje²⁰. A.Dapšys ir G.Sakalauskas teigia, kad: „smurtas – tai šturkšti, grubi prievarta, kuria tiesiogiai pasikėsinama į vaiko fizinę, psichinę ir lytinę neliečiamybę, sutrikdant jo sveikatą, atimant gyvybę arba grasinant tai padaryti, ar kitaip vaiką traumuojant, jį įbauginant, iš jo pasityčiojant, paniekinant, pažeminant vaiko asmenybę, jo garbę, orumą ir pan.“²¹ P.K.Smith konstatuoja, jog anglų kalbos žodynas „Encarta“ apibrėžia smurtą kaip fizinės jėgos naudojimą,

¹⁵ J.Kruopas, A.Lyberis, D.Lukšys ir kt. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius: Mintis, 1972. P. 724.

¹⁶ Žukauskienė R. Kriminalinio elgesio psichologija. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006. P. 345.

¹⁷ A.Markevičienė, V.Blažys. Fizinis ir psichologinis smurtas. – Vilnius: Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija, 2000. P. 3.

¹⁸ Žukauskienė R. Kriminalinio elgesio psichologija. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006. P. 34.

¹⁹ Gilligan J. Smurto prevencija. – Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 96.

²⁰ Gilligan J. Smurtas. Apmąstymai apie nacionalinę epidemiją. – Vilnius: Vaga, 2007. P. 96.

²¹ A.Dapšys, G.Sakalauskas. Smurtą patyrusių vaikų reabilitacijos teisiniai aspektai. – Vilnius: Teisės institutas, 2005. P. 20.

siekiant ką nors sužeisti arba sugriauti, neteisėtos jėgos naudojimą arba jo grėsmės sukeltą poveikį²². Šis autorius pateikia Pasaulinės sveikatos organizacijos smurto apibrėžimą, kuriame sakoma, jog smurtas – tai sąmoningas fizinės ar psichologinės jėgos ar pranašumo naudojimas prieš save patį, kitą asmenį, asmenų grupę ar bendruomenę, kurio pasekmė yra arba gali būti sužalojimas, mirtis, psichologinė ar materialinė žala ir sutrikęs vystymasis²³. Be to, P.K.Smith pabrėžia, jog, jei smurtas suvokiamas vien kaip fiziniai veiksmai, jį lengviau pamatyti, įvardyti, paprasčiau išmatuoti, jį lengviau pastebėti ir kontroliuoti nei žodinį ar santykių smurtą. Tai leidžia atskirti smurtą nuo agresijos, už jo ribų lieka tokie sąmoningai žalojantys veiksmai, kaip įžeidinėjimas, socialinė atskirtis, paskalų skleidimas ir kt.²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjų senatas nurodė, kad fizinis smurtas – tai smūgių sudavimas, kitokie veiksmai, dėl kurių asmuo kenčia fizinės kančias ar apribojama jo laisvė, taip pat – lengvo ar apysunkio kūno sužalojimo padarymas²⁵. Autoriaus nuomone, smurtas – tai smūgių sudavimas, kitokio pobūdžio fiziniai veiksmai, kuriuos asmuo tyčia ar dėl neatsargumo pats tiesiogiai ar per kitus asmenis netiesiogiai atlieka kito asmens ar asmenų, savo paties ar gyvūnų atžvilgiu, ir dėlto jiems sukeliama fizinės kančios, jie yra sužalojami, suluošinami, tampa neįgalūs ar atimama gyvybė, ar apribojama jų laisvė. Siekiant nesikartoti ir neapkrauti teksto, motyvai, paaiškinantys kodėl būtent taip autorius supranta sąvokos „smurtas“ esmę, išdėstomi 1.4. poskyryje „Smurto ir prievartos santykis“.

1.3. Sąvokos „Prievarta“ teoriniai aspektai

Sąvoka „Prievarta“ dabartinės lietuvių kalbos žodyne aiškinama kaip vartojimas fizinės jėgos, vertimas ką daryti²⁶. A.Markevičienė, V.Blažys atskirai sąvokos „Prievarta“ neaiškina, o pateikia tam tikrų prievartos rūšių: fizinės, emocinės, seksualinės apibrėžimus²⁷. V.Blažys pateikia fizinės prievartos sąvoką, jis teigia, jog : „tai – tėvų ar globėjų sukeliamas vaiko iki 18 m. fizinis sužalojimas ne nelaimingo atsitikimo metu ar leidimas tokiam sužeidimui įvykti“²⁸. V.Sruoga,

²² P.K.Smith, P.Galvin, J.Shaughnessy ir kt. Smurto prevencija mokyklose. – Vilnius: Europos Taryba, 2003. P. 26.

²³ Ten pat. P. 27.

²⁴ Ten pat. P. 27.

²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjų senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“. *Lietuvos aukščiausiasis teismas*. http://www.lat.lt/4_t_pbiuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=26633 (2008 10 04).

²⁶ J.Kruopas, A.Lyberis, D.Lukšys ir kt. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius: Mintis, 1972. P. 611.

²⁷ A.Markevičienė, V.Blažys. Fizinis ir psichologinis smurtas. – Vilnius: Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija, 2000. P. 15-17.

²⁸ L.Slušnys, V.Ribakovienė, G.Sakalauskas ir kt. Nepilnamečių kriminalinė justicija. – Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2001. P. 66.

B.Jakubkaitė taip pat neišskiria sąvokos „prievarta“, o aprašo emocinį (psichologinį) smurtą ir prievartą, fizinę bei seksualinę prievartą²⁹. R.Žukauskienė bei A.Dapšys ir G.Sakalauskas tam tikras prievartos rūšis, pvz., psichologinę, seksualinę ir kt., kaip jau buvo minėta ankstesniame poskyryje, tapatina su smurtu. Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjų senatas išreiškė nuomonę, kad prievartavimas tai – tiesioginis arba užuominomis grasinimas panaudoti fizinį smurtą prieš nukentėjusįjį ar jo artimuosius, jo turto sunaikinimas ar sugadinimas, ar kitoks šantažas arba kitokios prievartos panaudojimas³⁰. Vadinasi, senato nuomone, egzistuoja fizinis smurtas ir kitokia prievarta, tačiau ši sąvoka plačiau nepaaiškinama. Remiantis pateiktomis įvairių autorių, teismo nuomonėmis, autoriaus praktine patirtimi, manytina, kad prievarta – tai įvairaus ne fizinio pobūdžio veiksmai, kuriuos asmuo tyčia ar dėl neatsargumo pats tiesiogiai ar per kitus asmenis netiesiogiai atlieka kito asmens ar asmenų, savo paties ar gyvūnų atžvilgiu prieš jų valią, ir dėlto yra netenkinami jų fiziologiniai, psichiniai, socialiniai poreikiai, sukeltos emocinės kančios, kėsিনamasi į žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą. Autorius žodį „kėsინamasi“ šiuo atveju supranta plačiąja prasme, t.y. šis žodis apima ir jau atliktus veiksmus ir tiesioginę sąvokos „pasikėsინimas“ reikšmę, kuri Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse aiškinama kaip tyčiniai veiksmai, kuriais pradedami atlikti, šiuo atveju prievartiniai, veiksmai, tačiau jie nėra baigiami dėl nuo asmens, pradėjusio šiuos veiksmus, valios nepriklausančių aplinkybių³¹. Siekiant nesikartoti, motyvai, paaiškinantys kodėl būtent taip autorius supranta sąvokos „prievarta“ esmę, pateikiami 1.4. poskyryje „Smurto ir prievartos santykis“.

1.4. Smurto ir prievartos santykis

Tampa aišku, kad įvairūs autoriai turi skirtingas nuomones, aiškindami sąvoką „smurtas“. Kai kurie autoriai mano, kad ši sąvoka apima fizinę, seksualinę, psichologinę prievartą, kiti daugiau akcentuoja fizinės jėgos naudojimą, sukeldami tam tikras žalingas pasekmes. Vieni autoriai pripažįsta kitą asmenį kaip smurto objektą, antri – net ir save patį. Pasak A.Dapšio ir G.Sakalausko, smurto ir prievartos terminai dažnai vartojami įvairių teisės šakų, pvz.,

²⁹ V.Sruoga, B.Jakubkaitė. Emocinė, fizinė ir seksualinė prievarta prieš vaikus. – Vilnius: Dizaino propaganda, 2002. P. 8.

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjų senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“. *Lietuvos aukščiausiasis teismas*. http://www.lat.lt/4_t_pbiuuletieniai/senos/nutartis.aspx?id=26633 (2008 10 04).

³¹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.

baudžiamosios, civilinės ir kt., kodifikuotuose ar kituose įstatymuose bei nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose, tačiau bendro sąvokų: „smurtas“, „prievarta“, apibūdinimo, jų turinio esminių požymių tarpusavio santykio ir skirtumų išsamaus išaiškinimo teisės aktuose pasigendama, apsiribojant tik atskirų (aktualiausių) prievartos ir smurto formų (fizinė, psichinė ir kt.) ir konkrečių būdų (smūgio sudavimas, grasinimas ir kt.) nurodymu ir tik dalies jų išsamesniu aiškinimu³². Analizuojant minėtų autorių požiūrius šia tema, tampa aišku, kad vieningos nuomonės šiuo klausimu nėra, be to, pasigendama atsakymų į paprastus klausimus: ar galima laikyti smurtiniais veiksmais asmens atliktus neatsargius veiksmus, pvz., pavojingai mėtant akmenis, netyčia pataikoma asmeniui į galvą ir dėlto jis miršta, ar smurto objektais gali būti naminiai ar laukiniai gyvūnai, pvz., kačiukas ar šuniukas, kurie yra spardomi, mėtomi į sieną, skandinami?

Dabartinės lietuvių kalbos žodyne semantinė žodžio „smurtas“ reikšmė yra aiškinama kaip šiurkšti prievarta. Sektų išvada, kad, jei yra šiurkšti prievarta, tai turėtų būti ir nešiurkšti ar kitokio pobūdžio prievarta. Kokia konkrečiai tai prievarta, nėra aišku, tačiau tokie veiksmai kaip: pasityčiojimas, įžeidinėjimas, žodinis žeminimas ir pan., autoriaus nuomone, negalėtų būti priskirtini šiurkščiai prievartai, t.y. smurtui. Gal juos galėtų apimti vadinamoji „nešiurkšti“ prievarta. Kito žmogaus lytinių organų lietimasis, lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas su juo prieš jo valią, pvz., žodžiu pagrasinus, kad, priešingu atveju, jis bus sumuštas, todėl jis visa tai atlieka nesipriešindamas, tačiau nenaudojant prieš jį jokių kitų veiksmų, manytina, kad tokio pobūdžio veiksmai taip pat nepriskirtinti šiurkščiai prievartai, t.y. smurtui, todėl jie galėtų būti laikytini „nešiurkščios“ prievartos išraiškos formomis. Biologinių ar psichinių asmens, dažniausiai vaiko, poreikių netenkinimas, pvz., nesirūpinimas maitinimu, saugumu, pomėgiais ir kt., autoriaus nuomone, taip pat negalėtų būti priskirtinas „šiurkščiai“ prievartai, t.y. smurtui, o – minėtajai „nešiurkščiai“ prievartai. Atkreiptinas dėmesys, jog aktyvūs fiziniai veiksmai aukos atžvilgiu gali būti atliekami tiesiogiai, pvz., suduodant jai per veidą, ir netiesiogiai, pvz., paprašius kitų asmenų, jog auką sumuštų. Tokie netiesioginiai veiksmai, autoriaus nuomone, taip pat priskirtini smurtui. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse numatyta, jog nusikaltimai yra tyčiniai ir neatsargūs³³. Vadinasi, už neatsargius veiksmus, kurie sukėlė šiame kodekse numatytus padarinius, asmuo taip pat gali būti nubaustas, todėl teigtina, kad neatsargus žmogaus, savęs ar kito objekto sužalojimas tam tikrais atliktais veiksmais taip pat gali būti priskiriamas smurtui. Kalbant

³² A.Dapšys, G.Sakalauskas. Smurtą patyrusių vaikų reabilitacijos teisiniai aspektai. – Vilnius: Teisės institutas, 2005. P. 111.

³³ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.

apie smurto objektus, manytina, jog smurtas gali būti naudojamas prieš kitą asmenį ar asmenis, prieš save patį bei prieš laukinius ar naminius gyvūnus³⁴. Autoriaus nuomone, šuniuko, kačiuko ar kito gyvūno kankinimas, t.y. žiaurus elgesys su jais, gali būti prilyginamas smurtui, naudojamam prieš žmogų, nes ir žmogus, ir gyvūnas yra gyvi organizmai ir niekas neturi teisės su jais šitaip elgtis, t.y. naudoti smurto jų atžvilgiu. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse numatyta, jog: „tas, kas žiauriai elgėsi su gyvūnu, jeigu dėlto gyvūnas žuvo arba buvo suluošintas, arba kankino gyvūną, baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki vienerių metų³⁵. Taigi, už tokio pobūdžio veiksmus yra numatyta ir baudžiamoji atsakomybė. Žodį „žiaurus“ dabartinės lietuvių kalbos žodynas aiškina kaip nuožmų, negailestingą, kalbant apie žmogų³⁶. Autorius mano, jog žmogus tyčia žalojantis kitą žmogų, taip pat yra negailestingas. Daugeliui girdėtą žodį „zoofilija“ tarptautinių žodžių žodynas aiškina taip: „(lot. zoophilia = zoo- + gr. philia – meilė, potraukis; sk. zo/oofilija) – psich. lytinis iškrypimas, pasireiškiantis potraukiu lytiškai santykiauti su gyvuliais“³⁷. Autorius pritaria J.Gilligan anksčiau išsakytai nuomonei ir mano, kad tam tikrais atvejais smurtas – medicininė problema, t.y. visiškai psichiškai sveikas socialus žmogus negali kito žmogaus žaloti, jį degindamas lygintuvu, suduodamas jam per dešimt smūgių peiliu ar kirviu, išbadydamas jam akis, nupjaudamas galvą ar pirštus. Todėl, atsižvelgiant į išdėstytus motyvus, kaip jau buvo minėta, autorius mano, kad smurtas – tai smūgių sudavimas, kitokio pobūdžio fiziniai veiksmai, kuriuos asmuo tyčia ar dėl neatsargumo pats tiesiogiai ar per kitus asmenis netiesiogiai atlieka kito asmens ar asmenų, savo paties ar gyvūnų atžvilgiu, ir dėlto jiems sukeliama fizinė kančia, jie yra sužalojami, suluošinami, tampa neįgalūs ar atimama gyvybė, ar apribojama jų laisvė. Visi kiti minėti veiksmai, pvz., įžeidinėjimas, žeminimas, lytinių organų lietimas, biologinių ar psichinių poreikių netenkinimas, autoriaus nuomone, priskirtini „nešiorkščiai“ prievartai, nes jiems atlikti nenaudojama fizinė jėga ar panašaus pobūdžio veiksmai, tačiau neabejotinai jie yra prievartiniai, t.y. atliekami prieš kito asmens ar gyvūno valią, todėl jie vadintini tiesiog prievarta. Atsižvelgiant į tai, kaip jau buvo akcentuota, teigtina, kad prievarta – tai įvairaus ne fizinio pobūdžio veiksmai, kuriuos asmuo tyčia ar dėl neatsargumo pats tiesiogiai ar per kitus asmenis netiesiogiai atlieka kito asmens ar asmenų, savo paties ar gyvūnų atžvilgiu prieš jų valią, ir todėl yra netenkinami jų fiziologiniai, psichiniai,

³⁴ Sąvoka „gyvūnas“ Dabartinės lietuvių kalbos žodyne aiškinama šitaip: „jutimo organus turintis gyvis“. J.Kruopas, A.Lyberis, D.Lukšys ir kt. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius: Mintis, 1972. P. 176.

³⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.

³⁶ J.Kruopas, A.Lyberis, D.Lukšys ir kt. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius: Mintis, 1972. P. 962.

³⁷ Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Žodynas, 2007. P. 1 164.

socialiniai poreikiai, sukeliama emocinė kančia, kėsina į žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą. Jau buvo aptarta, kad autorius žodį „kėsina“ šiuo atveju supranta plačiąja prasme. Mokslinėje literatūroje yra naudojamas terminas „fizinė prievarta“ ir „fizinis smurtas“. R.Kaffemas aiškina, jog viena iš dažnai pasitaikančių akivaizdžios prievartos prieš vaiką formų yra fizinė prievarta arba smurtas³⁸. Pritariant šio autoriaus nuomonei ir remiantis aprašytais motyvais, manytina, kad sąvoka „smurtas“ būtent ir apima fizinius ar kitokio panašaus pobūdžio veiksmus, todėl ją būtų galima naudoti ir be žodžio „fizinis“, t.y. tiesiog smurtas. Autoriaus nuomone, sąvoka „fizinė prievarta“ ir paaiškina, kad atlikti prievartiniai veiksmai yra būtent fizinio pobūdžio, t.y. buvo panaudotas smurtas, todėl žodis „fizinė“ parodo prievartos rūšį. Taigi, autorius mano, kad sąvokos „smurtas“ sinonimas yra sąvoka „fizinė prievarta“, todėl jos yra lygiareikšmės. Teigtina, kad terminas „smurtas“ yra siauresnis už terminą „prievarta“, nes smurtas apima tik fizinius ar panašaus pobūdžio veiksmus, o prievarta, autoriaus nuomone, gali būti mažiausiai keturių rūšių: emocinė, fizinė, egzistencinė, seksualinė.

1.5. Smurto ir prievartos rūšys bei pasireiškimo būdai

R.Žukauskienė išskiria tokias smurto rūšis:

1. **fizinį**, kuris, jos nuomone, pasireiškia šiais būdais: asmens stumdymu, mušimu, sužeidimu, nužudymu,
2. **psichologinį emocinį**, tai – įžeidžiantys žodžiai, pastabos, grasinimai, draudimai, gąsdinimai, kuriais siekiama įskaudinti, priversti suvokti priklausomybę nuo skriaudėjo,
3. **nepriežiūrą**, tai – dėmesio asmeniui stoka, nesirūpinimas, draudimas lavintis, šviestis, fiziškai vystytis, marinimas badu,
4. **lytinį**, tai – seksualinis priekabiavimas, aukos privertimas stebėti lytinį aktą, vertimas liesti lyties organus, prievartinis oralinis, analinis, genitalinis kontaktas³⁹.

Atkreiptinas dėmesys, kad pastabos ir draudimai ne visada turi neigiamą reikšmę, nes gyvenimas, autoriaus nuomone, neįmanomas be jų naudojimo tam tikromis situacijomis, pvz., draudžiamieji kelio ženklai, pastaba vaikui, kai jis netinkamai elgiasi ir pan. Tačiau, sutinkant su R.Žukauskiene,

³⁸ Kaffemanas R. Rizikos grupės vaikų elgesio ypatumai ir priežastys // Rizikos grupės vaikai šiandien. Tarptautinio projekto-seminaro medžiaga. – Šiauliai: Sidabrinis medis, 2000. P. 7, 8.

³⁹ Žukauskienė R. Kriminalinio elgesio psichologija. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006. P. 345, 346.

manoma, jog, jei pastabos ir draudimai yra pernelyg dažni, nepagrįsti, be priežasties, jie įgauna neigiamą prasmę. „J.Dobson vaiko baudimą mušimu iki dešimties metų laiko normalia pedagogine priemone“⁴⁰, „P.J.Carnes (1979) prie fizinio smurto priskiria mušimą per veidą ir mušimą diržu“⁴¹. J.Gilligan mano, jog smurtas gali būti:

1. **sąmoningai suplanuotas** arba **netyčinis**, kylantis iš nerūpestingumo, neatsargumo, saugos reikalavimų nepaisymo savo ir aplinkinių atžvilgiu,
2. kaip psichopatologijos apraiška gali būti **individualus**, pvz., žmogžudystė, savižudybė, arba **epideminis**, pvz., karas, genocidas,
3. **agresyvus, puolamasis**, kurį sukelia agresorius, ir **gynybinis**, kai siekiama nuo jo apsiginti, tai – reakcija į agresoriaus smurtą, gynyba ir net gynybinis smurtas gali būti būtinas sveikatai, jis gali padėti prisitaikyti, kad būtų išsaugota gyvybė, tačiau gynybinis smurtas gali lengvai tapti savižudišku, o ne apginti⁴².

A.Markevičienė, V.Blažys atskirai išskiria **buitinį** smurtą ir nurodo tokias jo rūšis:

1. **emocinis**, kuris pasireiškia šiais būdais: pravardžiavimu, vertimu blogai apie save galvoti, tyčiojimusi iš interesų, kito poreikių negerbimu,
2. **izoliavimas**, tai – kontroliavimas, ką partneris veikia, kur eina, atskyrimas nuo artimųjų,
3. **grasinimai, bauginimas**, tai – grasinimas palikti, nusižudyti, papasakoti „visiems“, jog partnerė (-is) „nenormalus“,
4. **ekonominis**, tai – neleidimas dirbti, vertimas prašyti pinigų, apmokėjimas ko nors, o po to dėl jo priekaištavimas,
5. **seksualinis**, tai – tyčiojimas iš kūno, vertimas lytiškai santykiuoti,
6. **fizinis**, tai – tampymas už plaukų, mušimas, smauginimas, spardymas ir kt. veiksmai⁴³.

Manoma, kad šie autoriai išskirdami buitinį smurtą, labiau norėjo akcentuoti smurto pasireiškimo vietą, t.y. šeimą, namus, ir aukos išskirtinumą, t.y. partnerę arba partnerį. Autoriaus nuomone, sąvokos: „smurtas“, „prievara“, apima šią išskirtą smurto rūšį bei jos pasireiškimo būdus, tačiau, norint pabrėžti aukos ypatumą ir smurto pasireiškimo vietą, galima būtų naudoti terminus: „buitinis smurtas“ ar „buitinė prievarta“. M.Prokopčik prie smurto, kalbant apie vaikus,

⁴⁰ Cit. pagal Žukauskienė R. (Kriminalinio elgesio psichologija). – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006. P. 431.

⁴¹ Ten pat.

⁴² Gilligan J. Smurtas. Apmąstymai apie nacionalinę epidemiją. – Vilnius: Vaga, 2007. P. 96, 97.

⁴³ A. Markevičienė, V. Blažys. Fizinis ir psichologinis smurtas. – Vilnius: Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija, 2000. P. 8, 9.

atskirai išskiria sąvoką „fizinė bausmė“, pasak autorės, tai yra: „tokia bausmė, kai fizinė jėga naudojama skausmui arba nepatogumui sukelti: vaikas mušamas ranka, lazda, diržu ar kitais daiktais, spardomas, purtomas arba mėtomas, draskomas, žnaibomas, tampomas už plaukų, pririšamas arba užrakinamas“⁴⁴.

Pasikartodamas autorius akcentuoja, jog smurtas tai – smūgių sudavimas, kitokio pobūdžio fiziniai veiksmai, kuriuos asmuo atlieka kito asmens ar asmenų, savo paties ar gyvūnų atžvilgiu ir dėlto jiems sukeliama fizinė kančia, jie yra sužalojami, suluošinami, tampa neįgalūs ar atimama gyvybė, ar apribojama jų laisvė. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad smurtas pasireiškia įvairaus pobūdžio fiziniais veiksmais, kurie sukelia būtent fizinę kančią, ir todėl atsiranda žalingos pasekmės. Be to, prie smurto priskirtinas ir neteisėtas sąvokoje įvardintų objektų, t.y. į kuriuos nukreiptas smurtas, laisvės apribojimas, pvz., vaiko užrakinimas kambaryje, sandėliuke, rūsyje ir kitose vietose tam tikram, dažniausiai ilgam, laikui, tačiau, atkreiptinas dėmesys, jog autorius nemano, kad paliepiamas vaikui pabūti vienam kambaryje, kol jis nurims ar jei tai yra bausmė už tam tikrą netinkamą elgesį, nėra smurtas. Autoriaus nuomone, kiekviena situacija yra labai skirtinga, tačiau labai svarbu, koks yra bausmės tikslas. Remdamasis tuo, autorius smurto neskirsto į atskiras rūšis, priešingai nei prievartos. Žinoma, pritaria daugelio minėtų autorių nuomonei, jog smurtą galima būtų skirstyti įvairiai: pagal objektus, į kuriuos jis nukreiptas, pvz., prieš save patį ar kitą asmenį, pagal aukų skaičių, pvz., individualus ar masinis, pagal veiksmų tyčią, pvz., tyčinis ar neatsargus, ir pan. Kalbant apie smurto pasireiškimo būdus, taip pat pritariama kitų autorių nuomonei, kad jis gali pasireikšti spardymu, tampymu už plaukų ir pan., tačiau akcentuotina, jog smurtas gali pasireikšti visais įmanomais bet kokio pobūdžio fiziniais veiksmais, kurie sukelia fizinę kančią ar (ir) sudaro sąlygas neteisėtam laisvės apribojimui.

R. Kaffemanas, kalbėdamas apie vaiką, prievartą skirsto į:

1. **fizinę arba smurtą**, kuri pasireiškia šiais būdais: vaiko nepriežiūra, nesirūpinimu jo fiziniais poreikiais, pvz., maitinimu, rengimu, nesirūpinimu vaiko sveikata,
2. **psichologinę prievartą**, tai – vaiko jausmų ignoravimas, vaiko nesiklausymas, panika vaiko gebėjimams, jo veiklai, verbalinė prievarta (tyčiojimas iš vaiko, niekinami

epitetai ir pan.), suaugusiojo manipuliavimas vaiku, siekiant sau naudos ar savo

saugumo, mokymosi poreikių ignoravimas, socialinis ir pedagoginis apleistumas ir kt.,

3. **seksualinę prievartą**, tai – ne vien tiesioginis seksualinis kontaktas, bet ir kiti su tuo

⁴⁴ Prokopčik M. Suaugęs žmogus neturi mušti vaiko. – Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2003. P. 5.
susiję suaugusiųjų veiksmai – vaiko lietimasis, kai jis nenori būti liečiamas, seksualinio

turinio paveikslų ar nuotraukų demonstravimas vaikui ir kt.⁴⁵

V.Sruoga, B.Jakubkaitė išskiria tokias pačias prievartos rūšis kaip ir R.Kaffemanas⁴⁶. Tam pritaria ir V.Blažys⁴⁷. A.Dapšys ir G.Sakalauskas, kalbėdami apie vaikus, sąvoką „prievarta“ apibūdina plačiąja ir siaurąja prasme. Autoriai prievartą plačiąja prasme vadina **socialine** prievarta, tai – vaiko, kaip žmogaus, visuotinai tarptautiniuose dokumentuose pripažintų prigimtinių teisių bei laisvių pažeidimas arba ribojimas, jų varžymas, nesudarant ir neužtikrinant būtinų socialinių, teisinių ir kitų sąlygų šioms teisėms ir laisvėms realiai įgyvendinti, o taip pat – vaikų skurdas, ekonominis išnaudojimas, įvairios kitos neigiamos socialinės aplinkos, fizinio ir psichologinio poveikio (prievartos) vaikams formos. Minėtų autorių teigimu, prievarta siaurąja (teisine) prasme laikytina tik toks fizinės ir (ar) psichinės jėgos (prievartos) vartojimas vaikui, kuris gali būti kvalifikuojamas kaip įstatymais ar kitais teisės aktais uždraustas teisės pažeidimas, pvz., baudžiamasis, administracinis ir kt.⁴⁸ „L.E.Walker (1991) fizinei prievartai priskiria atsisakymą padėti kažkam, kas yra sužalotas arba serga, kito asmens įkalinimą, izoliavimą, palikimą pavojuje vietoje, užrakinimą savo namuose“⁴⁹.

Kaip jau buvo minėta, vienu atveju prievartiniai veiksmai, t.y. kurie atliekami prieš kito asmens, paties savęs ar gyvūno valią, turi neigiamą reikšmę, kitu – teigiamą, viskas priklauso nuo konkrečios situacijos, o svarbiausia – veiksmų tikslingumo. Pritartina išsakyti daugelio autorių nuomonei apie prievartos rūšis ir jos pasireiškimo būdus, tačiau norėtuši išsakyti savo poziciją šiais klausimais, kuri susiformavo, remiantis teorinės literatūros studijavimu bei nedidele praktine patirtimi. Jau buvo aptarta, kad prievarta – tai įvairūs ne fizinio pobūdžio veiksmai, kuriuos asmuo atlieka kito asmens ar asmenų, savo paties ar gyvūnų atžvilgiu prieš jų valią, ir dėlto yra netenkinami jų fiziologiniai, psichiniai, socialiniai poreikiai, sukeltos emocinės kančios,

kėsinamasi į žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą. Autorius nori patikslinti, kad jis linkęs fizinę prievartą vadinti smurtu, todėl, jei būtų kalbama apie fizinę prievartą, jai turėtų

⁴⁵ Kaffemanas R. Rizikos grupės vaikų elgesio ypatumai ir priežastys // Rizikos grupės vaikai šiandien. Tarptautinio projekto-seminaro medžiaga. – Šiauliai: Sidabrinis medis, 2000. P. 8, 9.

⁴⁶ V.Sruoga, B.Jakubkaitė. Emocinė, fizinė ir seksualinė prievarta prieš vaikus. – Vilnius: Dizaino propaganda, 2002. P. 8.

⁴⁷ L.Slušnys, V.Ribakovienė, G.Sakalauskas ir kt. Nepilnamečių kriminalinė justicija. – Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2001. P. 66-69.

⁴⁸ A.Dapšys, G.Sakalauskas. Smurtą patyrusių vaikų reabilitacijos teisiniai aspektai. – Vilnius: Teisės institutas, 2005. P. 112.

⁴⁹ Cit. pagal Žukauskienė R. (Kriminalinio elgesio psichologija). – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006. P. 382.

būti taikomas smurto apibrėžimas. Analizuojant prievartos rūšis, labiausiai norima akcentuoti sritį, į kurią prievarta yra nukreipta. Pirmiausia, egzistencija, dabartinės lietuvių kalbos žodynas aiškina, kad egzistencija – tai gyvavimas, būvis⁵⁰. Kiekvienas žmogus ar gyvūnas, siekdamas egzistuoti žemėje, pirmiausia, turi patenkinti savo fiziologinius poreikius: maistas, būstas, apranga, gera savijauta (sveikata), vėliau – būtinus asmenybės normaliam vystymuisi poreikius: mokslo, pomėgių, artimųjų dėmesio ir kt. Atsižvelgdamas į tai, autorius mano, jog įvairūs ne fizinio pobūdžio veiksmai, kurie atliekami kito asmens ar asmenų, savo paties ar gyvūnų atžvilgiu prieš jų valią, ir dėlto yra netenkinami jų fiziologiniai, socialiniai poreikiai, vadintini egzistencine prievarta. O minėti poreikiai, kurie yra nepatenkinami, yra šios prievartos rūšies pasireiškimo būdai. Antra, emocijos, dabartinės lietuvių kalbos žodynas aiškina, kad emocija – tai jausmas, jaudinimasis, psichinis pergyvenimas⁵¹. Autoriaus nuomone, jausmai taip pat yra be galo žmogui svarbūs, nes tuo daugiausia žmogus ir skiriasi nuo kitų gyvų organizmų žemėje, jog juos turi ir sugeba jausti meilę, palankumą, gėrį, blogį, neapykantą, užuojautą ir pan. Atsižvelgiant į tai, manytina, jog įvairūs ne fizinio pobūdžio veiksmai, kurie atliekami kito asmens ar asmenų, savo paties ar gyvūnų atžvilgiu prieš jų valią, ir dėlto yra sukeltos emocinės kančios, vadintini emocijne prievarta. Jos pasireiškimo būdai gali būti labai įvairūs, pvz., gąsdinimas, tyčiojimas ar žeminimas, įžeidinėjimas neigiamą reikšmę turinčiais žodžiais ir kt. Trečia, žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvė ir neliečiamumas. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje numatyta, jog žmogaus asmuo neliečiamas, įstatymas ir teismas saugo, kad niekas nepatirtų savavališko ar neteisėto kėsinimosi į jo garbę ir orumą⁵². Autorius mano, kad tai taip pat labai aktuali sritis žmogui, todėl teigtina, jog įvairūs ne fizinio pobūdžio veiksmai, kurie atliekami kito asmens ar asmenų, savo paties ar gyvūnų atžvilgiu prieš jų valią, ir todėl yra kėsinamasi į žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą, vadintini seksualine prievarta. Autorius pritaria

Lietuvos Aukščiausiojo teismo senato nuomonei, kuria aptariami galimi seksualinės prievartos pasireiškimo būdai: lytinis santykiavimas – yra skirtingų lyčių asmenų, t.y. vyro ir moters aktas, įvedant vyro varpą į moters makštį, lytinės aistros tenkinimas – yra skirtingų lyčių asmenų arba tos pačios lyties asmenų veiksmai, kai lytinė aistra tenkinama oraliniu, analiniu ar kitokio pobūdžio veiksmais, pvz., dirginant vyro ar moters lytinius organus, liečiant lytiniu organu kito žmogaus kūną ir pan., atskirai išskiriamas mažamečio asmens tvirkinimas – lytinių organų

⁵⁰ J.Kruopas, A.Lyberis, D.Lukšys ir kt. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius: Mintis, 1972. P. 145.

⁵¹ Ten pat. P. 149.

⁵² Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

demonstravimas nepilnamečiui, jo nurengimas, glostymas vaiko kūno ar jo lytinių organų, prašymas glostyti kaltininko lytinius organus, taip pat – lytinis santykiavimas ar aistros tenkinimas mažamečio akivaizdoje ir pan.⁵³ Baudžiamajame kodekse pasakyta, jog: „tas, kas siekdamas seksualinio bendravimo ar pasitenkinimo vulgariais ar panašiais veiksmais, pasiūlymais ar užuominomis priekabiavo...“⁵⁴. Šie veiksmai taip pat priskirtini seksualinės prievartos išraiškos būdai. Akcentuotina, jog autorius išskiria tris prievartos rūšis: **egzistencinę**, **emocinę** ir **seksualinę**, atsižvelgiant į kokią sritį yra nukreipti prievartiniai veiksmai, t.y. egzistenciją, emocijas ar žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą. Manytina, jog tai – plačiausia prievartos rūšių klasifikacija, galinti apimti visas kitų autorių pateiktas prievartos rūšis. Atkreiptinas dėmesys, kaip jau buvo aptarta, jog galima išskirti ir **fizinę** prievartą, tačiau, autoriaus nuomone, šis terminas lygiavertis terminui „smurtas“, todėl galima vartoti ir sąvoką „fizinė prievarta“, ir sąvoką „**smurtas**“ kaip sinonimus. Autorius darbe vartoja abu šiuos sinonimus. Atskirai fizinė prievarta nebuvo aptarta, nes smurtas buvo analizuotas ankstesniame poskyryje.

1.6. Sąvokos „Vaikas“ teisiniai aspektai, smurto ir prievartos išskirtinumas jo atžvilgiu

Mokslinėje literatūroje be sąvokos „vaikas“ yra vartojamos ir kitos panašios sąvokos: „mažametis vaikas“, „paauglys“, „nepilnametis asmuo“, todėl šiame poskyryje bus bandoma išsiaiškinti, kuo visos šios sąvokos panašios ir kuo skiriasi. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas sąvoką „vaikas“ aiškina kaip tėvams sūnų ar dukrą⁵⁵. Vaiko teisių konvencijoje, kuri Lietuvos Respublikoje buvo ratifikuota 1995 metais, aiškinama, kad vaikas – tai žmogus, neturintis 18 metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau⁵⁶. Lietuvos Respublikos vaiko

teisių apsaugos pagrindų įstatyme taip pat numatyta, jog vaikas – tai žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip⁵⁷. Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjų senatas mano, kad mažametis vaikas – tai mažametis asmuo, kuriam nėra suėję 14 metų, o nepilnametis

⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjų senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“. *Lietuvos aukščiausiasis teismas*. http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=28527 (2008 10 04).

⁵⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.

⁵⁵ J.Kruopas, A.Lyberis, D.Lukšys ir kt. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius: Mintis, 1972. P. 909.

⁵⁶ Vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.

asmuo – tai asmuo, kuriam nėra suėję 18 metų⁵⁸. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas sąvoką „nepilnametis“ aiškina plačiau, t.y. žmogus, kuris yra nesuaugęs, dar neturintis visų pilietinių teisių⁵⁹. Šis terminas yra įtvirtintas ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje⁶⁰, ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse⁶¹. Dabartinės lietuvių kalbos žodyne aptariama, kad „paauglys“ – tai ne visai užaugęs berniukas ar mergaitė⁶². Autoriaus nuomone, dažniausiai mokslinėje, metodinėje, grožinėje literatūroje ir kitur vartojama sąvoka „vaikas“. Autorius pritaria tam ir mano, kad tai yra daroma motyvuotai. Pirma, ši sąvoka yra labai plati, todėl plačiąja prasme apima ir vaikus, kuriems yra 5 ar 7 metai, ir vaikus, kuriems yra 13 ar 17 metų. Antra, ji plačiai naudojama, daugumoje atvejų visiems priimtina ir pakankamai aiški. Žinoma, yra situacijų kai sąvokos „vaikas“, autoriaus manymu, reiktų vengti, pvz., kalbant su 15-17 metų vaiku, nereiktų į jį kreiptis kreipiniu „vaike“ ar, jam girdint, vadinti jį vaiku, nes taip galima jį įžeisti. Todėl čia būtina aptarti, autoriaus nuomone, siaurąją sąvokos „vaikas“ reikšmę. R.Žukauskienė pažymi, kad vaikas, augdamas iki 18 metų, praeina tokius vystymosi, raidos laikotarpius: iki 6 mėnesių – kūdikystę, nuo 7 mėn. iki 6 metų – ankstyvąją vaikystę, nuo 7 iki 11 metų – viduriniąją vaikystę, nuo 12 iki 14 metų – ankstyvąją ir nuo 16 iki 18 metų – vėlyvąją paauglystę, o 15-ieji metai – lyg pereinamasis tarpsnis⁶³. Autoriaus nuomone, siaurąją prasme aiškinant sąvoką „vaikas“, tai – vaikas nuo 7 mėn. iki 11 metų. Pritartina R.Žukauskienei, kad vaikas nuo 12 iki 18 metų gali būti vadinamas paaugliu. Palaikytinos išsakytos įvairių autorių nuomonės, kad vaikas yra kiekvienas asmuo iki 18 metų, o nepilnametis – taip pat, tačiau manytina, kad sąvoka „nepilnametis“ vartojama rečiau nei „vaikas“, be to, ji dažniausiai naudojama įstatymuose ar kituose teisės aktuose, siekiant pabrėžti tam tikrą ypatingą asmens iki 18 metų padėtį tam tikrame procese ar kitoje sferoje, todėl ji yra daugiau teisinio pobūdžio, t.y. tam tikras termino „vaikas“ sinonimas

teisės srityje. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad sąvoka „vaikas“ yra labai plati bei universali, apimanti visus minėtus terminus: „paauglys“, „nepilnametis asmuo“, „mažametis vaikas“, todėl ji vartotina dažniausiai. Tam tikrais ypatingai svarbiais vaikui atvejais, pvz., esant nukentėjusiuoju, įtariamuoju, kaltinamuoju, suimtuoju, nuteistuoju ir atliekant laivės atėmimo bausmę,

⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjų senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“. *Lietuvos aukščiausiasis teismas*. http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=28527 (2008 10 04).

⁵⁹ J.Kruopas, A.Lyberis, D.Lukšys ir kt. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius: Mintis, 1972. P. 424.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

⁶¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341.

⁶² J.Kruopas, A.Lyberis, D.Lukšys ir kt. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius: Mintis, 1972. P. 470.

⁶³ Žukauskienė R. Raidos psichologija. – Vilnius: Margi raštai, 1996. P. 123, 192, 193, 223, 295.

paveldėtuoju ir pan., abejojama 18 metų riba, sulaukus kurios jis tampa suaugusiuoju, t.y. tampa pilnai veiksnium. Be to, ar kitaip vaikas suvokia tam tikrus dalykus ar reiškinius, geba kitaip kontroliuoti savo veiksmus sulaukęs 18-os metų nei tada, kai jam yra 17-ka metų ir 12-ka mėnesių be vienos ar kelių dienų. Verta tuo suabejoti. Minėtais ir kitais ypatingai svarbiais vaikui gyvenimo atvejais nereiktų formaliai „atsiremti“ į 18-os metų ribą, o kiekvienu atveju įvertinti vaiko brandą, suvokimą savo veiksmų bei gebėjimą juos kontroliuoti ir kt. A.Dapšys ir G.Sakalauskas patikslina, jog atkreiptinas dėmesys būtent į asmens fizinę, protinę, dvasinę, moralinę ir socialinę brandą⁶⁴. Pritartina G.Babachinaitės nuogąstavimui, jog, skiriant laisvės atėmimo bausmę ir laisvės atėmimo vietas, kai kuriose šalyse aukštesnė nepilnamečio vaiko protekcinio statuso riba yra 24-eri, 25-eri metai amžiaus⁶⁵. Gal ir Lietuvoje minėtais išimtiniais atvejais vaiko amžiaus kartelę reiktų pakelti aukščiau nei 18 metų, o šią ribą traktuoti kaip orientacinę.

Analizuojant smurtą ir prievartą, didžiausią dėmesį reiktų atkreipti į lengviausiai pažeidžiamus mūsų visuomenės narius – vaikus. Tai aktualu ir tuomet, kai vaikas yra auka ir tuomet, kai jis – smurtautojas ar (ir) prievartautojas. Minėta, kad vaikas visišką veiksnumą įgauna tik nuo 18 metų, todėl daugumoje atvejų iki tol jis yra labai priklausomas nuo savo tėvų, įtėvių, globėjų, mokytojų ir kitų jo artimoje aplinkoje esančių asmenų. Ypatingai atkreipiant dėmesį į kūdikius ar ankstyvosios vaikystės laikotarpiui priskiriamus vaikus, kurie nemoka ar gerai nemoka kalbėti, reikšti savo minčių, nesugeba patys išsakyti savo nuomonės, apsiginti, todėl yra visiškai priklausomi nuo juos supančių minėtų asmenų. Akcentuojant ir paauglystės laikotarpiui priskiriamus vaikus, ypatingai – vėlyvajai, kai, pasak R.Žukauskienės, paauglys ieško savo tapatumo, jis pereina iš vaikystės į suaugusiojo amžių, pereina nuo sąjungos su šeima prie stipresnių ryšių su bendraamžiais, įgyja daugiau nepriklausomybės, norėdamas jais pasitikėti, turi

su bendraamžiais artimai bendrauti⁶⁶. Atkreipdamas dėmesį į būtent vėlyvajam paauglystės laikotarpiui priskiriamų vaikų sudėtingą elgesį šeimoje, mokykloje ir kitose aplinkose, autorius neatsitiktinai, analizuodamas vaikų prievartos bei smurto paplitimo problemas Šiaulių mieste, tyrimo objektais pasirinko būtent šiam laikotarpiui pagal amžių priskiriamus vaikus. Labai svarbu, kalbant apie smurtą ir prievartą, atkreipti dėmesį į vaikus abiem aspektais, t.y. kai vaikas yra auka ir kai jis – smurtautojas ar (ir) prievartautojas, dar ir todėl, jog jis ir vienu, ir kitu atveju patiria

⁶⁴ A.Dapšys, G.Sakalauskas. Smurtą patyrusių vaikų reabilitacijos teisiniai aspektai. – Vilnius: Teisės institutas, 2005. P. 21.

⁶⁵ Babachinaitė G. Vaiko teisės: jų samprata ir įgyvendinimo problemos // Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos. Konferencijos medžiaga. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996. P. 21.

⁶⁶ Žukauskienė R. Raidos psichologija. – Vilnius: Margi raštai, 1996. P. 309, 321.

didelę žalą ir siaurąją prasme, pvz., yra fiziškai ar emociškai traumuojamas, ir plačiąją prasme, nes tokiu būdu formuojasi jo požiūris į tam tikrus dalykus ir elgesio modeliai. Kokį visuomenę suformuos vaikų mentalitetą, elgsenos pavyzdžius, taip jie ir elgsis, būdami suaugę, ir, žinoma, - su savo vaikais, kokie vaikai, tokia visuomenė, tokia mūsų ir mūsų vaikų ateitis. Nereiktų pamiršti, jog pasitaiko atvejų, kai tėvai, kurie smurtavo ar naudojo prievartą prieš savo vaikus, vėliau patys tampa savo vaikų agresijos aukomis, darytina išvada, jog šių neteisėtų veiksmų rezultatai anksčiau ar vėliau tiesiogiai ar netiesiogiai „bumerangu“ sugrįžta agresoriui. Manytina, kad neigiamas smurtas ir prievarta yra žalingi ir vaikams, ir suaugusiems, tačiau didesnę žalą daro vaikams, nes jie yra priklausomi nuo kitų, dažnai ir nuo prieš juos smurtaujančių ar (ir) juos prievartaujančių labai artimų aplinkos žmonių, nėra visiškai subrendę. Atsižvelgiant į tai, autorius mano, kad bendrai, t.y. tik iš dalies paliečiant vaikus, aptarta ta pati prievarta ir smurtas būdingi ir vaikams, t.y. gali būti naudojamos tos pačios prievartos rūšys, analogiški smurto ir prievartos pasireiškimo būdai. Žinoma, yra ir skirtumų, autorius mano, kad egzistencinė prievarta dažniau naudojama prieš vaikus nei prieš suaugusiuosius, minėtojo seksualinės prievartos pasireiškimo būdo – mažamečio asmens tvirkinimas – objektu gali būti tik mažametis ar jam prilygintas vaikas ir kt. Atsižvelgiant į minėtus motyvus, teigtina, jog analizuojant prievartos ir smurto temą, išskirtinis dėmesys turi būti skiriamas vaikams.

2. VAIKŲ PRIEVARTOS BEI SMURTO PAPLITIMO PRIEŽASTYS

2.1. Socialinės priežastys

Iki šiol darbe buvo bendrai kalbama apie smurtą ir prievartą, plačiai neišskiriant vaikų, nes buvo norima bendrai aptarti šiuos reiškinius. Šiame skyriuje autorius visą dėmesį skirs vaikams, t.y. konkrečiai aptars vaikų smurto ir prievartos naudojimo galimas priežastis ir pasekmes, atkreipdamas dėmesį į Šiaulių mieste gyvenančius vaikus. Didžiausias dėmesys bus skiriamas būtent socialinės kilmės priežastims, nes, autoriaus nuomone, jos yra pagrindinės, labiausiai įtakojančios vaikų prievartos ir smurto paplitimą.

J.Gilligan išskiria tokias socialines smurto priežastis:

1. **santykinis skurdas ir nedarbas (nesimokymas)**, pasak autoriaus, palyginus įvairių pasaulio šalių, Jungtinių Amerikos Valstijų, miestų ir gyventojų surašymo duomenų statistiką, išaiškėja, jog žmogžudysčių skaičius labiausiai priklauso nuo turtuolių ir neturtingųjų pajamų bei turto nelygybės masto⁶⁷; kitoje savo knygoje autorius dar kartą patvirtina šią savo nuostatą ir teigia, jog: „klausydamasis istorijų apie smurtingų žmonių gyvenimą, taip pat apie jų šeimas ir draugus, esi priverstas pripažinti, jog teisus buvo Gandis, pastebėjęs, kad pati mirtiniausia smurto forma yra skurdas, kiekvieną dieną iš naujo suvokiu, kad mėginti suprasti smurtingus kriminalinius nusikaltėlius vien tik gilinantį į jų asmenybę yra ne tik bergždžia, bet ir klaidinga“⁶⁸,

2. **susisluoksniavimas į kastą**, autorius aiškina, kad tai sukelia smurtą dėl tų pačių priežasčių, Jungtinėse Amerikos Valstijose egzistuoja galbūt net stipresnė negu kitose Vakarų demokratijose kastų sistema, ji yra daugiau pagrįsta odos spalva ir tautybe, o ne paveldimumu,

3. **diskriminacija dėl amžiaus**, nes visame pasaulyje akivaizdžiausi išdidumo šaltiniai, tokie kaip valdžia, turtai bei garbės titulai ir postai neproporcingai, apeinant jaunuosius, priskiriami vyresnio amžiaus vyrams,

4. **gėdos kultūros prieš kaltės kultūras**, J.Gilligan mano, kad: „labiausiai smurtiniu elgesiu pasižymi kultūros, kurių vertybių sistemos, bendravimo įpročiai bei pagrindiniai institutai paverčia jų narius ypač jautriais gėdos ir pažeminimo jausmams, provokuoja pastaruosius ir nepadedą ugdyti priešingų jausmų, kurie slopintų smurto instinktą, tokių kaip kaltė bei sąžinės graužimas dėl kitam padarytos skriaudos“.

5. **karas**, autoritarinio valdymo šalininkai yra labiau linkę į smurtą nei asmenys, kurie vertina demokratiją ir visuotinę lygybę⁶⁹.

Tai Amerikos psichiatro požiūris šia tema, tačiau jis labiau orientuotas į jo tėvynės kultūrą bei suaugusiuosius, tačiau, autorius mano, jog daug ką galima pritaikyti Lietuvoje ir būtent Šiaulių mieste gyvenantiems vaikams, turint omenyje skurdą, tam tikrą susisluoksniavimą į kastą:

aukštuomenė, vidutiniai, vaikai, gyvenantys skurde, ir kt. Šie veiksniai, autoriaus nuomone, turi didelę reikšmę vaikų naudojamo smurto bei prievartos paplitimui.

Analizuojant socialines priežastis, pagrindinis dėmesys bus skiriamas **šeimai**: abiems tėvams, jos materialinei padėčiai, auklėjimo stiliams, tarpusavio santykiams ir kitoms su šiuo institutu susijusioms aplinkybėms, t.y. šeimos mikroklimatui, nes vaikui ši aplinka yra svarbiausia, kadangi yra arčiausiai jo, todėl būtent ji daro didžiausią įtaką jo mąstymui ir elgsenai. Reiktų pradėti nuo pat pradžių, t.y. kol dar vaiko nėra. Autorius linkęs manyti, kad vaiko gerovei jau reikšmę turi pirmieji tėvų žingsniai link jo, t.y. svarbu, ar jis atėjo į šį pasaulį planuotas ir labai

⁶⁷ Gilligan J. Smurto prevencija. – Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 38, 39.

⁶⁸ Gilligan J. Smurtas. Apmąstymai apie nacionalinę epidemiją. – Vilnius: Vaga, 2007. P. 188.

⁶⁹ Gilligan J. Smurto prevencija. – Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 40-55.

lauktas, ar yra „netyčiuokas“, o gal tėvai dėjo visas viltis ir laukėsi berniuko, o gimė mergaitė, ir panašios aplinkybės. Kai vaikas gimsta „netyčia“, pasitaiko atveju, jog į jį teisių atsisako jo biologiniai tėvai, ypač tai aktualu asocialioms šeimoms ar jaunoms merginoms, kai, autoriaus manymu, vaikas pagimdo vaiką ir panašiais atvejais. Asocialios šeimos nesugeba ir nenori dėl materialinių nepriteklių rūpintis, kaip dažnai pasitaiko, 5-tu ar 7-tu vaiku. Jaunos merginos neišdrįsta „aukoti“ savo gyvenimo, t.y. atsisakyti mokslų, karjeros, „apjuodinti“ savęs ar savo šeimos dėl šios jaunystės „klaidos“ ir pan., arba taip jas pasielgti priverčia jų artimiausios aplinkos žmonės: tėvai, tėčiai, globėjai ir kt. Autorius teigia, jog dauguma įvairių taisyklių, sprendimų, reiškinų ar išvadų mūsų gyvenime turi išimtis, ir kategoriški sprendimai ar nuomonės, konkrečiai neišanalizavus situacijos, jos visų aplinkybių, neleistini. Šiame darbe, darant išvadas, visą laiką paliekama vietos išimtims, kurios atskirai kiekvienąsyk neaptariamoms. Grįžtant prie šių vaikų, akcentuotina, jog jie dažniausiai patenka į įvairias vaikų globos įstaigas ar kūdikių namus, t.y. apskričių, savivaldybių, nevyriausybinės ar vaikams su negalia, kurių, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, šiuo metu Lietuvoje yra 108-ios. Šiaulių mieste yra 4-ios tokio pobūdžio įstaigos. Jose gyvena 328-i vaikai⁷⁰. Meilės troškta kiekvienas žemėje gyvenantis žmogus, tačiau, autoriaus nuomone, meilė ypač svarbi kūdikiui, vėliau – vaikui, ypač – motinos meilė. E.Fenwick mano, jog meilė, rodoma vaikui, jo neišlepins, nes vaikui reikia daug meilės ir dėmesio, nereikia stengtis kompensuoti dėmesio vaikui žaislais, nes jie tėvų neatstoja, svarbu su juo praleisti kiek įmanoma daugiau laiko, rodyti jam meilę ir dėmesį⁷¹. Autorius visiškai sutinka su P.Lango išsakyta mintimi, kad vaikai šiais laikais suseraga ne tik pasigavę bacilą, virusą ar susižeidę, daugelis jų negaluoja, nes suaugusieji jiems skiria per mažai dėmesio, todėl vaikai

jaučiasi vieniši, sutrinka jų vystymasis⁷². Autorius įsitikinęs, jog tokio pobūdžio įstaigose patys reikalingiausi žmogui, o ypač mažam ar jaunam, jausmai kaip meilė, užuojauta, gailestingumas, supratimas yra iliuzija, t.y. šie vaikai šių jausmų nepatiria, todėl nežino, ką jie reiškia. Jei iki tol, kol visiškai subręsta, asmuo nesugeba pajauti minėtų jausmų, jis, pasak J.Gilligan, gali emociškai tapti „gyvu mirusiuoju“, „nužmogėjusiu“⁷³. Todėl užaugę dažniausiai jie patys nemoka nei mylėti, nei užjausti, nei suprasti, nei paguosti, be to, kadangi jie nežino, ką reiškia šie jausmai, jie jų nesugeba įskiepyti savo vaikams ar kitiems artimiesiems žmonėms. Tokie vaikai, o vėliau

⁷⁰ Vaikų globos institucijos. *Socialinės apsaugos ir darbo ministerija*. <http://www.socmin.lt/index.php?-2089405163> (2008 10 04).

⁷¹ Fenwick E. Motinos ir vaiko knyga. – Vilnius: Alma litera, 2002. P. 175.

⁷² Langas P. Tegul vaikai auga neskubinami. – Vilnius, 2004. P. 8.

⁷³ Gilligan J. Smurtas. Apmaštymai apie nacionalinę epidemiją. – Vilnius: Vaga, 2007. P. 37.

suaugę, dažnai yra abejingi, nieko nesidomintys, be to, psichiškai traumuoti tokio pobūdžio ugdymo ir lavinimo įstaigose esančių nerašytų taisyklių laikymosi, čia patiriamu smurtu ir prievarta, todėl beveik visada jie nepritampa bendrojo lavinimo mokyklose. Čia jie arba atstumiami, arba jas meta. Vėliau ieško sau bendraminčių kiemuose ar gatvėse, bando pritapti ir realizuoti save. Dažnai tokios bendraminčių grupės propaguoja alkoholio, narkotikų vartojimą, asocialų elgesį, todėl pradeda smurtauti ar (ir) naudoti prievartą. Grįžtant prie vaikų, augančių šeimoje, norima atkreipti dėmesį, kad, jei šeimoje gimė neplanuotas ar ne tos lyties, kurios buvo laukiama, vaikas, pasitaiko atveju, kai jis yra nemylimas arba mylimas ne tiek daug, kaip būtų mylimas vaikas, kuris būtų gimęs planuotas ar laukiamos lyties, jam mažiau kreipiama dėmesio, skiriama mažiau tėviškos šilumos, jis neretai gali patirti egzistencinę, emocinę, seksualinę prievartą ir (ar) smurtą. Autorius giliai įsitikinęs, kad **svarbu, kad šeimoje būtų ir tėtis, ir mama, kad šeima būtų darni, tarp jos narių vyrautų supratimas, pagarba ir geri santykiai**, nes, priešingu atveju, gali klostytis istorija, kuri buvo aprašyta, kalbant apie vaikus, augančius kūdikių ar globos namuose. Norima trumpai aptarti ir fizinių bausmių taikymą. Manytina, kad vaikams kategoriškai negalima taikyti **fizinių bausmių**, nes jų naudojimas tik žemina vaikus ir skatina jų agresiją, apie kurią plačiau kalbama sekančiame poskyryje. Autorius, remdamasis savo asmenine patirtimi, yra įsitikinęs, kad diržu problema dažnai „išsprendžiama“ greitai, tačiau nepagalvojant apie pasekmes, tokią pačią problemą būtų galima išspręsti žymiai efektyviau ir racionaliariais būdais, pvz., susitarimo, mainų, baudimo ir kitais būdais, tačiau tam reikia daugiau laiko ir kantrybės. Teigtina, kad konflikto sprendimas diplomatinio keliu yra daug kartų protingesnes, su mažesnėmis neigiamomis pasekmėmis nei – karas, t.y. fizinių bausmių ar

prievartos taikymas. Ne mažiau svarbu, pasak L.Slušnio, V.Ribakovienės, G.Sakalausko ir kt., tėvų vaikų elgesio kontrolė ir disciplinos poveikio metodų nuoseklumas, t.y. **auklėjimo stilius**, nes, priešingu atveju, vaikai paprastai elgiasi asocialiai. Nepriimtinas yra priežiūros nebuvimas-hipogloba, t.y. nesirūpinimas vaikais, jų veikla, interesais, šie veiksmai galėtų būti apibūdinti egzistencinės prievartos naudojimu, ir perdėta priežiūra-hipergloba, t.y. nuolatinė vaiko kontrolė, stengimasis jį apsaugoti nuo įvairių pavojų, siekimas už jį spręsti visas problemas⁷⁴. **Skurdo** problema aktuali tiek kalbant apie šeimą, tiek, kaip vėliau bus matoma, apie – mokyklą. Autorius mano, jog skurdas žemina tiek vaiką, tiek ir jo tėvus. Vaikas patiria gėdą, jaučia diskomfortą, nepilnavertiškumą, dėlto tokiam vaikui kyla įvairių problemų, bendraujant su

⁷⁴ L.Slušnys, V.Ribakovienė, G.Sakalauskas ir kt. Nepilnamečių kriminalinė justicija. – Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2001. P. 29.

savo bendraamžiais mokykloje ar kitoje formalioje ar neformalioje aplinkose. Kaip minėtina vėliau, skurdas šeimoje gali būti viena iš vaiko integracijos į mokyklą nesėkmės priežasčių su visu tuo sekančiomis pasekmėmis. T.Tamošiūnas mano, jog visuomenės skaidymosi padarinys yra ir labai skurdžiai gyvenančių žmonių daugėjimas, tokios šeimos vis labiau atitrūksta nuo vidutinio gyvenimo lygio, Lietuvoje daugėja socialiai pažeistų grupių, atsiranda vietovių, kuriose jos gyvena susitelkusios, pvz., Didžiasalyje, Rukloje, Kirtimuose, pasaulyje tokios grupės dažniausiai vadinamos socialinės atskirties grupėmis⁷⁵. Privalu sutikti su minėto autoriaus nuomone.

Autorius, kaip ir M.G.R.Robichaud, mano, jog po šeimos **mokykla** yra pagrindinė vaiko socializacijos aplinka. Pradėję lankyti mokyklą, vaikai įgyja naujų socialinių gebėjimų, padedančių integruotis į didesnę grupę. Iš pradžių normas, vertybes ir požiūrius smarkiai veikia šeima, tačiau, vaikams augant, ima vyrauti bendraamžių normos, vertybės ir nuostatos, todėl harmoninga integracija mokykloje yra labai svarbus vaiko socializacijos veiksnys⁷⁶. Autoriaus nuomone, mokykla yra antra socialinė aplinka po šeimos, kuri gali turėti lemiamos įtakos vaiko tolimesnei integracijai į visuomenę. Nesėkmės atveju, iškyla didelė grėsmė, kad vaikas apleis mokyklą ir ieškos bendraamžių, kurie dažnai gyvena asocialų gyvenimą, ir todėl atsiveria keliai smurtui ir prievartai. Akcentuotina, kad į pirmą vietą pagal socialinės aplinkos svarbą vaikui autorius iškelia šeimą. R.Žiulytė ir J.Pipko pateikia šias priežastis, dėl kurių vaikai iškrenta iš mokyklos, pasiūlytas pačių vaikų, kurie ją apleido, tai: mokykla yra nuobodi, neįkvėpiantis mokymas, nemotyvuoti mokiniai, mokymosi sunkumai ir pagalbos stoka, emocinis nutolimas nuo jos, per daug laisvės, tėvai informuojami per vėlai, informacijos stoka⁷⁷. Dalinai pritartina mokinių, palikusių mokyklą, išsakytomis priežastims, tačiau norima patikslinti, jog, autoriaus nuomone, pagrindinės priežastys

yra šios: jei vaikas auga vaikų globos namuose ar kitokio panašaus pobūdžio įstaigose, kaip minėta, jis dažniausiai yra emociškai traumuotas, įtakotas nerašytų tokių institucijų taisyklių laikymosi, todėl jam labai sunku pritapti bendrojo lavinimo mokykloje, normaliai bendrauti su joje besimokančiais vaikais ir pedagogais. To pasekmės dažnai yra pamokų praleidimas, visa tai atsiliepia blogam mokymuisi. Norima akcentuoti, kad vaikams iš minėto pobūdžio institucijų, asocialių, nedarnių, skurdžiai gyvenančių šeimų, nepilnų šeimų dažniausiai yra labai sunku integruotis bendrojo lavinimo mokyklose, nes jie, kaip jau buvo minėta, dažnai yra emociškai

⁷⁵ Tamošiūnas T. Apie skurdą, socialines paslaugas ir mokyklos atsakomybę // Priešmokyklinis ugdymas. – Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2002. P. 22.

⁷⁶ Robichaud M.G.R. Vaikas kenčia pažeminimus mokykloje. – Vilnius: Baltos lankos, 2007. P. 96.

⁷⁷ R.Žiulytė, J.Pipko. Ties nesėkmės riba. – Vilnius: Via Recta, 2008. P. 20-23.

pažeisti, jų apranga, įvairūs aksesuarai, mokymosi priemonės neprilygsta, J.Gilligan minėtos, tam tikros kastos mokiniams, todėl jie dažnai tampa „atstumtaisiais“ ir dėlto – agresyviais, nevengiančiais smurto ir prievartos. Tokiems vaikams dažnai kyla problemų ir su mokymusi bei pedagogais. Kai situacija tampa nebepakeliama, jie bėga iš pamokų arba jas sąmoningai praleidinėja, arba mokyklas palieka. Tada jie atsiduria gatvėje ar kieme, susiranda bendraminčius, kurie dažnai propaguoja asocialų gyvenimo būdą, vartoja alkoholį, narkotines medžiagas, o viso to rezultatas – smurto bei prievartos naudojimas. Negalima paneigti M.G.R. Robichaud išsakytos nuomonės, jog patyčių objektu būna ir toks vaikas, kuris bijo, yra jautrus, nelabai savarankiškas, jis turi sunkumų įtvirtindamas save, jis lengvai sutrinka, būna baikštus arba emociingas, pvz., verkia, pyksta arba skundžiasi, jis nemėgsta griebtis smurto, jog apsigintų⁷⁸. Taip pat pritartina minėtos autorės išsakytam požiūriui, kuris suformuotas remiantis pedagogų pateiktomis nuomonėmis, jog pagrindiniai veiksniai, dėl kurių vaikas rizikuoja būti atstumtas mokykloje yra: pirmoje vietoje, akcentuotina, išsiskiriantis agresyvus ir asocialus elgesys, purvini drabužiai ir nemalonūs įpročiai, arogancija, nusišalinimas, paslapčių išdavimas, silpni mokymosi rezultatai, nebemadingi drabužiai ir šukuosena, skundimas, polinkis maivytis⁷⁹. Tokiems vaikams, pasak S.Cowley, mokykla dažnai yra nuobodi ir nepakenčiama vieta, o daugelis dėstomų dalykų nepasiduoda kūrybiniais ieškojimams, kai tuo tarpu kitiems vaikams, ji suteikia žavesio ir žadina geresnę motyvaciją mokytis⁸⁰.

Nedarni šeima, atstūmimas mokykloje iškelia dar vieną, autoriaus nuomone, su vaikų smurto ir prievartos naudojimu susijusią aktualią problemą – **neužimtumą**. Neabejotina I.Michailovič nuomonė, jog vaikų neužimtumas turi didelę reikšmę jų asmenybės formavimuisi⁸¹.

Toks vaikas ieško bendraminčių, savęs realizavimo **formaliose ar neformaliose aplinkose**. Gerai, jei vaikas pritampa formalioje aplinkoje, pvz., sporto būrelyje ar pan., tačiau vaikams, kurie buvo atstumti mokykloje, dažnai sunku integruotis ir į formalią jo aplinką. Būna tik neformali, t.y. kiemo, gatvės ar bendrų interesų turinti kita bendraamžių grupė, pvz., „skinai“, „forsai“, kurie labai dažnai propaguoja kerštingai asocialų gyvenimo būdą, žalingus įpročius, smurto bei prievartos naudojimą. Tai patvirtina ir A.Bajorinienė, kuri teigia, kad moksleiviai dažniau nei nuteistieji vaikai geriausius draugus turi klasėje, nuteistieji daug dažniau praleidžia laiko su

⁷⁸ Robichaud M.G.R. Vaikas kenčia pažemėjimus mokykloje. – Vilnius: Baltos lankos, 2007. P. 28, 29.

⁷⁹ Ten pat. P. 54, 55.

⁸⁰ Cowley S. Mokymo klinika. – Vilnius, 2007. P. 119.

⁸¹ Michailovič I. Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2001. P. 17.

vyresniais už save, priešingai nei moksleiviai, kurie dažniau būna su vienmečiais⁸². Dažniausiai su neformaliomis grupėmis ir jų propaguojamu asocialiu elgesiu yra susijęs vaikų **alkoholio, narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimas**. Dėl minėtų motyvų, priimtinas R.Žukauskienės teiginys, jog vaikų alkoholio, narkotinių bei psichotropinių medžiagų vartojimas ir asocialus elgesys labai dažnai sutampa ir reiškiasi kartu⁸³. Žmogus, pavartojęs alkoholio, narkotinių ar psichotropinių medžiagų, autoriaus nuomone, tampa agresyvesnis, praranda savikontrolę, todėl gali neprognozuojamai elgtis. Būdamas apsvaigęs, jis gali pasielgti taip, kaip niekada būdamas blaivus nepasielgtų. Tai labai būdinga, kalbant apie vaikų smurto ir prievartos paplitimo problemas.

Kaip vieną iš socialinių smurto ir prievartos priežasčių norima išskirti **visuomenės požiūrį į smurtą ir prievartą, jos narių mentalitetą bei kultūrą**. Autoriaus manymu, vaikui nemažą įtaką daro ir pačios visuomenės, kurioje jis auga, požiūris į šiuos neigiamus reiškinius. Jei kai kuriose musulmoniškojo tikėjimo visuomenėse normaliai žiūrima į moterį, kuri už tai, kad buvo neištikima savo vyrui, negyvai užmėtoma akmenimis, tai, vadinas, tiesiog ši visuomenė toleruoja smurtą ir prievartą tam tikrais atvejais, todėl vaikai šioje visuomenėje dažniausiai elgsis taip, kaip ir jų tėvai ar kiti visuomenės nariai. Tai yra gyvenimo norma. Žinoma, svarbus ir kiekvieno atskirai žmogaus mentalitetas, t.y. ar jis, tarkim, pritaria fizinių bausmių taikymui vaikų atžvilgiu, ar ne. Pastebima, kad Lietuvoje, Šiaulių mieste, vaikai labiau žavisi ne išsilavinusiais, protingais žmonėmis, o daugiau ištreniuoto kūno sportininkais, aktorais, verslininkais ar nusikalstamam pasauliui priskiriamais asmenimis, nes jų kūnai yra raumeningi, jie prabangiai gyvena, naudojami

naujais automobiliais ir pan. Manoma, jog visa tai susiję su valdžia, įtaka žmonėms, t.y. tam tikra prasme, - jėgos, agresijos kultu. Tokią madą, visuomenės požiūrį diktuoja pati visuomenė.

Prie smurto ir prievartos naudojimo skatinančių veiksnių priskirtinas ir **spaudoje, televizijoje bei žaidžiant kompiuterinius žaidimus demonstruojamas smurtas bei prievarta**. Daugumoje filmų, rodomų per televiziją, kino salėse, tarp jų ir animaciniuose, kompiuteriniuose žaidimuose bei straipsniuose spaudoje, kurie be apribojimų prieinami vaikams, stebimos smurto bei prievartos scenos. Visiškai pritartina A.Kiščio teiginiui, jog smurto televizijoje stebėjimas nepilnamečiams turi poveikį, kuris gali pasireikšti didesniu smurtavimu, smurtiniais nusikaltimais,

⁸² Bajorinienė A. Nepilnamečiai padarę sunkius nusikaltimus: psichologiniai ir socialiniai ypatumai. – Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2002. P. 33.

⁸³ Žukauskienė R. Kriminalinio elgesio psichologija. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006. P. 294.

jis reiškiasi agresyvių nuostatų bei elgesio išmokimo, jautrumo sumažinimo, smurto subkultūros propagavimo ir panašiomis formomis⁸⁴. Taip pat pritartina A.Dobrynino pozicijai, jog žiniasklaida yra ne tik informuojanti, bet ir socializuojanti institucija, ji turi galimybę formuoti socialinius vaidmenis ir stereotipus tarp tų socialinių grupių, kurių socialinės nuostatos dar nėra visiškai susiformavusios arba kurių socializacija apsunkinta tradicinių socialinių institutų, pvz., šeimos, mokyklos ir kt., t.y. vaikų⁸⁵.

Pakankamai nauja su šeimos socialine aplinka susijusi problema – **tėvų ar tėvų ir vaikų emigracija** į kitas šalis, nes pirmu atveju – vaikai dažnai lieka vieni, gyvena su seneliais ar kitais artimais asmenimis, bet ne su tėvais, todėl kyla nepilnos šeimos emocinės problemos, antruoju atveju – iškyla minėti integracijos į svetimos šalies visuomenę sunkumai, kurie siejasi taip pat su emociniais išgyvenimais. Tokiais atvejais Migracijos informacijos centras pataria, kad svarbiausia vaikui yra tėvų meilė, supratimas ir palaikymas⁸⁶. Manytina, kad nesutikti su tuo, negalima.

Autorius akcentuoja darnios, pilnos šeimos svarbą kiekvieno vaiko gyvenime, nes ji – pirmoji socialinė aplinka, kuri dažniausiai gali užtikrinti, kad jų palikuonys nenaudos smurto ar prievartos. Antroji aplinka, atliekanti saugiklio vaidmenį šiame procese, yra mokykla, o trečioji – vaiko popamokinė formalioji ir neformalioji aplinkos. Puikiai dera G.Babachinaitės, A.Čepo, A.Dapšio ir kt. išsakytas šeimos apibūdinimas, jog šeima yra unikalus vienokių ar kitokių vaiko asmenybės bruožus formuojantis pradas, ji yra ne tik tiesioginis teigiamų ar neigiamų reiškinių šaltinis vaiko asmenybei, bet ir kitų aplinkos veiksnių asmenybei savotiškas „filtras“⁸⁷. Todėl

pritarina G.Merkio, J.Ruškaus, A.Juodraičio bei kt. sukurtai nepalankios vaiko aplinkos formulei, kuri sako, kad nedarni šeima + apleistumas mokykloje = nepalanki aplinka⁸⁸.

2.2. Psichologinės ir biologinės priežastys

Kaip buvo minėta, dėl vaikystėje patirtos prievartos ir smurto vaikai tampa agresyvūs. Pritartina R.Kaffemano jau išsakyta nuomonei, jog vaikų agresyvumas – tai protestas, gynyba,

⁸⁴ Kiškis A. Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija // Jurisprudencija, 2004, t. 59 (51); 39-53. P. 50.

⁸⁵ Dobryninas A. Nepilnamečių justicija Lietuvos žiniasklaidoje. – Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2000. P.

⁸⁶ Vaikai ir emigracija. – Vilnius: Migracijos informacijos centras. P. 42.

⁸⁷ G.Babachinaitė, A.Čepas, A.Dapšys ir kt. Nepilnamečio asmenybė ir nusikalstamumas. – Vilnius: Mintis, 1984. P. 28.

⁸⁸ G.Merkys, J.Ruškus, A.Juodraitis ir kt. Nepilnamečių resocializacija. Priežiūros įstaigų psichosocialinė ir edukacinė situacija Lietuvoje. – Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2002. P. 144.

neigiamų emocijų iškrova, **agresija** – tai ir elgesio bei emocijų sutrikimas, agresyvumo lygiai įvairūs: priešinimasis, kenkimas, akcentuotina, jog grįžtantis smurtas ir prievarta prieš silpnesnius, žiaurumas bei sadizmas⁸⁹. Taip pat sutinkama su šio autoriaus nuomone, kad vaikystėje vaikų patirta prievarta ir smurtas sukelia moralines-psichologines traumas, kurios skatina įvairaus pobūdžio ir laipsnio elgesio nukrypimus, t.y. negatyvizmą, protesto reakcijas, piktumą, kerštingumą, minėtąjį agresyvumą. Vaikai fizinės bausmės suvokia kaip gėdą ir pažeminimą⁹⁰, tai, autoriaus manymu, pažeidžia vaikų psichiką ir lydi juos visą jų tolesnį gyvenimą. Tarptautinių žodžių žodyne sąvoka **stresas** aiškinama taip: „(angl. stress – įtampa) – netikėtų, dažniausiai neigiamų aplinkybių sukelti organizmo funkcijų ir žmogaus veiklos sutrikimai⁹¹“. Pritartina J.Pikūno ir A.Palujanskienės nuomonei, jog emocinis stresas vaikui sukelia nerimą, baimę, pyktį, įtampą, irzlumą, susirūpinimą bei kitas neigiamas emocijas⁹² ir todėl vaikas gali pasielgti neadekvačiai tam tikros situacijos aplinkybėms. Negalima nesutikti su R.Žukauskienės pateiktomis kitomis psichologinėmis priežastimis, kurios, pasak autoriaus, turi įtakos vaikų smurto ir prievartos paplitimui. Tai: **depresija** – asmeniui būdingi dėmesio koncentracijos sunkumai, visiškas dėmesio praradimas, apatija, noro kam nors patikti, patirti malonumą netekimas, aktyvumo sumažėjimas, beviltiškumo, bevertiškumo jausmas, menka savivertė ir savižudiškos mintys, kurios kartais baigiasi savižudybe, t.y. smurtu, nukreiptu prieš save; **hiperaktyvumas** – vaikui būdingas nemokėjimas ramiai žaisti, sunku pritapti prie bendraamžių, nesugebėjimas paklusti taisyklėms, manoma, kad hiperaktyvumas susijęs su asocialiu elgesiu; **sociopatija** – asmenys pasižymi

agresyvumu, egoizmu, žiaurumu, polinkiu į riziką, kaltės ir nerimo stoka; **psichopatija** – asmenų veikla apima nusikalstamus veiksmus, t.y. nuo narkotikų platinimo iki užpuolimų, smurto ar seksualinės prievartos naudojimo; **temperamentas** – apima bruožus, susijusius su elgesiu, kurie beveik lieka nepasikeitę per visą asmens gyvenimą⁹³. Pritartina R.Žukauskienės pozicijai ir dėl **biologinių** priežasčių apibūdinimo: **biocheminiai sutrikimai** – didelei daliai asmenų, ypač moteriškosios lyties, atliekant smurtinius veiksmus, būdingi hormoniniai sutrikimai, dailiosios lyties atstovės dažniausiai smurtauja priešmenstruaciniu arba menstruaciniu laikotarpiu, keičiantis estrogenų, progesterono ir prolaktino lygiams; **kūno sandara** – buvo nustatytas

⁸⁹ Kaffemanas R. Rizikos grupės vaikų elgesio ypatumai ir priežastys // Rizikos grupės vaikai šiandien. Tarptautinio projekto-seminaro medžiaga. – Šiauliai: Sidabrinis medis, 2000. P. 7.

⁹⁰ Ten pat. P. 7, 8.

⁹¹ Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Žodynas, 2007. P. 1 045.

⁹² J.Pikūnas, A.Palujanskienė. Stresas. Atpažinimas ir įveikimas. – Kaunas: Pasaulio lietuvių centras, 2005. P. 18.

⁹³ Žukauskienė R. Kriminalinio elgesio psichologija. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006. P. 51-306.

asmens kūno sandaros ir asocialaus elgesio ryšys, tarp ypač žiaurius smurtinius nusikaltimus padariusių asmenų vyrauja vyriškosios lyties atstovai su gerai išvystytu skeletu ir muskulatūra⁹⁴.

2.3. Viktimiškumo ir latentiškumo įtaka smurto ir prievartos pasireiškimui

Autorius pritaria R.Uscilos nuomonei, kad **viktimiškumas** – tai savybė, kuri atitraukia asmenį nuo saugumo, savisaugos normų ir padidina jo pažeidžiamumą, patrauklumą socialiai nepageidautinai, pavojingai elgsenai; tai – subjekto polinkis, tikimybė ir rizika tapti nusikaltimo auka, kuri įtakoja asmens vidinės savybės bruožai, elgesys, būseną, patirtis, socialiniai vaidmenys ir veiksniai, be to, - turimas socialinis statusas. Su minėtu autoriumi turima bendra nuomonė, jog būtent vaikai pasižymi padidėjusiu viktimiškumu⁹⁵. Tą patvirtina ir I.Michailovič⁹⁶.

Tarptautinių žodžių žodyne sąvoka „**latentiškumas**“ aiškinama kaip slaptas, nematomas, išoriškai nepastebimas⁹⁷. Autoriaus nuomone, didelis latentiškumas būdingas ir smurto, ir prievartos naudojimui, ypač – seksualinės prievartos atvejais. Autorius mano, kad tai turi neigiamą reikšmę ypatingai vaikų smurto ir prievartos paplitimui, nes nei statistikos duomenys, nei apklausos ar kitos priemonės negali tiksliai įvardinti šios problemos masto. Esantys statistikos duomenys ženkliai prasilenkia su realia tikrove. Be to, nenustatytas smurto ar prievartos naudojimo faktas turi neigiamos reikšmės ir aukai, nes ji lieka nežinoma, todėl nesulaukia laiku reikiamos pagalbos, ir agresoriui – jis lieka nenubaustas ir dažniausiai taip elgtis skatinamas toliau.

Šiame darbe dėl jo ribotos apimties detaliai nebuvo aptartos smurto ir prievartos pasekmės, nes visas dėmesys buvo skirtas darbo temos pavadinime nurodytoms šių reiškinių priežastims, tačiau teigtina, kad pasekmės yra skaudžios ir aukai, ir agresoriui, nes daro didelę žalą abiejų, žinoma, labiausiai – aukos, psichikai ir tolimesnei elgsenai, todėl, pasak autoriaus, priežastys gimdo pasekmes, o šios – vėl iš naujo priežastis.

⁹⁴ Žukauskienė R. Kriminalinio elgesio psichologija. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006. P. 30-32, 351-353.

⁹⁵ Uscila R. Viktimologijos pagrindai. – Vilnius: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, 2005. P. 30, 43.

⁹⁶ Michailovič I. Viktimologijos raida ir perspektyvos. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 29.

⁹⁷ Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Žodynas, 2007. P. 635.

3. VAIKŲ SMURTO IR PRIEVARTOS PAPLITIMO ŠIAULIŲ MIESTE TYRIMAS

3.1. Šiaulių mieste gyvenančių vaikų smurto ir prievartos paplitimo statistiniai duomenys bei šių vaikų artimiausios socialinės aplinkos charakteristika

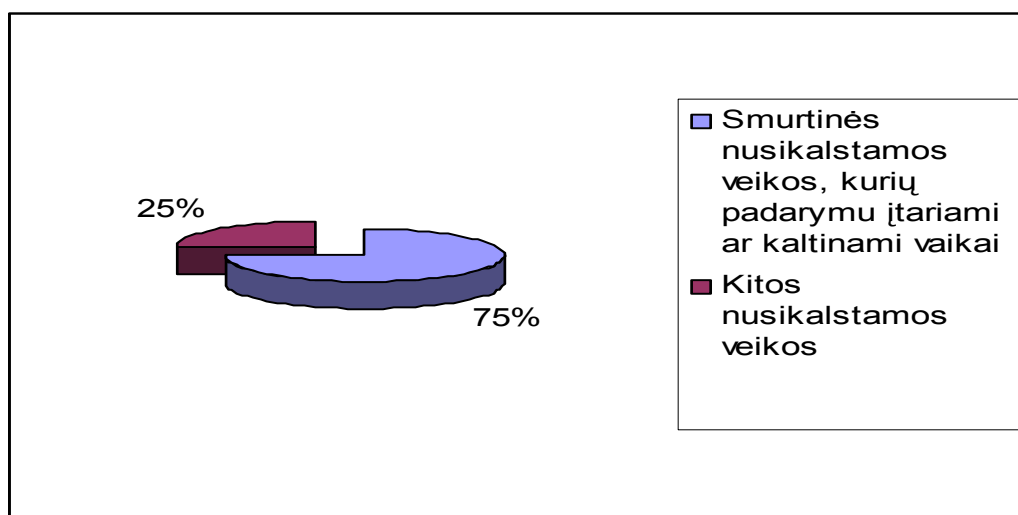
Siekiant pagrįsti išsakytas autorių nuomones, paties autoriaus požiūrį bei teorinėje dalyje išdėstytus motyvus dėl apskritai vaikų ir, žinoma, vaikų, gyvenančių Šiaulių mieste, prievartos bei smurto paplitimo problemų, šia tema buvo atliktas dviejų dalių praktinis tyrimas Šiaulių mieste. Abiejų tyrimo dalių metu akcentuota vaikų artimiausiose aplinkose, t.y. šeimoje, mokykloje, formalioje ir neformalioje aplinkose, tvyrančio mikroklimato charakteristika, smurto bei prievartos naudojimo mastas, priežastys ir ryšys tarp jų. Pirmosios tyrimo dalies metu, kuri yra aprašoma šiame poskyryje, buvo išanalizuoti duomenys šia tema, esantys Šiaulių apskrities vyriausiojo policijos komisariato Viešosios tvarkos biuro Prevencijos poskyryje, bei minėto komisariato 1-ojo ir 2-ojo policijos komisariatų Pietinės ir Centro policijos nuovadų Nepilnamečių reikalų specialistų 2008 m. spalio 8 dienai turima sukaupta informacija apie visame Šiaulių mieste gyvenančius vaikus nuo 9-ųjų iki 18-os metų. Pabrėžtina, jog tai statistiniai duomenys. Antrosios tyrimo dalies metu, kuri aprašyta tolesniuose poskyriuose, panaudojant anonimes anketas, buvo apklausti, kaip minėta, 16 ir 17 metų vėlyvosios paauglystės laikotarpiui priskirtini vaikai dominančiais klausimais. Tyrimo metu buvo naudojama dviguba analizė, nes, kaip aptarta, statistiniai duomenys dažnai yra labai įtakojami latentiško be kitų veiksnių, todėl tikėtina, jog anoniminės anketos

pagalba gauti duomenys bus mažiau nutolę nuo realybės. Atkreiptinas dėmesys, kad ir pirmosios, ir antrosios tyrimo dalių metu gauti duomenys, autoriaus nuomone, nėra absoliučiai tikslūs bei patikimi, nes jų tikslumą galėjo lemti policijos darbuotojų klaidos, anoniminės apklausos respondentų ne visai sąžininga, nepilna ar tyčia iškreiptai pateikta informacija. Pabrėžtina, kad buvo siekiama gauti, kiek įmanoma, realiai situacijai artimesnę informaciją autoriui aktualia tema, orientacinius duomenis, kurie patvirtintų ar paneigtų teorinėje šio darbo dalyje išsakytas mintis bei motyvus.

Statistikos departamento duomenimis⁹⁸, 2008 metų sausio 1 dienai Šiaulių mieste nuo 0 iki 13 metų amžiaus buvo užregistruotas 16 191 vaikas, 14 ir 15 metų amžiaus – 3 634 vaikai, o 16 ir 17 metų amžiaus – 3 872 vaikai, t.y. iš viso Šiaulių mieste buvo užregistruoti 23 697 vaikai.

Išanalizavus Šiaulių apskrities vyriausiojo policijos komisariato Viešosios tvarkos biuro

⁹⁸ Automatizuota statistinė informacinė sistema (ASIS). Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. *Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras*. <http://www.nplc.lt:8000/asis/>. (2008 11 03).
Prevencijos poskyryje esančią informaciją, nustatyta, jog per 2008 metų I pusmetį vaikai yra įtariami ar kaltinami 28 nusikalstamų veikų padarymu, t.y. 1 nužudymu, 20 plėšimų (75 proc.) ir 7 (25 proc.) kitomis nusikalstamomis veikomis (3.1. pav.).

3.1. pav. Nusikalstamos veikos per 2008 m. I pusmetį Šiaulių m., kurių padarymu įtariami ar kaltinami vaikai

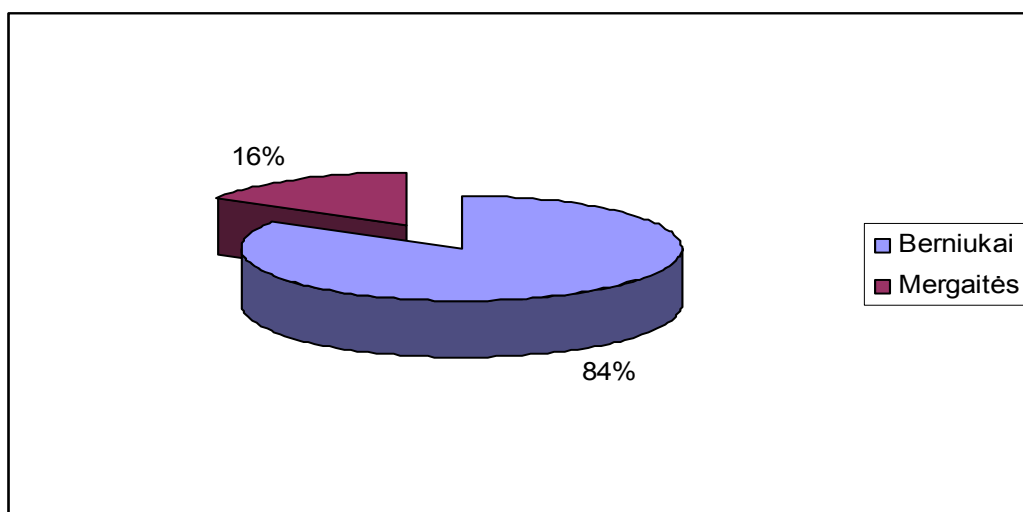
Taip pat, kaip buvo minėta, tyrimo metu buvo išanalizuoti duomenys dominančia tema, turimi minėto komisariato 1-ojo ir 2-ojo policijos komisariatų Centrinės ir Pietinės policijos

nuovadų Nepilnamečių reikalų specialistų, kurie, vadovaudamiesi Lietuvos policijos Generalinio komisaro įsakymu⁹⁹, į policijos profilaktinę įskaitą įrašo vaikus, kurie ikiteisminio tyrimo medžiagose ar bylose (kai byla perduodama teismui) yra pripažinti įtariamaisiais ar kaltinamaisiais ir jiems yra paskirtos įvairios kardamosios priemonės ir panašiais atvejais. Be to, Nepilnamečių reikalų specialistai kaupia informaciją apie nuteistus vaikus, kuriems yra pritaikytos įvairios poveikio priemonės bei apie vaikus, kurie yra nuteisti realiomis laisvės atėmimo bausmėmis, tačiau yra iš laisvės atėmimo vietų paleisti anksčiau laiko, ir panašiais atvejais. Taip pat specialistai domisi vaikais, kurie per vienerius metus įvykdo du ar daugiau administracinės teisės pažeidimų, vartoja narkotikus ar kitas psichiką veikiančias medžiagas, verčiasi prostitucija, nuolat vaikatauja, nelanko mokyklos iki 16-os metų ir kitus. Autorius analizavo duomenis apie minėtoms

⁹⁹ Lietuvos Respublikos Generalinio komisaro 2005 m. kovo 29 d. įsakymas Nr. 5-V-208 „Dėl viešosios policijos prevencijos padalinio tyrėjo (apylinkės inspektoriaus) ir viešosios policijos specialisto (nepilnamečių reikalų policijos pareigūno) tarnybinės veiklos instrukcijų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 1995, Nr. 44-1436.

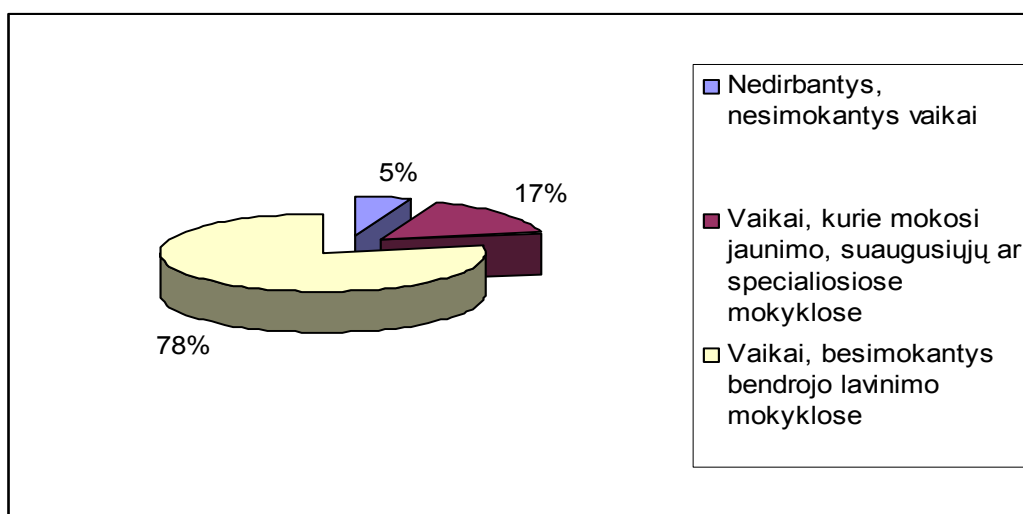
trims kategorijoms priskiriamus vaikus, kurie, jau yra naudoję smurtą ar (ir) prievartą, t.y. jie yra įtariami, kaltinami arba nuteisti už nužudymą, sveikatos sutrikdymą ar plėšimą ir pan., arba kurie, autoriaus manymu, jau yra potencialūs galimo smurto ar (ir) prievartos naudojimo grėsmės šaltiniai, nes daro administracinės teisės pažeidimus, nelanko mokyklos, todėl savo didžiąją dalį laiko praleidžia dažniausiai neformalioje aplinkoje ir pan.

Atlikus turimų duomenų apie minėtoms trimis kategorijoms priklausančius vaikus analizę, paaiškėjo, jog visame Šiaulių mieste tokių vaikų yra 166, iš kurių – 139 (84 proc.) berniukai ir 27 (16 proc.) mergaitės (3.2. pav.).

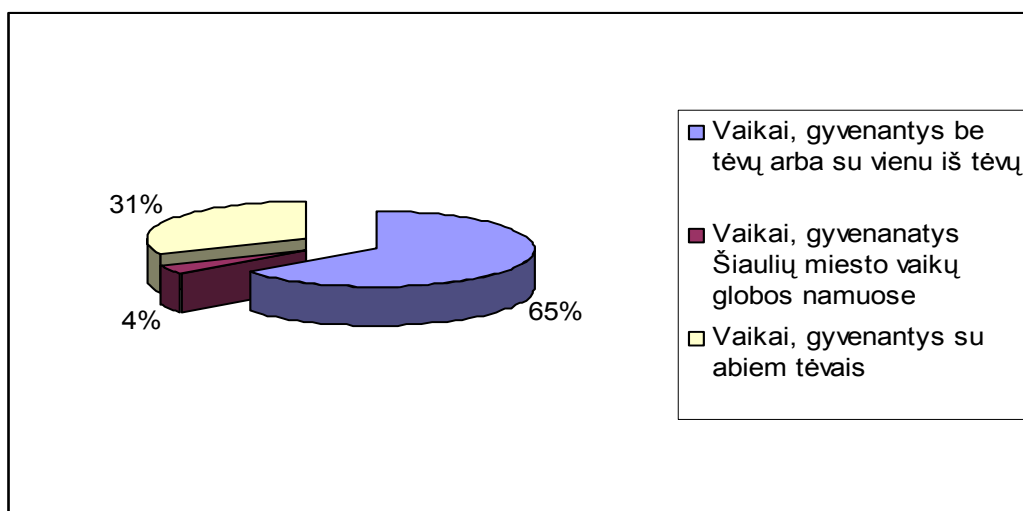
3.2. pav. 2008 m. spalio 8 d. probleminio elgesio vaikų pasiskirstymas pagal lytį Šiaulių m.

Analizės metu nustatyta, jog 9 (5 proc.) vaikai niekur nesimoko ir nedirba, o 28 (17 proc.) mokosi jaunimo, suaugusiųjų ar specialiosiose mokyklose (3.3. pav.), t.y. autorius mano, jog jie nepritapo ar dėl kokių nors kitų priežasčių paliko bendrojo lavinimo mokyklas, nes pradėjo mokytis minėto kitokio pobūdžio, dažniausiai su probleminiu elgesiu susijusiose, mokyklose.

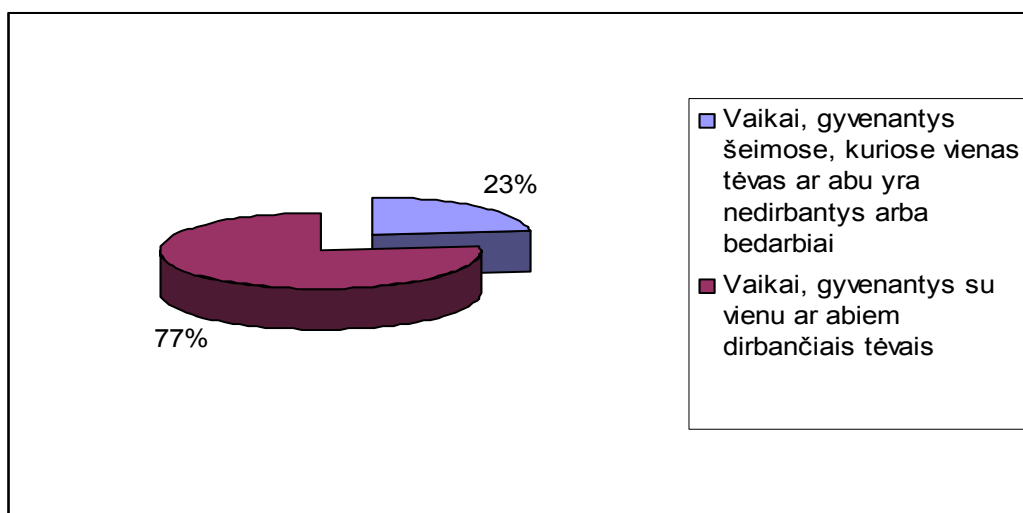
3.3. pav. 2008 m. spalio 8 d. probleminio elgesio vaikų pasiskirstymas pagal mokymąsi ir nesimokymą bei mokymosi įstaigų pobūdį Šiaulių m.

Tyrimo metu paaiškėjo, jog iš 166 vaikų net 107 (65 proc.) gyvena nepilnose šeimose, t.y. be abiejų tėvų ar be vieno iš tėvų, tačiau su seneliais, tėvais, globėjais ar kitais asmenimis, o 7 (4 proc.) vaikai gyvena Šiaulių mieste esančiuose vaikų globos namuose (3.4. pav.).

3.4. pav. 2008 m. spalio 8 d. Šiaulių m. probleminio elgesio vaikų pasiskirstymas pagal šeimos, kurioje jie auga, pilnumą ar nepilnumą ir pagal tai, ar jie auga vaikų globos namuose, ar šeimose

Be to, paaiškėjo, kad 38 (23 proc.) vaikai gyvena pilnose ar nepilnose šeimose, kuriose abu tėvai arba vienas iš jų yra bedarbis ar nedirbantis (3.5. pav.), tai leidžia daryti prielaidą apie tokių šeimų sunkią materialinę padėtį, t.y. skurdą.

3.5. pav. 2008 m. spalio 8 d. Šiaulių m. probleminio elgesio vaikų pasiskirstymas pagal tai, ar jų vienas ar abu tėvai dirba, ar ne

Teigtina, kad pateikti duomenys patvirtina autoriaus išsakytas mintis dėl priežasčių, kurios neabejotinai lemia vaikų prievartos bei smurto paplitimo problemas Šiaulių mieste, nes dažniausiai

(75 proc.) vaikai yra įtariami ar kaltinami padarę būtent smurtinio pobūdžio nusikalstamas veikas, probleminio elgesio vaikams daugiau priskirtini berniukai nei mergaitės. Akivaizdūs veiksniai, įtakoję šių vaikų elgseną yra: nedarbas, nesimokymas arba mokymasis jaunimo, suaugusiųjų ar specialiosiose mokyklose, gyvenimas nepilnose šeimose ar vaikų globos namuose ir sunki materialinė padėtis.

3.2. Atlikto tyrimo metodika, uždaviniai, imtis

Antrosios tyrimo dalies metu, siekiant išsiaiškinti vaikų prievartos bei smurto paplitimo priežastis Šiaulių mieste, kaip buvo minėta, neatsitiktinai buvo pasirinkti, autoriaus manymu, vienam problemiškesnių jaunų žmonių vystymosi laikotarpiui – vėlyvajai paauglystei priskirtini asmenys, t.y. 16, 17 metų vaikai. Pritartina R.Žukauskienei, kuri mano, jog jau seniai nustatyta, kad kuo dažniau paaugliai bendrauja su bendraamžiais grupėje, tuo dažnesni asocialūs poelgiai, labai svarbūs paaugliui yra santykiai šeimoje, nes, kuo santykiai su tėvais blogesni, tuo lengviau jis paveikiamas bendraamžių. Be to, dažnai santykiai tarp paauglių ir tėvų lemia pasirinkimą paaugliui sprendžiant problemą – gyventi ar pasitraukti iš gyvenimo, taip pat nustatyta, kad daugelis jaunų savižudžių, t.y. asmenų nuo 15 iki 19 metų, mažai bendravo arba visai nebendravo su savo tėvu arba todėl, jog jo išvis neturėjo, arba tėvas buvo tvarkdarys, o ne draugas savo sūnui¹⁰⁰. Tyrimui buvo pasirinkti vaikai, kurie mokosi Šiaulių Romuvos gimnazijoje, esančioje Pietinėje Šiaulių miesto dalyje, nes dažniausiai gimnazijas lanko vaikai, atvykstantys ir iš kitų miesto dalių. Tai buvo svarbu, nes buvo norėta sužinoti vaikų, gyvenančių visame Šiaulių mieste, nuomonę dominančiais klausimais.

Tyrimo metu buvo panaudotas empirinis **tyrimo metodas** – anoniminė apklausa raštu, panaudojant anketas, nes, autoriaus nuomone, tokiu būdu įmanoma sumažinti smurto ir prievartos paplitimo latentškumą ir iš vaikų gauti atviresnius atsakymus rūpimais klausimais, kadangi nereikia nurodyti savo asmens tapatybės duomenų.

Imtis. Buvo minėta, Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis, 2008 m. sausio 1 dienai Šiaulių mieste buvo užregistruoti 23 697 vaikai. Vadinasi, šiuo atveju generalinė aibė yra 23 697. Pasinaudojant R.Prakapo pasiūlyta formule „ $=1/(0,0064+(1/A4))$ “¹⁰¹ ir panaudojant Microsoft Office kompiuterinę programą Microsoft Excel bei atsižvelgiant į imties reprezentatyvumo paklaidą – 0,08 (8 proc.), buvo paskaičiuotas imties dydis – 155. Darytina išvada, jog, statistiškai norint sužinoti 23 697 asmenų nuomonę

dominančiais klausimais su 0,08 (8 proc.) paklaida, būtina jų apklausti ne mažiau 155. Tiek R.Prakapas, tiek I.Luobikienė pritaria A.V.Jadov nuomonei ir konstatuoja, jog socialiniuose moksluose minimali imties reprezentatyvumo paklaida yra 0,05, t.y. 5 proc.¹⁰⁰ Šiame darbe, norint pasiekti šią paklaidą, reikėjo apklausti ne mažiau 393 respondentų. Tai buvo apskaičiuota, pasinaudojant minėta formule. Norint gauti šią minimalią paklaidą, galbūt nebūtų užtekę apklausti net dvejose Šiaulių miesto gimnazijose besimokančius 16 ir 17 metų vaikus. Todėl autorius nutarė apklausti visus vienoje gimnazijoje besimokančius minėtai amžiaus grupei priskirtinus vaikus. Pagal šią formulę buvo apskaičiuota 0,08, t.y. 8 proc., paklaida. Minėti autoriai ir šio darbo autorius mano, jog 8 proc. imties reprezentatyvumo paklaida socialiniame tyrime nėra labai didelė. Vadinasi, autoriaus pasirinktas minėtas imties atrankos dydis pilnai turi atspindėti turimą generalinę aibę, t.y. tyrimo metu gauti statistiniai duomenys, atsižvelgiant į 8 proc. paklaidą, turi

¹⁰⁰ Žukauskienė R. Raidos psichologija. – Vilnius: Margi raštai, 1996. P. 322, 327.

¹⁰¹ Prakapas R. Mokslinis tiriamasis darbas. *Mykolo Romerio universitetas*. http://209.85.135.104/search?q=cache:XOpvgvahTnsJ:www.mruni.lt/mru_lt_dokumentai/katedros/educacines_veiklos_katedra/Paskaitos/MTD_TF_PDF.pdf+imties+reprezentatyvumo+paklaida&hl=lt&ct=clnk&cd=4&gl=lt&lr=lang_lt (2008 10 13).

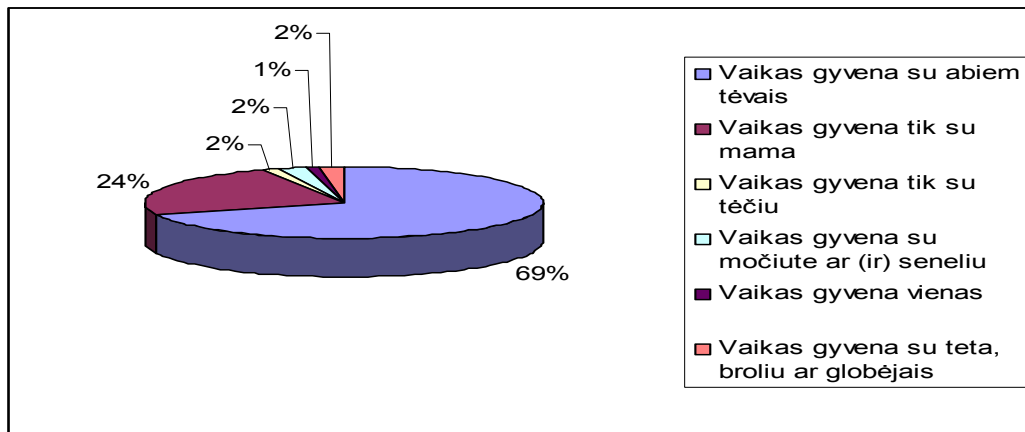
¹⁰² Luobikienė I. Sociologinių tyrimų metodika. – Kaunas: Technologija, 2003. P. 42-49.

būti patikimi. Todėl tyrimo metu buvo apklausta 200-ai 16-os, 17-os metų vaikų, nes buvo atkreiptas dėmesys į tai, jog dalis anketų gali būti nepilnai ar neteisingai užpildytos. Po apklausos ir atliktos anketų analizės paaiškėjo, jog apklausoje dalyvavo ir vienas 15 metų vaikas. Iš 200 anketų 7 buvo atmetos, nes jose buvo padaryta daug klaidų ir kitokių netikslumų, todėl autoriaus nuomone, jos laikytinos nepatikimomis. Vadinasi, buvo sužinota 193 vaikų nuomonė. Tyrimui vaikai buvo pasirinkti, taikant tikimybinės paprastos atsitiktinės atrankos metodą. Grafiniam tyrimo metu gautų duomenų atvaizdavimui panaudota Microsoft Office kompiuterinė programa Microsoft Excel.

3.3. Vaikų ir mikroklimato, tyrančio jų artimiausioje aplinkoje, charakteristika

Atlikus anketų analizę matyti, jog tyrime dalyvavo 87 (45 proc.) mergaičių ir 106 (55 proc.) berniukų¹⁰³. Iš apklaustųjų 1 (1 proc.) vaikas yra 15 metų, 104 (53 proc.) 16 metų ir 88 (46 proc.) 17 metų vaikai¹⁰⁴. Tiriant buvo nustatyta, kad 134 (69 proc.) vaikai gyvena su abiem tėvais, 46 (24 proc.) – tik su mama, 3 (2 proc.) vaikai gyvena tik su tėčiu, 4 (2 proc.) – su močiute ar (ir) seneliu, 2 (1 proc.) vaikai gyvena vieni ir 4 (2 proc.) vaikai gyvena su teta, broliu ar

globėjais (3.6. pav.). Pasitvirtino teorijoje aptarta skaudi nepilnų šeimų problema, t.y. beveik trečdalis Šiaulių miesto vaikų gyvena tokiose šeimose.

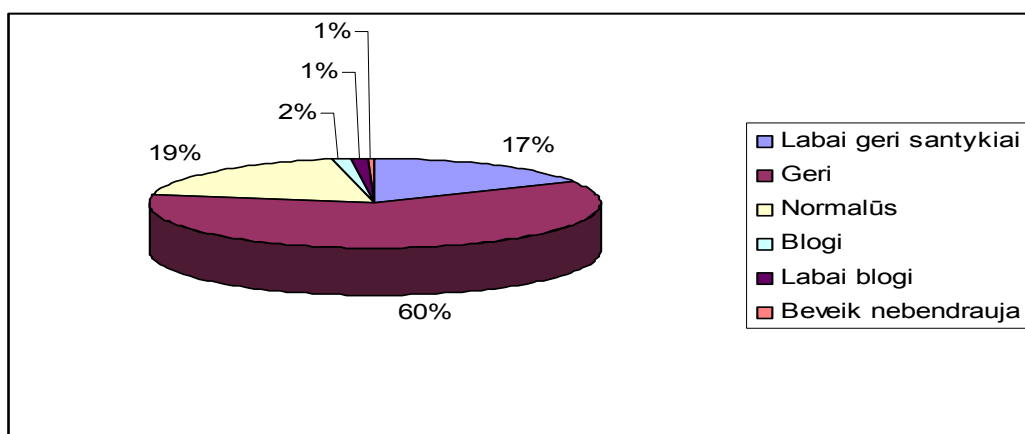

3.6. pav. Duomenys apie 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atliktame tyrime dalyvavusių vaikų šeimyninę padėtį

¹⁰³ Smulkiau apie tai žr. 1 priede.

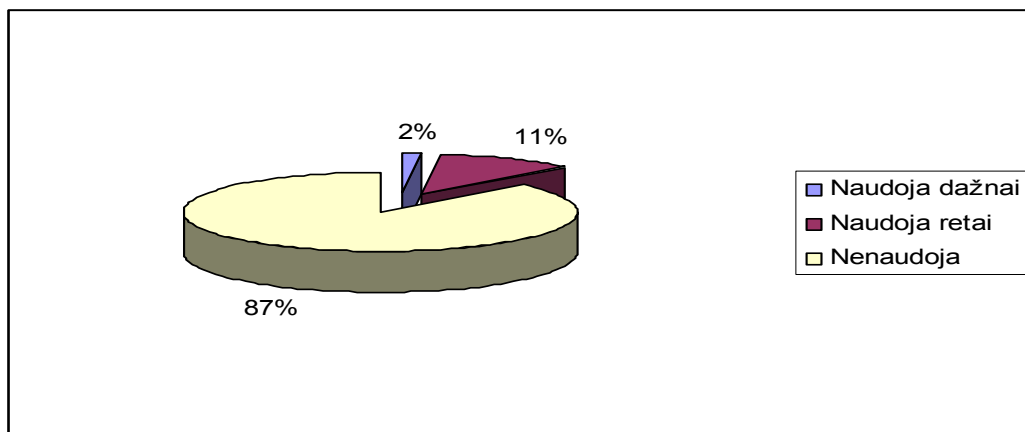
¹⁰⁴ Smulkiau apie tai žr. 2 priede.

Konstatuotina, kad tyrime dalyvavusių 33 (17 proc.) vaikų santykiai su žmonėmis, su kuriais jie gyvena, yra labai geri, 117 (60 proc.) vaikų santykiai geri, 37 (19 proc.) – normalūs, 3 (2 proc.) vaikų santykiai blogi, 2 (1 proc.) – labai blogi ir 1 (1 proc.) vaikas su kartu gyvenančiais asmenimis beveik nebendruoja (3.7. pav.).

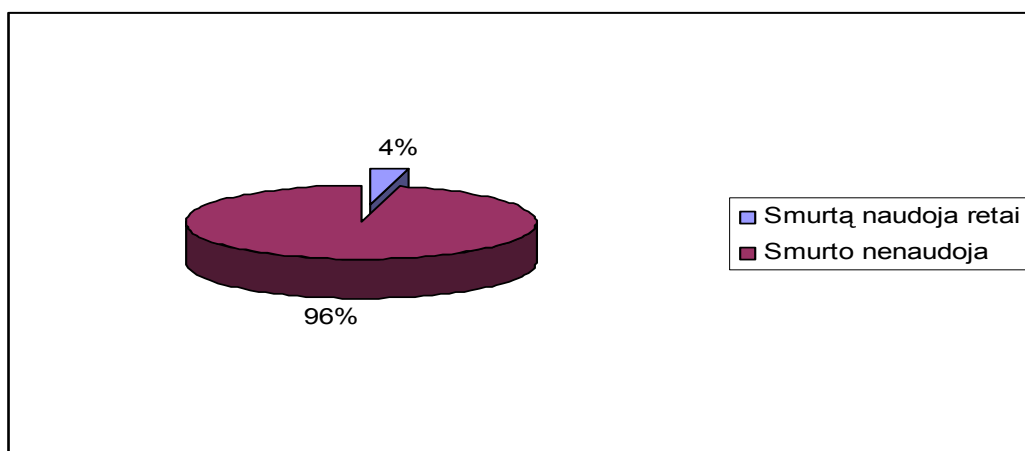
3.7. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atliktame tyrime dalyvavusių vaikų santykių su žmonėmis, su kuriais jie gyvena, įvertinimas

Pažymėtina, kad prieš 3 (2 proc.) vaikus su jais gyvenantys artimieji žmonės emocinę prievartą naudoja (-o) dažnai, prieš 22 (11 proc.) – naudoja (-o) retai, o prieš 168 (87 proc.) vaikus prievartos nenaudoja (-o) (3.8. pav.). Gauti duomenys verčia suabejoti jų objektyvumu.

3.8. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atlikto tyrimo metu gauti duomenys apie kartu su vaikais gyvenančių asmenų prieš juos naudojamą (-tą) emocinę prievartą

Prieš 7 (4 proc.) vaikus su jais gyvenantys artimieji žmonės smurtą naudoja (-o) retai, prieš 186 (96 proc.) – nenaudoja (-o) (3.9. pav.). Šie gauti duomenys taip pat verčia abejoti respondentų atvirumu, nes smurto naudojimas šeimose ir kitose aplinkose, kuriose gyvena vaikai, kaip žinoma, yra plačiai paplitęs. Galima daryti prielaidą, jog vaikai galbūt suabejojo šio tyrimo anonimiškumu, gal tai galėjo lemti didoka anketos apimtis, laiko stoka ar tiesiog nenoras sąžiningai pareikšti savo nuomonę ar kiti veiksniai.

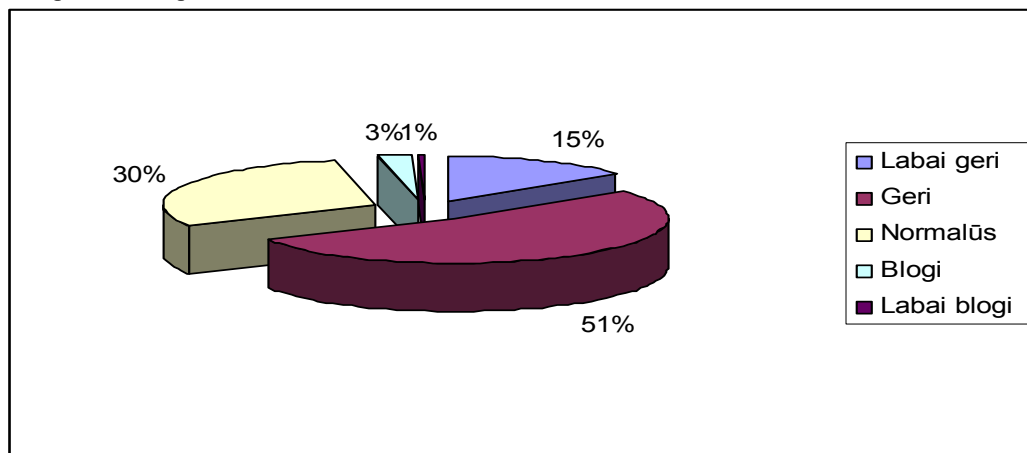

3.9. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atlikto tyrimo metu gauti duomenys apie kartu su vaikais gyvenančių asmenų prieš juos naudojamą (-tą) smurtą

Respondentai pareiškė, jog prieš 1 (1 proc.) iš jų su juo gyvenantys artimieji žmonės egzistencinę prievartą naudoja (-o) dažnai, prieš 4 (2 proc.) – naudoja (-o) retai ir prieš 187 (97 proc.) minėta prievarta nenaudojama (-ta)¹⁰⁵. Tyrimas patvirtino, jog prieš 1 (1 proc.) vaiką su juo gyvenantys artimieji žmonės seksualinę prievartą naudoja (-o) dažnai, prieš 1 (1 proc.) – naudoja (-o) retai ir prieš 191 (98 proc.) minėta prievarta nenaudojama (-ta)¹⁰⁶. Paaaiškėjo, kad, kaip buvo aptarta, prieš vaikus su jais gyvenantys asmenys naudoja ir smurtą, ir prievartą. Nenustebino, jog 28 (15 proc.) vaikų santykiai su moksleiviais mokykloje labai geri, 101 (51 proc.) – geri, 58 (30 proc.) vaikų santykiai normalūs, 5 (3 proc.) – blogi ir 1 (1 proc.) vaiko santykiai labai blogi (3.10. pav.).

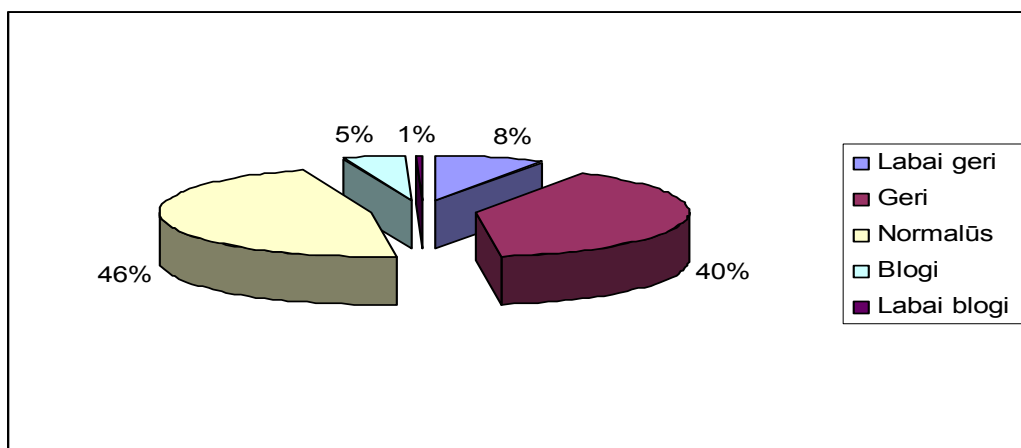
¹⁰⁵ Smulkiau apie tai žr. 3 priede.

¹⁰⁶ Smulkiau apie tai žr. 4 priede.

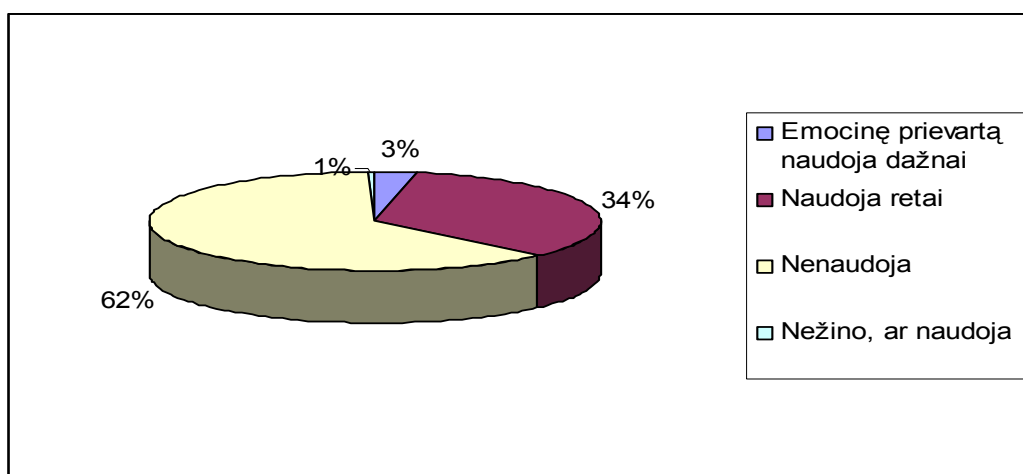
3.10. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atliktame tyrime dalyvavusių vaikų santykių mokykloje su moksleiviais įvertinimas

Atkreiptinas dėmesys, jog 16 (8 proc.) vaikų santykiai su mokytojais mokykloje labai geri, 77 (40 proc.) – geri, 90 (46 proc.) vaikų santykiai normalūs, 9 (5 proc.) – blogi ir 1 (1 proc.) vaiko santykiai labai blogi (3.11. pav.).

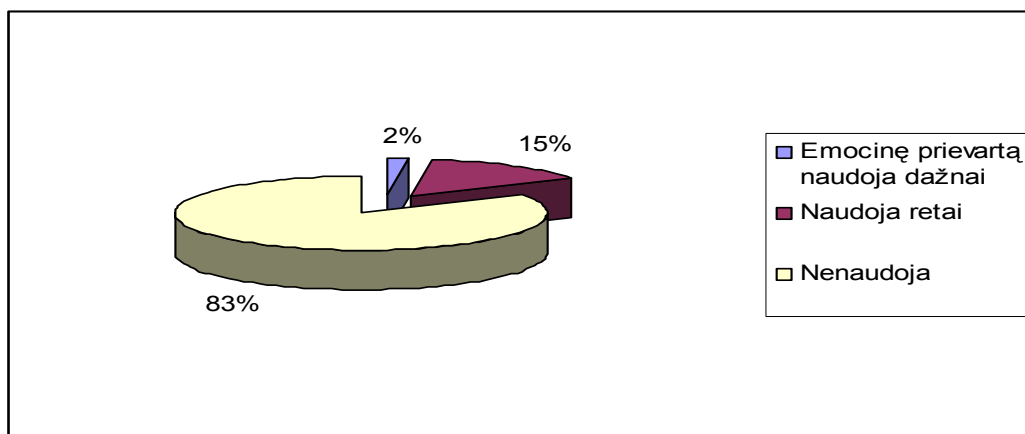
3.11. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atliktame tyrime dalyvavusių vaikų santykių mokykloje su mokytojais įvertinimas

Įdomu, nes prieš 6 (3 proc.) vaikus moksleiviai mokykloje emocinę prievartą naudoja (-o) dažnai, prieš 66 (34 proc.) vaikus – retai, prieš 120 (62 proc.) – nenaudoja (nebuvo naudota), o 1 (1 proc.) vaikas nežino, ar prieš jį yra naudojama (-ta) emocinė prievarta, ar ne (3.12. pav.).

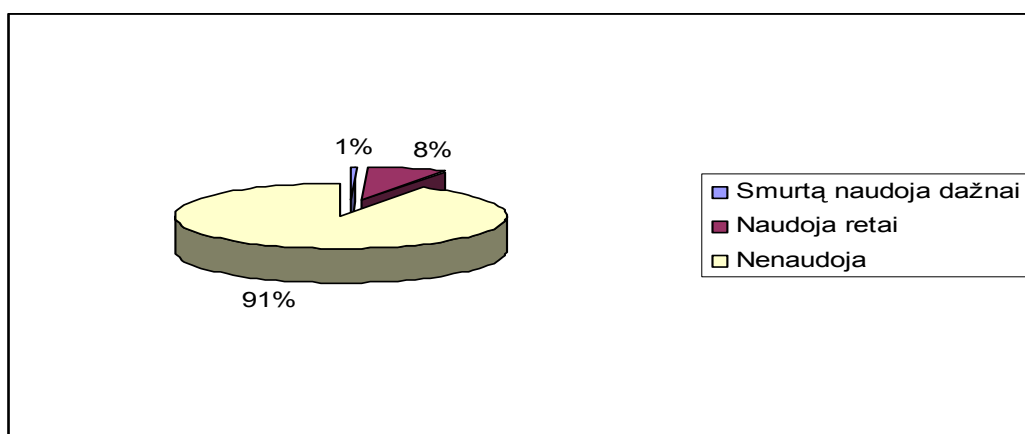
3.12. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atlikto tyrimo metu gauti duomenys apie moksleivių vaikų atžvilgiu naudojamą (-tą) emocinę prievartą mokykloje

Matyti, kad net prieš 4 (2 proc.) vaikus mokytojai mokykloje emocinę prievartą naudoja (-o) dažnai, prieš 28 (15 proc.) vaikus – retai, prieš 161 (83 proc.) – nenaudoja (nebuvo naudota) (3.13. pav.).

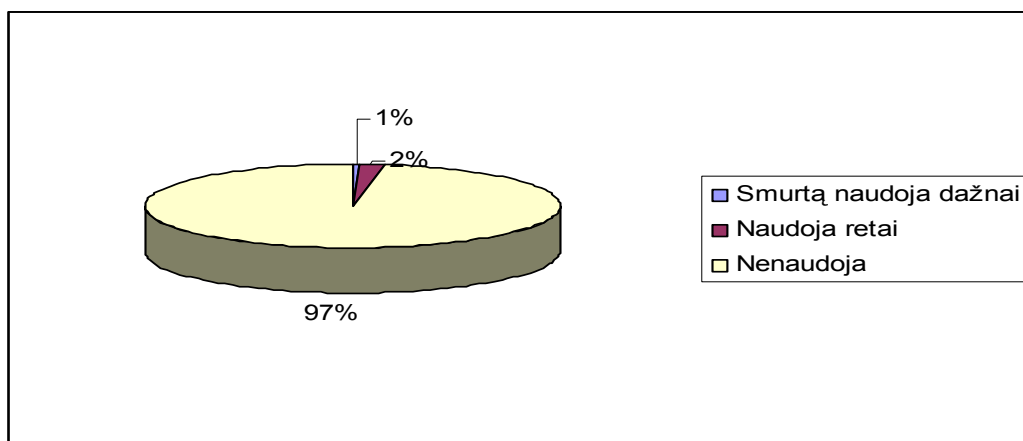
3.13. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atlikto tyrimo metu gauti duomenys apie mokytojų vaikų atžvilgiu naudojamą (-tą) emocinę prievartą mokykloje

Tyrimo metu gauti rezultatai nestebina, jog prieš 1 (1 proc.) vaiką moksleiviai mokykloje smurtą naudoja (-o) dažnai, prieš 15 (8 proc.) vaikų – retai, prieš 177 (91 proc.) – nenaudoja (nebuvo naudotas) (3.14. pav.).

3.14. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atlikto tyrimo metu gauti duomenys apie moksleivių vaikų atžvilgiu naudojamą (-tą) smurtą mokykloje

Išaiškėjo, kad prieš 1 (1 proc.) vaiką mokytojai mokykloje smurtą naudoja (-o) dažnai, prieš 4 (2 proc.) vaikus – retai, prieš 188 (97 proc.) – nenaudoja (nebuvo naudotas) (3.15. pav.).

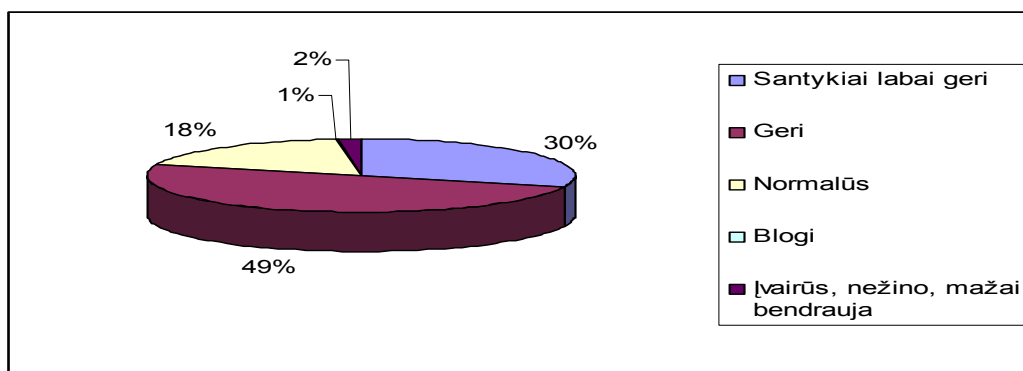
3.15. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atlikto tyrimo metu gauti duomenys apie mokytojų vaikų atžvilgiu naudojamą (-tą) smurtą mokykloje

Nestebina ir tai, jog prieš 2 (1 proc.) vaikus moksleiviai mokykloje seksualinę prievartą naudoja (-o) dažnai, prieš 2 (1 proc.) vaikus – retai, prieš 189 (98 proc.) – nenaudoja (nebuvo naudota)¹⁰⁷, o prieš 2 (1 proc.) vaikus mokytojai mokykloje seksualinę prievartą naudoja (-o) dažnai, prieš 1 (1 proc.) vaiką – retai, prieš 190 (98 proc.) – nenaudoja (nebuvo naudota)¹⁰⁸.

¹⁰⁷ Smulkiau apie tai žr. 5 priede.

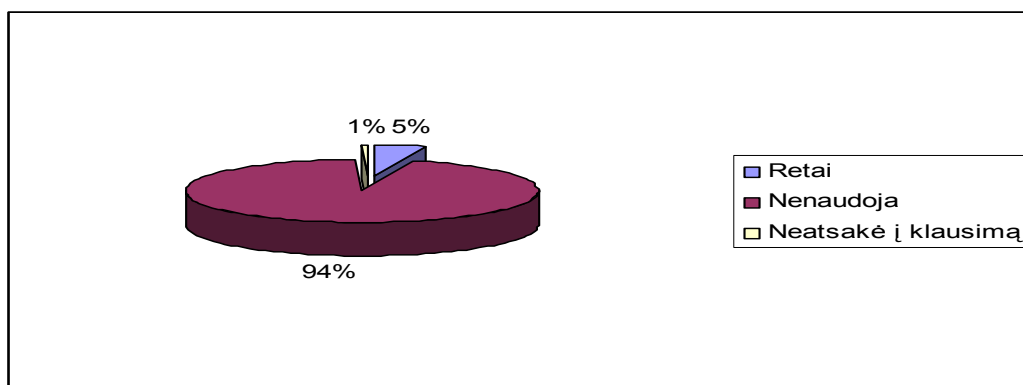
¹⁰⁸ Smulkiau apie tai žr. 6 priede.

Tyrimas patvirtino anksčiau autoriaus išsakytą mintį, jog mokyklos aplinkoje vaikas taip pat patiria smurtą bei prievartą. Išaiškėjo labai svarbus dalykas – vaikų atžvilgiu smurtauja, naudoja prievartą ir mokytojai, t.y. asmenys, kurie turi būti atsakingi už tai, kad vaikas mokykloje jaustųsi saugiu. 58 (30 proc.) vaikų santykiai su asmenimis formalioje ir neformalioje aplinkose yra labai geri, 96 (49 proc.) – geri, 35 (18 proc.) vaikų santykiai normalūs, 1 (1 proc.) – blogi, o 3 (2 proc.) vaikai nurodė, jog santykiai su šiais asmenimis yra įvairūs, su jais mažai bendrauja ar nežino, kokie jie yra (3.16. pav.). Pasitvirtino duomenys, jog vaikų santykiai su asmenimis formalioje ir neformalioje aplinkose yra geresni nei su asmenimis mokyklos ar gyvenamojoje aplinkose.

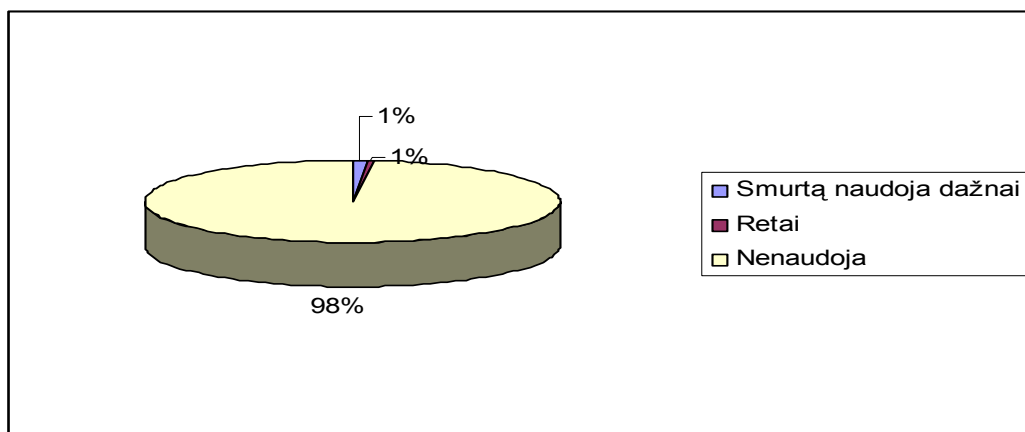
3.16. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atliktame tyrime dalyvavusių vaikų santykių su asmenimis formalioje ir neformalioje aplinkose įvertinimas

Panaši situacija yra ir su emocinės prievartos naudojimu, nes prieš 9 (5 proc.) vaikus formalioje ir neformalioje aplinkose asmenys naudoja (-o) emocinę prievartą retai, prieš 183 (94 proc.) – nenaudoja (-o), o 1 (1 proc.) – nuomonės nepareiškė (3.17. pav.).

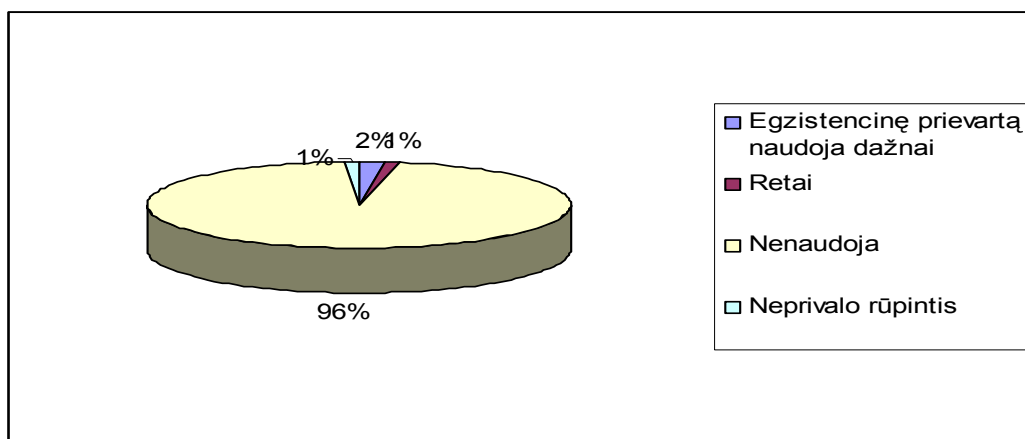
3.17. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atlikto tyrimo metu gauti duomenys apie formalioje ir neformalioje aplinkose asmenų vaikų atžvilgiu naudojamą (-tą) emocinę prievartą

Analogiška situacija ir aptariant smurtą, nes prieš 2 (1 proc.) vaikus formalioje ir neformalioje aplinkose asmenys naudoja (-o) smurtą dažnai, prieš 1 (1 proc.) – retai, o prieš 190 (98 proc.) – nenaudoja (-o) (3.18. pav.).

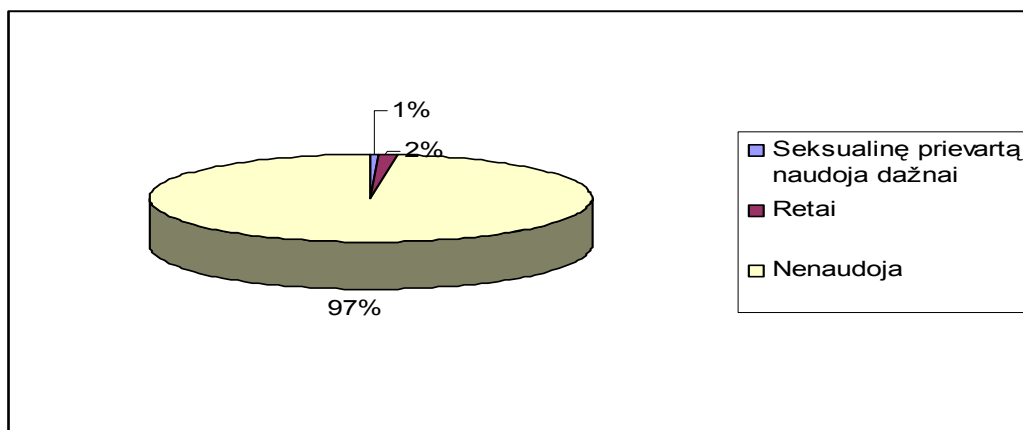
3.18. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atlikto tyrimo metu gauti duomenys apie formalioje ir neformalioje aplinkose asmenų vaikų atžvilgiu naudojamą (-tą) smurtą

Paaiškėjo, kad prieš 4 (2 proc.) vaikus formalioje ir neformalioje aplinkose asmenys naudoja (-o) egzistencinę prievartą dažnai, prieš 2 (1 proc.) – retai, prieš 185 (96 proc.) – nenaudoja (-o), o 2 (1 proc.) vaikai nurodė, jog šie asmenys jais neprivalo rūpintis (3.19. pav.). Manoma, kad egzistencinės prievartos naudojimas yra daug mažiau paplitęs formalioje ir neformalioje bei mokyklos aplinkose nei šeimoje ar kitoje aplinkoje, kurioje vaikas gyvena.

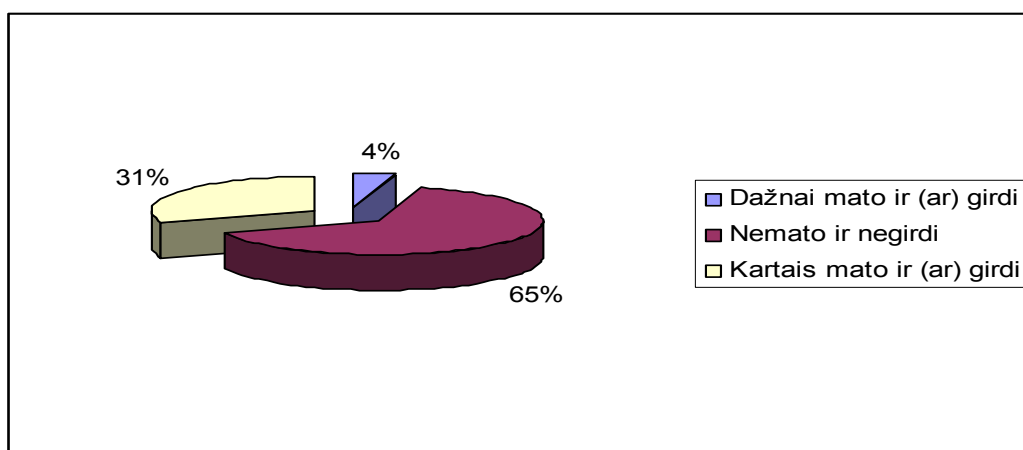
3.19. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atlikto tyrimo metu gauti duomenys apie formalioje ir neformalioje aplinkose asmenų vaikų atžvilgiu naudojamą (-tą) egzistencinę prievartą

Neišimtis ir formali bei neformali aplinkos, nes ir jose prieš 1 (1 proc.) vaiką asmenys naudoja (-o) seksualinę prievartą dažnai, prieš 3 (2 proc.) – retai, prieš 189 (97 proc.) – nenaudoja (-o) (3.20. pav.).

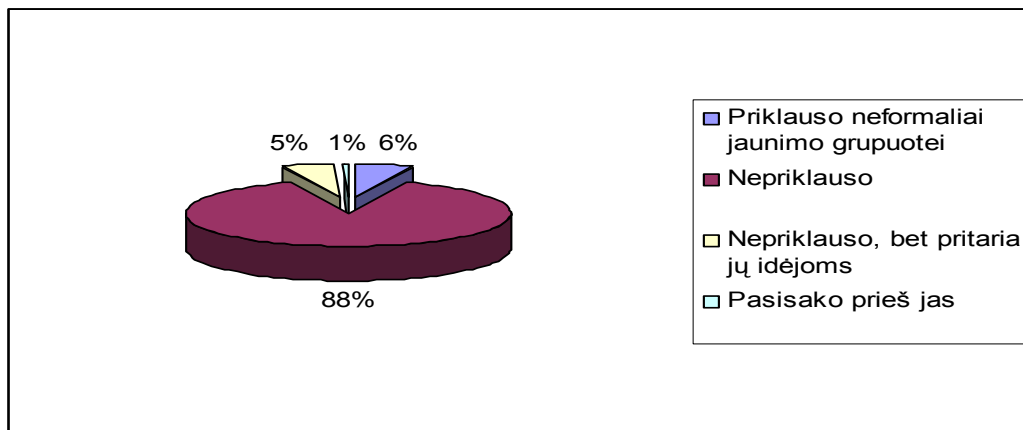
3.20. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atlikto tyrimo metu gauti duomenys apie formalioje ir neformalioje aplinkose asmenų vaikų atžvilgiu naudojamą (-tą) seksualinę prievartą

8 (4 proc.) vaikai dažnai girdi (-ėjo) ar mato (-ė) asmenų naudojamą smurtą ar (ir) prievartą prieš save ar (ir) kitus asmenis formalioje ir neformalioje aplinkose, mokykloje ar šeimoje, 59 (31 proc.) – kartais, o 126 (65 proc.) – nemato (-ė) ir negirdi (-ėjo) apie tai (3.21. pav.). Šiais tyrimo metu gautais duomenimis taip pat verta suabejoti, manytina, jog juos galėjo lemti anksčiau minėtos priežastys.

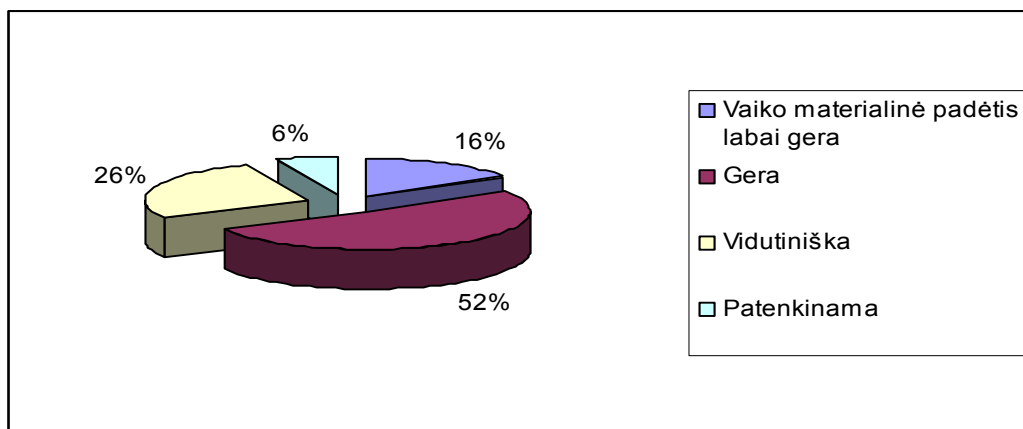
3.21. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atlikto tyrimo metu gauti duomenys apie vaikus, kurie formalioje ir neformalioje aplinkose, šeimoje ar mokykloje matė ar girdėjo prieš save ar (ir) kitus asmenis asmenų naudojamą smurtą ar (ir) prievartą

Atkreiptinas dėmesys, jog net 11 (6 proc.) vaikų priklauso neformaliai jaunimo grupei, propaguojančiai smurto ir prievartos naudojimą prieš kitus asmenis, 10 (5 proc.) – nepriklauso, bet pritaria jų idėjoms, 171 (88 proc.) – nepriklauso, o 1 (1 proc.) vaikas pasisako prieš tokias grupes (3.22. pav.).

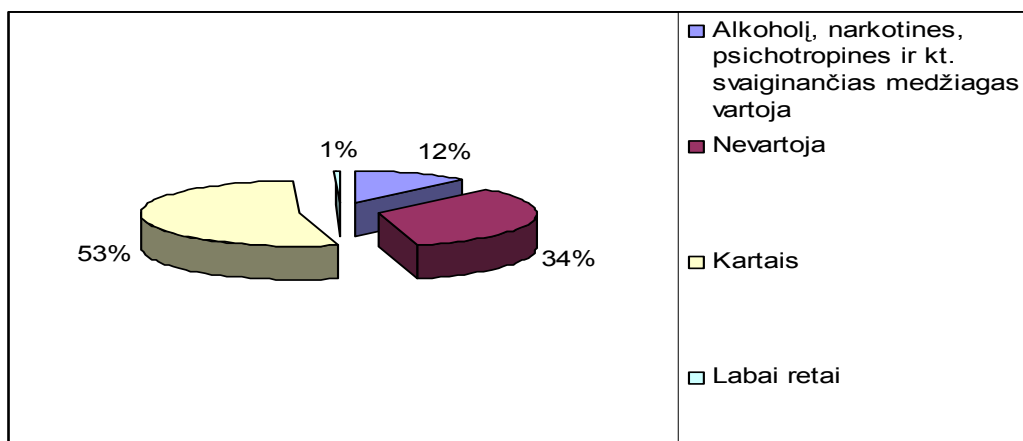
3.22. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atlikto tyrimo metu gauti duomenys apie vaikus, priklausančius neformalioms grupuotėms, propaguojančioms smurto ir prievartos naudojimą prieš kitus asmenis, ar pritariančius jų idėjoms

Nustebino tai, jog net 31 (16 proc.) vaiko materialinė padėtis labai gera, 99 (52 proc.) – gera, 51 (26 proc.) – vidutiniška ir tik 12 (6 proc.) vaikų materialinė padėtis patenkinama (3.23. pav.).

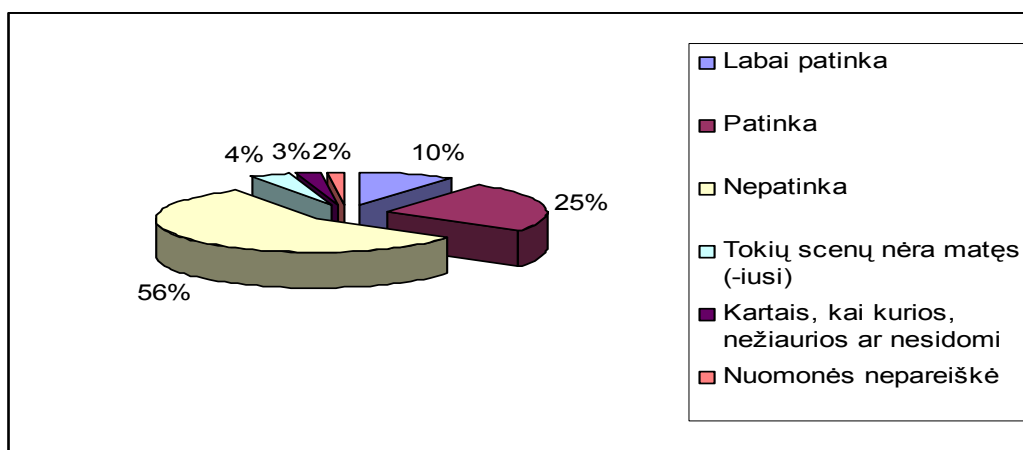
3.23. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atliktame tyrime dalyvavusių vaikų materialinės padėties įvertinimas

Kaip ir buvo tikėtasi, paaiškėjo, jog 23 (12 proc.) vaikai vartoja alkoholi, narkotines, psichotropines bei kitas svaiginančias medžiagas, 103 (53 proc.) – kartais, 1 (1 proc.) – labai retai ir 66 (34 proc.) vaikai nevarvoja svaigiųjų medžiagų (3.24. pav.). Neabejojama, jog šis veiksnys skatina vaikų smurto bei prievartos plitimą.

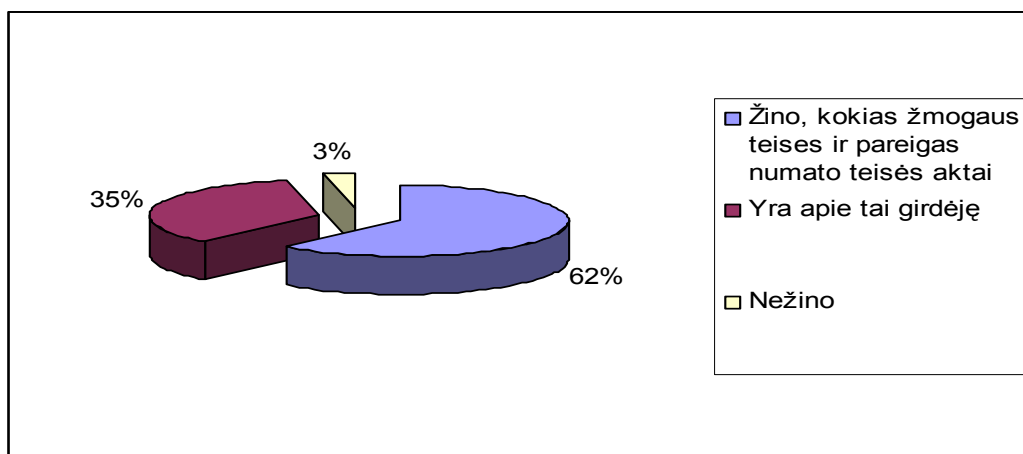
3.24. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atliktame tyrime dalyvavusių vaikų alkoholio, narkotinių, psichotropinių bei kitų svaiginančių medžiagų vartojimo mastas

Nenustebino tyrimo metu gauti duomenys, kad 19 (10 proc.) vaikų labai patinka filmai, muzika, nuotraukos, kompiuteriniai žaidimai, plakatai ar kita vaizdinė medžiaga, kurioje yra demonstruojamos smurto ir prievartos scenos, 48 (25 proc.) – patinka, 8 (4 proc.) – tokių scenų nėra matę, 5 (3 proc.) – kartais, kai kurios, nežiaurios ar jomis nesidomi, 110 (56 proc.) – nepatinka ir 3 (2 proc.) – nuomonės nepareiškė (3.25. pav.).

3.25. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atliktame tyrime dalyvavusių vaikų požiūris į smurto ir prievartos scenas, demonstruojamas vaizdinėje medžiagoje

Džiugu, kad net 119 (62 proc.) vaikų žino, kokios įstatymuose yra numatytos pagrindinės žmogaus, tėvų ir vaikų teisės bei pareigos, 68 (35 proc.) – yra apie tai girdėję, o tik 6 (3 proc.) – apie tai nežino (3.26. pav.).

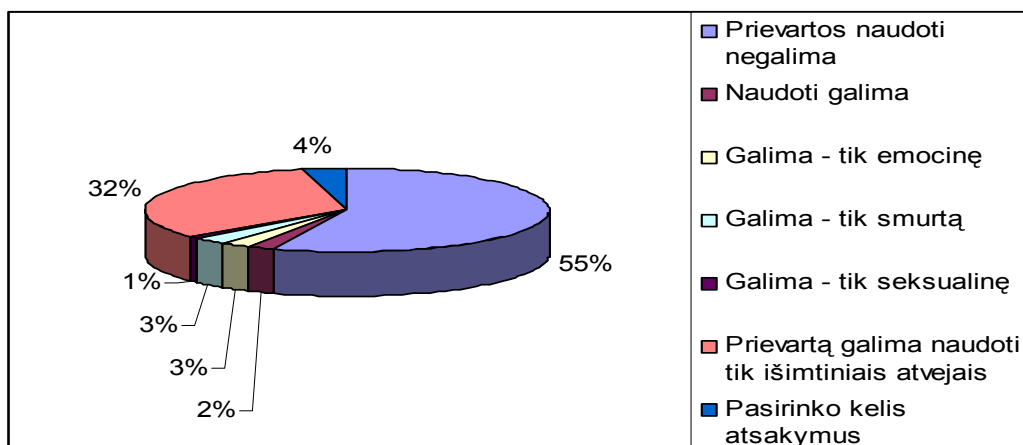
3.26. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atliktame tyrime dalyvavusių vaikų žmogaus teisių ir pareigų, įtvirtintų teisės aktuose, žinojimo įvertinimas

Tyrimas atskleidė, kad 108 (55 proc.) vaikai mano, jog smurto ir prievartos negalima naudoti visiškai, 4 (2 proc.) – galima, 5 (3 proc.) – mano, kad galima naudoti tik emocinę prievartą, 5 (3 proc.) – tik smurtą, 2 (1 proc.) – tik seksualinę prievartą, 62 (32 proc.) – mano, kad smurtą ir prievartą galima naudoti tik išimtiniais atvejais: auklėjant vaikus, kai jie yra labai nedrausmingi, ginantis, tiesai išsiaiškinti, sulaikant nusikaltėlius ir kt. atvejais, ir 7 (4 proc.) pasirinko kelis atsakymų variantus¹⁰⁹ (3.27. pav.). Iš tyrimo metu gautų rezultatų matyti, jog vaikai suvokia teorinėje dalyje minėtas smurto bei prievartos naudojimo teigiamą ir neigiamą reikšmes.

Apibendrinant tyrimo II dalies metu gautus **rezultatus apie vaikų artimiausios socialinės aplinkos mikroklimatą**, teigtina, jog beveik kas trečias Šiaulių miesto vaikas gyvena su vienu iš tėvų arba be abiejų tėvų, prieš vaikus smurtas bei prievarta asmenų naudojama gyvenamojoje, mokyklos, formalioje ir neformalioje aplinkose. Smurtą ir prievartą vaikų atžvilgiu naudoja net mokytojai. Kaip jau buvo aptarta, vaikų santykiai su asmenimis formalioje bei neformalioje aplinkose yra geresni nei su asmenimis mokyklos ir gyvenamojoje aplinkose. Vaikų elgseną įtakoja juos supančių aplinkinių žmonių elgsenys, priklausymas neformalioms jaunimo grupuotėms,

¹⁰⁹ Smulkiau apie tai žr. 7 priede.

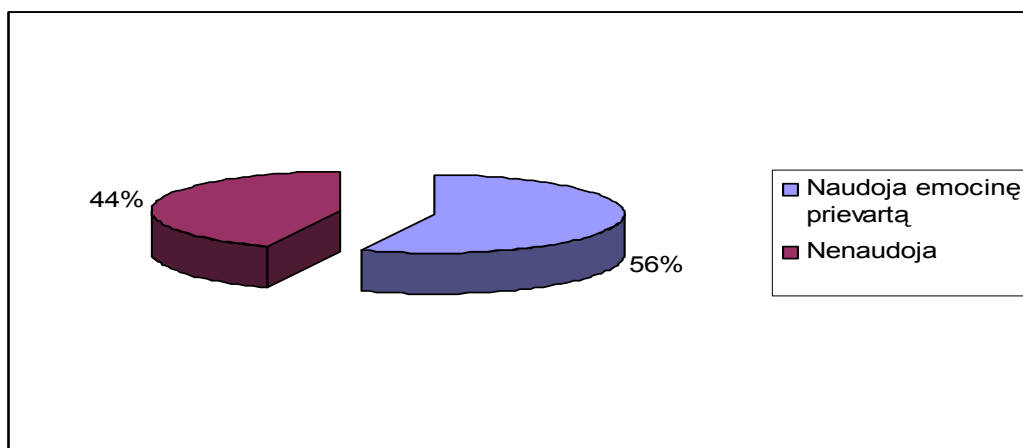
propaguojančioms smurto ar (ir) prievartos naudojimą, alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar kitų svaiginančiųjų medžiagų vartojimas, filmų, nuotraukų, kompiuterinių žaidimų, plakatų ir kt. vaizdinės medžiagos stebėjimas bei kiti teorinėje šio darbo dalyje aptarti veiksniai.

3.27. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atliktame tyrime dalyvavusių vaikų nuomonė apie smurto ir prievartos naudojimą

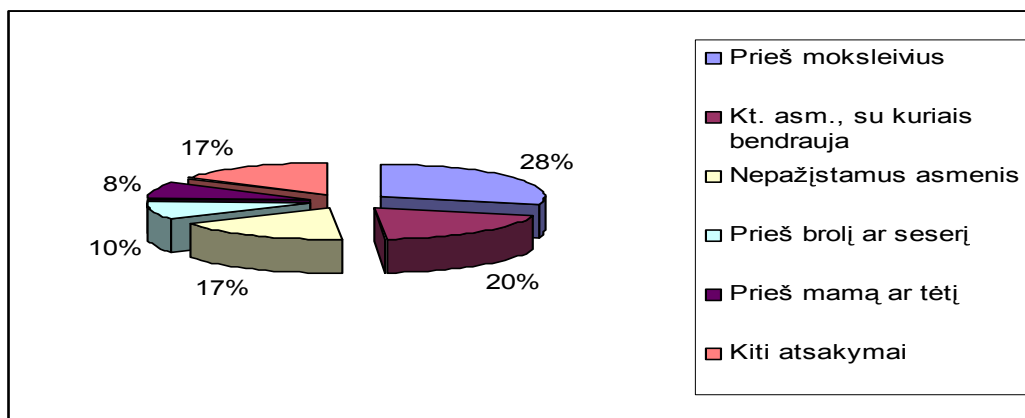
3.4. Šiaulių mieste vaikų naudojamo smurto ir prievartos charakteristika

Nestebina tyrimo metu gauti rezultatai apie tai, kad 109 (56 proc.) vaikai naudojo emocinę prievartą, 84 (44 proc.) – nenaudojo (3.28. pav.).

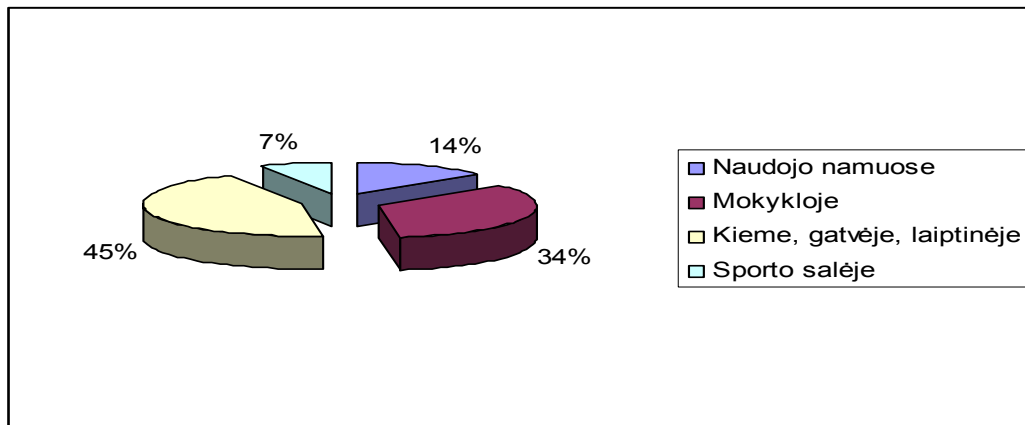
3.28. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atliktame tyrime dalyvavusių vaikų pasiskirstymas pagal emocinės prievartos naudojimą

Paaiškėjo, kad 58 (28 proc.) atvejais vaikai emocinę prievartą naudojo prieš moksleivius, 40 (20 proc.) – kitus asmenis, su kuriais kartais bendrauja, 34 (17 proc.) – prieš kitus asmenis, kurių nepažįsta, 19 (10 proc.) – prieš brolių ar (ir) seserį, 16 (8 proc.) – prieš mamą ar (ir) tėtį ir 33 (17 proc.) atvejais vaikai nurodė kitus objektus¹¹⁰ (3.29. pav.).

3.29. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atlikto tyrimo metu gauti duomenys apie objektus, prieš kuriuos vaikai naudojo emocinę prievartą

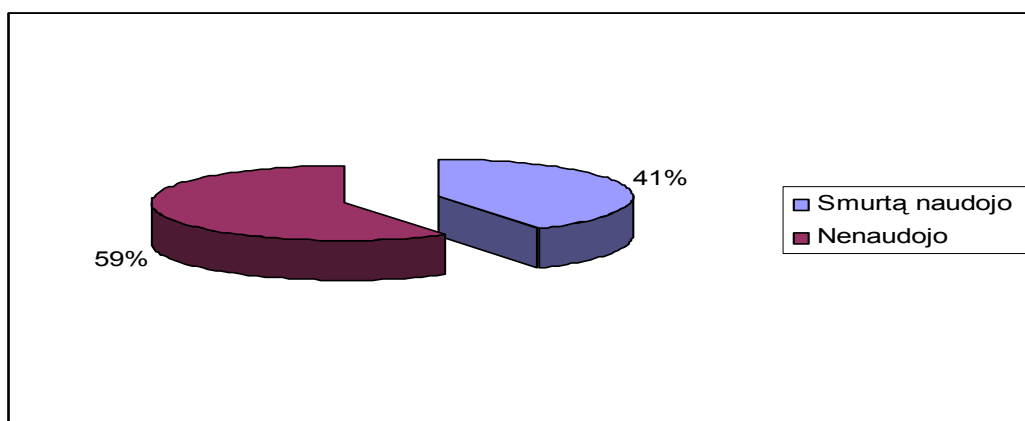
Nestebina, jog 21 atveju (14 proc.) vaikai emocinę prievartą naudojo namuose, 51 (34 proc.) – mokyklos aplinkoje, 68 (45 proc.) – kieme, gatvėje ar laiptinėje, 11 (7 proc.) – sporto salėje (3.30. pav.).

3.30. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atlikto tyrimo metu gauti duomenys apie vietas, kuriose vaikai naudojo emocinę prievartą

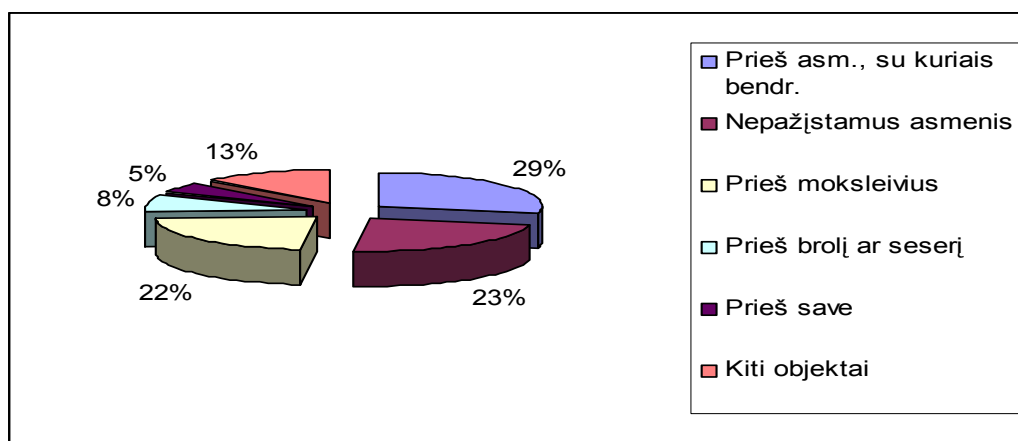
¹¹⁰ Smulkiau apie tai žr. 8 priede.

Paaiškėjo, jog 80 (41 proc.) vaikų smurtą naudojo, o 113 (59 proc.) – ne (3.31. pav.).

3.31. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atliktame tyrime dalyvavusių vaikų pasiskirstymas pagal smurto naudojimą

Įdomu, kad 33 (29 proc.) atvejais vaikai smurtą naudojo prieš kitus asmenis, su kuriais kartais bendrauja, 27 (23 proc.) – prieš kitus asmenis, kurių nepažįsta, 26 (22 proc.) – prieš moksleivius, 9 (8 proc.) – prieš brolių ar (ir) seserį, 6 (5 proc.) atvejais – prieš save pačius ir 15 (13 proc.) atvejų vaikai nurodė kitus objektus¹¹¹ (3.32. pav.). Autorius pastebi, kad vaikai smurtą ir emocinę prievartą naudoja ir prieš mokyklos darbuotojus, mamą ar (ir) tėtį bei gyvūnus.

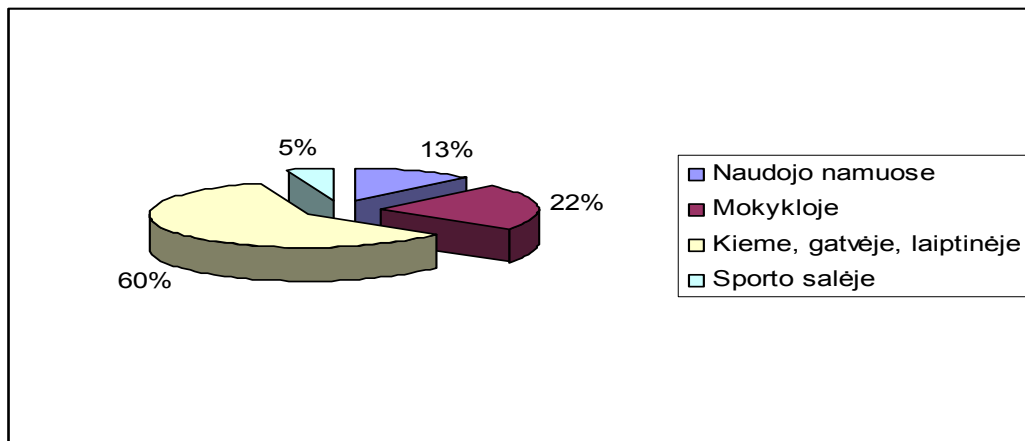

3.32. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atlikto tyrimo metu gauti duomenys apie objektus, prieš kuriuos vaikai naudojo smurtą

¹¹¹ Smulčiau apie tai žr. 9 priede.

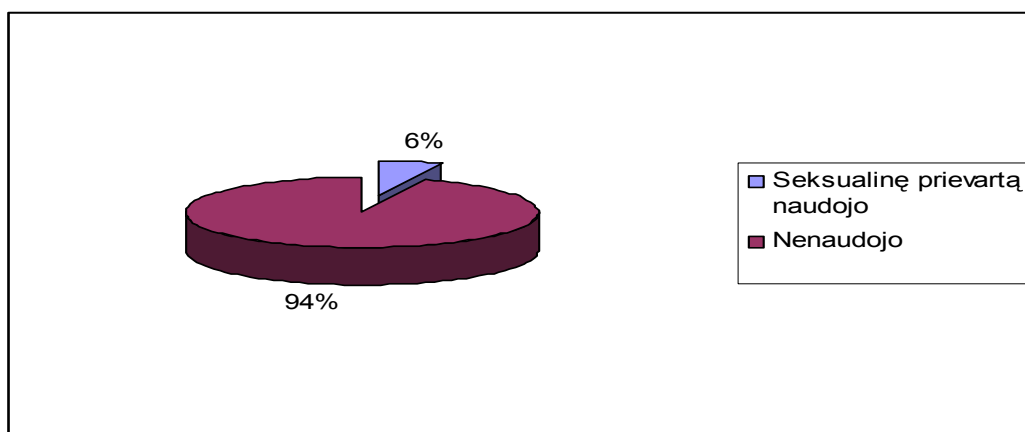
Matyti, kad 13 atvejų (13 proc.) vaikai smurtą naudojo namuose, 23 (22 proc.) – mokyklos aplinkoje, 62 (60 proc.) – kieme, gatvėje ar laiptinėje, 5 atvejais (5 proc.) – sporto salėje (3.33.

pav.). Emocinės prievartos bei smurto naudojimo vietos yra tos pačios, t.y. namų, mokyklos bei formali ir neformali aplinkos.

3.33. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atlikto tyrimo metu gauti duomenys apie vietas, kuriose vaikai naudojo smurtą

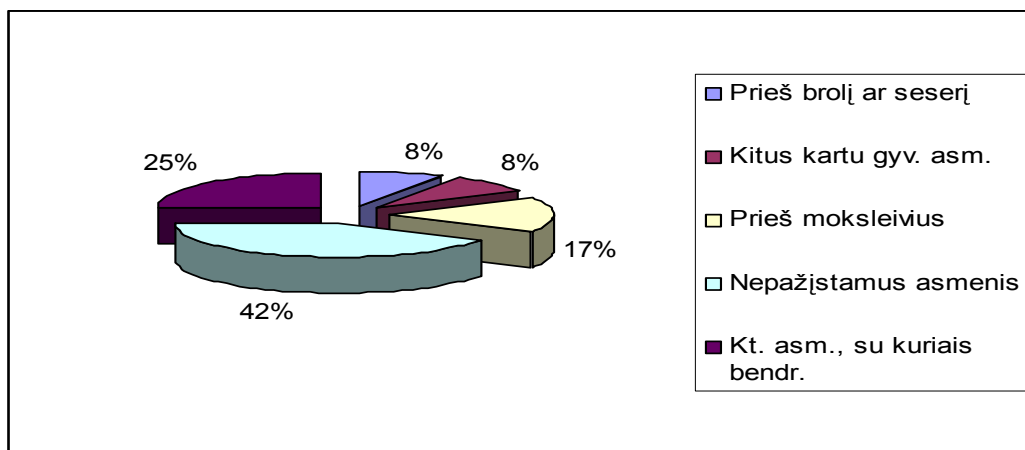
Tyrimo metu nustatyta, jog 11 (6 proc.) vaikų seksualinę prievartą naudojo, o 182 (94 proc.) – nenaudojo (3.34. pav.).

3.34. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atliktame tyrime dalyvavusių vaikų pasiskirstymas pagal seksualinės prievartos naudojimą

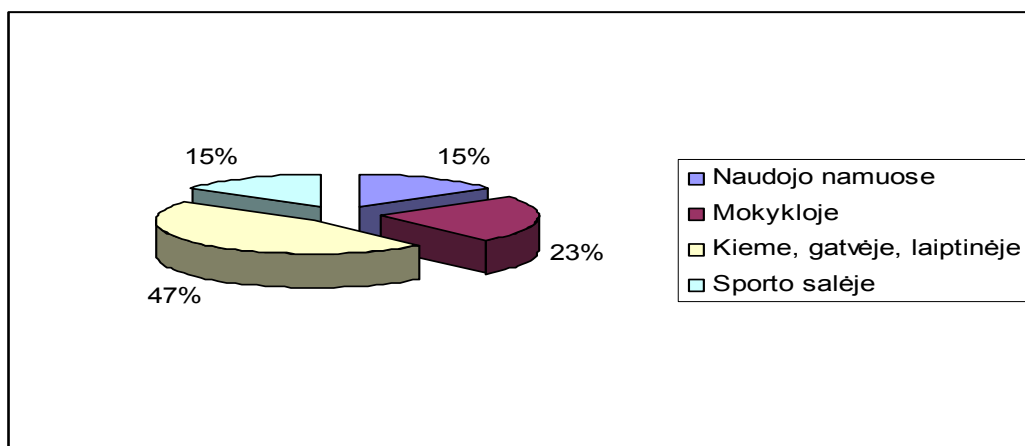
Akcentuotina, kad 1 (8 proc.) vaikas seksualinę prievartą naudojo prieš brolių ar (ir)

seserį, 1 (8 proc.) – prieš kitus asmenis, su kuriais gyvena, 2 (17 proc.) – prieš moksleivius, 5 (42 proc.) vaikai – prieš kitus asmenis, kurių nepažįsta, ir 3 vaikai (25 proc.) – kitus asmenis, su kuriais kartais bendrauja (3.35. pav.).

3.35. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atlikto tyrimo metu gauti duomenys apie objektus, prieš kuriuos vaikai naudojo seksualinę prievartą

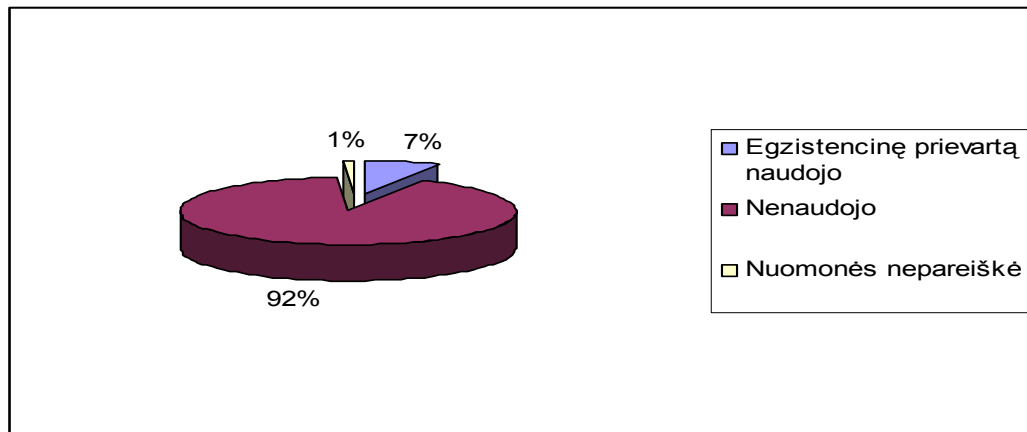
Nestebina ir vietos, kuriose vaikai naudojo seksualinę prievartą, nes 2 (15 proc.) atvejais vaikai ją naudojo namuose, 3 (23 proc.) – mokyklos aplinkoje, 6 (47 proc.) atvejais – kieme, gatvėje ar laiptinėje ir 2 (15 proc.) – sporto salėje (3.36. pav.).

3.36. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atlikto tyrimo metu gauti duomenys apie vietas, kuriose vaikai naudojo seksualinę prievartą

Iš gautų duomenų matyti, jog 14 (7 proc.) vaikų egzistencinę prievartą naudojo,

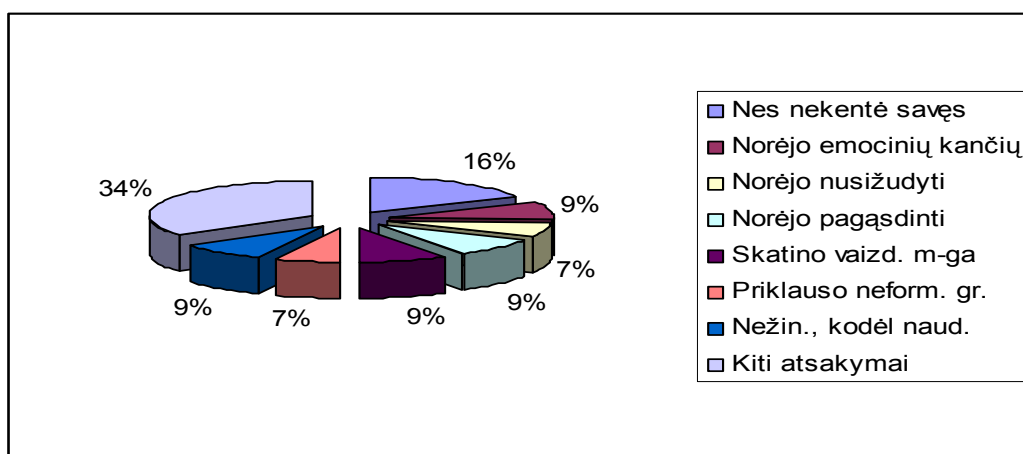
177 (92 proc.) – nenaudojo, o 2 (1 proc.) vaikai šiuo klausimu savo nuomonės nepareiškė (3.37. pav.). Autorius akcentuoja, jog tyrimo duomenys patvirtino šiame darbe iškeltas hipotezes apie tai, kad Šiaulių mieste vaikai dažniausiai naudoja smurtą ir emocinę prievartą. Jie dažniausiai naudojami prieš moksleivius, nepažįstamus ar kitus asmenis, su kuriais praleidžiamas laisvalaikis, mokyklos, namų aplinkose ar kieme bei gatvėje.

3.37. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atliktame tyrime dalyvavusių vaikų pasiskirstymas pagal egzistencinės prievartos naudojimą

Išaiškėjo, kad 8 (16 proc.) atvejais vaikai nurodė, jog smurtą ar (ir) prievartą prieš save naudojo, nes jie nekenčia savęs (kaip jiems atrodo, jie yra negražūs, bjaurūs, silpni ir pan.), 4 (9 proc.) – norėjo patirti emocinių kančių (atsiriboti nuo kitų draugų, artimųjų, pasmerkti save dvasinėms kančioms), 3 (7 proc.) – nes norėjo nutraukti gyvenimą, 4 (9 proc.) – norėjo pagąsdinti jiems artimus žmones, priminti, kad Jie yra, 4 (9 proc.) – nes taip pasielgti juos paskatino matyti kino filmai, nuotraukos, plakatai, girdėta muzika, perskaityta knyga, žaisti kompiuteriniai žaidimai, 3 (7 proc.) – nes jie priklauso neformaliai jaunimo grupei, kurios nariai, kaip ir jie, naudoja įvairias prievartos rūšis prieš save, 4 (9 proc.) – nežino, kodėl taip pasielgė, ir vaikai nurodė 16 (34 proc.) atvejų, kai prievartos naudojimą prieš save lėmė kitos priežastys¹¹² (3.38. pav.). Vaikai nurodė net ir tokias priežastis: taip pasielgė netyčia, dėl neatsargumo, taip buvo pasielgta kitų asmenų prašymu, patys taip pasielgti nenorėjo, smurtą ar (ir) prievartą naudojo, nes buvo apsvaigę nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar toksinių medžiagų poveikio ir nesuvokė savo veiksmų, jei nebūtų apsisvaiginę, nebūtų jų naudoję.

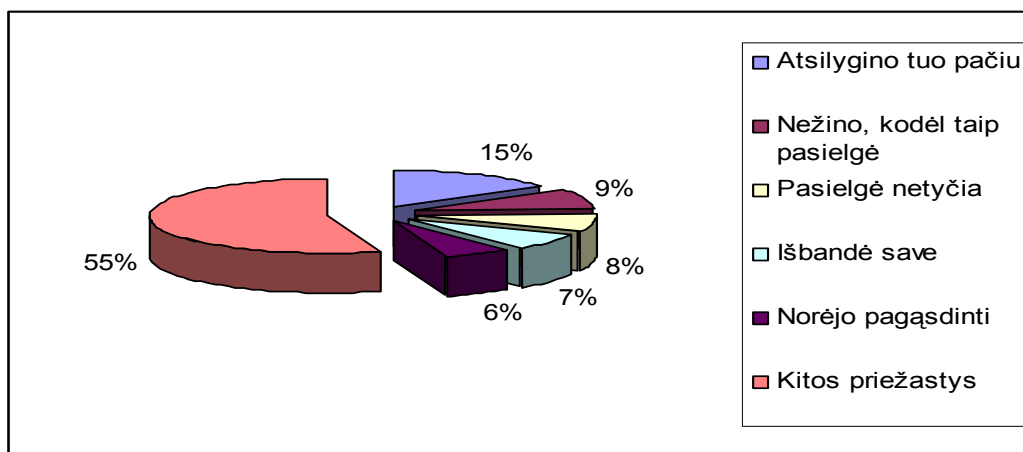
¹¹² Smulčiau apie tai žr. 10 priede.

3.38. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atliktame tyrime dalyvavusių vaikų prieš save naudoto smurto ar (ir) prievartos priežasčių pasiskirstymas

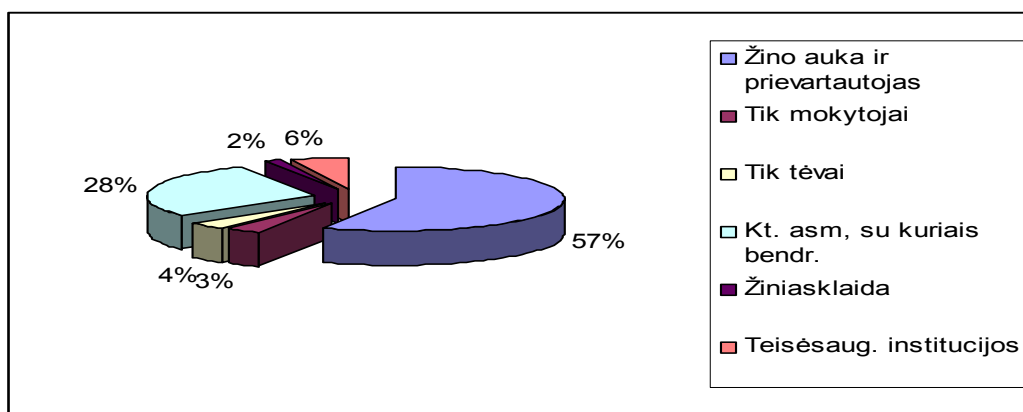
32 (15 proc.) atvejais vaikai nurodė, jog prievartą prieš kitus naudojo, nes auka pirma prieš juos taip pat pasielgė, o jie tik atsilygino tuo pačiu, 18 (9 proc.) atvejų, kai vaikai nežino, kodėl taip pasielgė, 17 (8 proc.) – taip pasielgė netyčia, dėl neatsargumo, 15 (7 proc.) atvejų vaikai nurodė, jog prievartą prieš kitus naudojo, nes norėjo save išbandyti, patirti naujų pojūčių, 13 (6 proc.) – nes norėjo pagąsdinti jiems artimus žmones, priminti, jog Jie yra, ir 115 (55 proc.) atvejų, kai vaikai nurodė kitas prievartos naudojimo prieš kitus asmenis priežastis¹¹³ (3.39. pav.). Nestebina, jog vaikai patvirtino aptartus aspektus dėl smurto ar (ir) prievartos naudojimo priežasčių, pvz., viktimiškumo įtaka ir pan. Atkreiptinas dėmesys, kad buvo nurodytos dar ir šios jau tyrinėtos priežastys: taip pasielgti juos paskatino matyti kino filmai, nuotraukos, plakatai, girdėta muzika, perskaityta knyga, žaisti kompiuteriniai žaidimai, priklausymas neformaliai jaunimo grupei, kurios nariai, kaip ir jie, naudoja įvairias prievartos rūšis prieš kitaip mąstančius, besielgiančius, besirengiančius, noras materialinės naudos sau, jie ėmėsi tokių veiksmų, nes auka dažnai vaiką vadino: „ruskiu“, „čigonu“, „žydu“, „negru“ ar pan., nes auka dažnai juos vadino gėjumi ar lesbiete.

¹¹³ Smulčiau apie tai žr. 11 priede.

3.39. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atliktame tyrime dalyvavusių vaikų prieš kitus asmenis naudoto smurto ar (ir) prievartos priežasčių pasiskirstymas

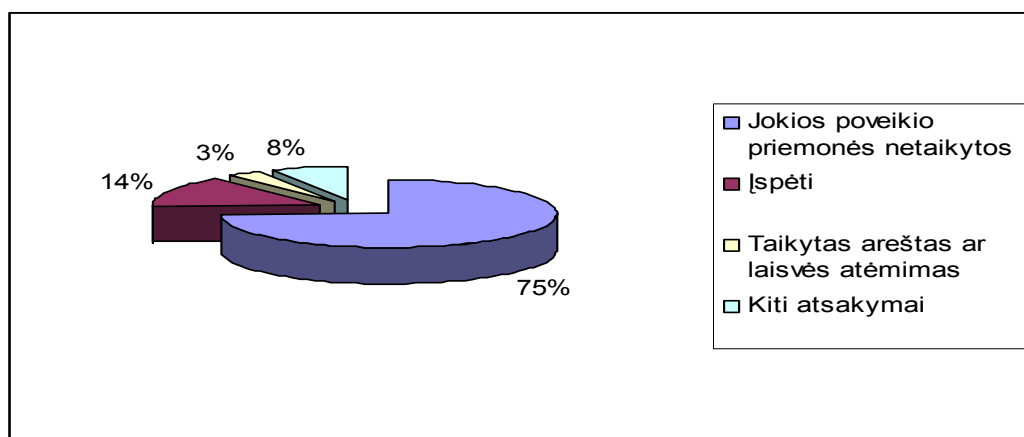
Tyrimo metu gauti duomenys akivaizdžiai patvirtino aptartą latentiško neigiamą įtaką smurto ar (ir) prievartos plitimui, nes 71 (57 proc.) atveju apie vaikų panaudotą smurtą ar (ir) prievartą žino tik jie ir auka, 4 (3 proc.) atvejais – tik mokytojai, 5 (4 proc.) – tik tėvai, 35 (28 proc.) – tik kiti asmenys, su kuriais jie kartais bendrauja, 2 (2 proc.) – apie tai rašė spauda, rodė per televiziją, kalbėjo per radiją ir 7 (6 proc.) atvejais apie tai žino teisėsaugos institucijos: policija, prokuratūra, teismas (3.40. pav.).

3.40. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atlikto tyrimo metu gauti duomenys apie objektus, žinančius apie vaikų naudotą smurtą ar (ir) prievartą

Būtent dėl latentiško neigiamos įtakos, autoriaus įsitikinimu, 89 (75 proc.) vaikams po smurto ar (ir) prievartos naudojimo jokių sankcijų taikyta nebuvo, 17 (14 proc.) –

įspėti, kad taip daugiau nesielgtų, 4 (3 proc.) vaikams buvo taikytas areštas ar laisvės atėmimas ir 9 (8 proc.) vaikai pateikė kitus atsakymus¹¹⁴ (3.41. pav.). Įdomesni iš jų yra šie: vienas vaikas turėjo apsilankyti pas psichologą ar socialinį darbuotoją ir pasikalbėti su jais apie savo poelgi, priežastis, pasekmes, taip pat vienas vaikas susitaikė su auka, kai kuriems vaikams buvo pritaikytos įvairios su smurtu ar (ir) prievarta susijusios poveikio priemonės.

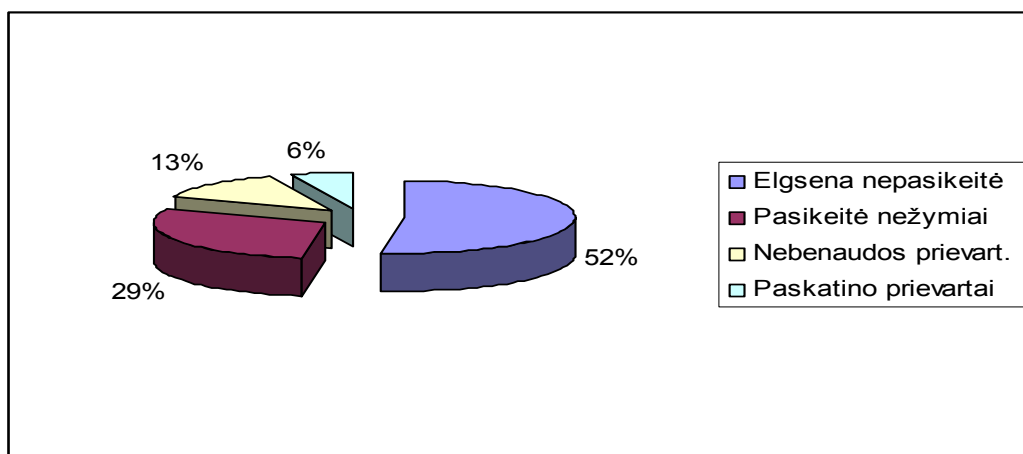
3.41. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atlikto tyrimo metu gauti duomenys apie vaikams taikytas sankcijas po prievartos ar (ir) smurto naudojimo

Teigtina, jog dėl neigiamo latentiškumo poveikio net 62 (52 proc.) vaikų elgesys po smurto ar (ir) prievartos naudojimo nepasikeitė, 35 (29 proc.) – pasikeitė nežymiai, atsakingiau pradėjo vertinti savo poelgius, o tik 15 (13 proc.) – elgsena pasikeitė, jie suprato, kad, naudojant smurtą ar (ir) prievartą, neįmanoma išsiaiškinti santykių, išspręsti problemų, o tokiu būdu tik paskatinama aukos neapykanta smurtautojui ar (ir) prievartautojui, t.y. dažniausiai auka tampa nauju prievartautoju, ir 7 (6 proc.) vaikų elgesys pasikeitė į neigiamą pusę, t.y. jie nuo šiol dar dažniau naudoja prievartą (3.42. pav.).

Analizuojant tyrimo metu gautus **rezultatus apie smurto ar (ir) prievartos naudojimą, to priežastis**, autorius mano, kad pasitvirtino ir trečioji šiame darbe iškelta hipotezė, kuri skelbia, jog neigiamas psichologinis klimatas šeimoje ar jos nebuvimas, mokykloje yra vienas svarbiausių veiksnių, lemiančių vaikų prievartos bei smurto paplitimą Šiaulių mieste. Iš tyrimo metu gautų rezultatų matyti, kad vaikai prieš įvairius objektus namų, mokyklos, formalioje ir neformalioje aplinkose naudoja smurtą ir visų rūšių prievartas. Šių neigiamų reiškinių priežastys yra labai

¹¹⁴ Smulkiau apie tai žr. 12 priede.

įvairios. Buvo atskleista ir viktimiškumo bei latentiškumo reikšmė šiems neigiamiems reiškiniams, be to, analizuoti ir vaikų elgsenos pokyčiai po smurto ar (ir) prievartos panaudojimo. Manytina, kad tikslas, kuris buvo iškeltas tyrimui, buvo įgyvendintas, nes tyrimo metu atskleistas vaikų prievartos bei smurto paplitimas Šiaulių mieste, jų išsikerojimas svarbiausiose vaiko gyvenimo, auklėjimo, ugdymo, lavinimo, mokymosi, gyvenimiškosios patirties kaupimo aplinkose: šeimoje, mokykloje, formalioje ir neformalioje aplinkose.

3.42. pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atliktame tyrime dalyvavusių vaikų elgsenos pokyčiai po prievartos ar (ir) smurto naudojimo

Dėl ribotos darbo apimties nebuvo galimybės antroje tyrimo dalyje skirti dėmesio naudojamam smurto ir prievartos dažnumui, pasireiškimo būdams ir ryšiui tarp vaikų artimiausiose socialinėse aplinkose tvyrančio mikroklimato bei smurto ir prievartos naudojimo priežasčių nustatymo bei egzistencinės prievartos detalesnei analizei. Atkreiptinas dėmesys, jog, autoriaus manymu, mažiau informatyvios vaizdinės priemonės buvo perkeltos į priedus. Dėl didelės apimties platūs respondentų atsakymai į dominančius klausimus smulkiau aptarti taip pat prieduose.

IŠVADOS

Autorius, remdamasis teorinėje dalyje aptartomis autorių nuomonėmis, paties profesine bei asmenine patirtimi, Šiaulių miesto policijos turimais statistiniais duomenimis (tyrimo pirmoji dalis) ir antrosios tyrimo dalies metu gautais duomenimis, daro tokias išvadas apie vaikų smurto

bei prievartos paplitimą Šiaulių mieste:

1. Smurto ir prievartos naudojimas yra plačiai paplitęs visose vaiko svarbiausiose socializacijos srityse: šeimoje, mokykloje, formalioje ir neformalioje aplinkose.

2. Neabejotina, jog probleminio elgesio vaikų elgseną neigiamai įtakoja: pirma, jų gyvenimas nepilnose šeimose, t.y. su vienu iš tėvų arba be abiejų tėvų arba vaikų globos namuose (apie 69 proc.), antra, skurdi jų šeimų materialinė padėtis (apie 23 proc.), trečia, nesimokymas ir nedarbas ar mokymasis su probleminiu elgesiu susijusiose mokyklose: jaunimo, suaugusiųjų, specialiosiose (apie 22 proc.).

3. Autorius mano, kad vaikų asocialią, agresyvią elgseną lemia ir jų artimiausioje psichosocialinėje aplinkoje tvyrantis neigiamas mikroklimatas: pirma, daugiau nei prieš trečdalį vaikų (apie 37 proc.) mokyklos aplinkoje emocinę prievartą naudoja moksleiviai, be to, šią prievartą naudoja ir mokytojai, antra, daugiau nei trečdalis vaikų (apie 35 proc.) mato ar girdi apie asmenų naudojamą smurtą ar (ir) prievartą šeimose, mokyklose, formalioje ar neformalioje aplinkose, trečia, vaikai priklauso neformalioms jaunimo grupuotėms, skatinančioms smurto ir prievartos naudojimą, arba nepriklauso, tačiau pritaria jų idėjoms, ketvirta, daug vaikų (apie 66 proc.) kartais vartoja alkoholi, narkotines, psichotropines ar kitas svaigiąsias medžiagas, penkta, nemažai vaikų daliai (apie 35 proc.) patinka filmai, muzika, nuotraukos, kompiuteriniai žaidimai, plakatai ar kita vaizdinė medžiaga, kuriose demonstruojamos smurto ar (ir) prievartos scenos.

4. Buvo minėta, jog iškeltos hipotezės pasitvirtino, nes dažniausiai vaikai naudoja smurtą (apie 59 proc.) ir emocinę prievartą (apie 56 proc.), smurtas ir emocinė prievarta dažniausiai naudojami prieš moksleivius (apie 25 proc.), kitus asmenis, su kuriais bendraujama laisvalaikiu (apie 24 proc.), prieš nepažįstamus asmenis (apie 20 proc.), o taip pat, kaip buvo aptarta teorinėje dalyje, – ir prieš pačius save. Smurtas ir emocinė prievarta dažniausiai naudojami kiemuose, laiptinėse, gatvėse ar panašiose vietose (apie 52 proc.), mokyklos aplinkoje (apie 28 proc.) bei namų aplinkoje (apie 14 proc.).

5. Autorius įsitikinęs, jog smurtas ar (ir) prievarta prieš save ir prieš kitus dažniausiai naudojami dėl šių priežasčių: nekenčiama savęs dėl išvaizdos, charakterio ypatybių ir pan. (apie 18 proc.), norima nusižudyti (apie 7 proc.), taip elgtis paskatino matyti filmai ir kita vaizdinė medžiaga, kuriose buvo demonstruojamos smurto ar (ir) prievartos scenos (apie 9 proc.), norėta tokiu elgesiu pagąsdinti šalia esančius žmones, priminti apie save (apie 9 proc.), priklausoma neformaliai jaunimo grupuotei, skatinančiai smurto ir prievartos naudojimą (apie 7 proc.), nes auka

pirma prieš tai taip pati pasielgia, o jai tik atsilyginama tuo pačiu (apie 15 proc.) (viktimiškumas), ir taip pasielgiama todėl, kad tokios elgsenos išmokė arba asmenys mokykloje, arba asmenys, su kuriais praleidžiamas laisvalaikis (10 proc.). Akcentuojame, jog tam įtakos turi aukų viktimiškumas.

6. Teigtina, kad žalingas yra šių neigiamų reiškinių latentškumas, nes apie 57 proc. smurto ar (ir) prievartos atvejų žino tik auka ir smurtautojas ar (ir) prievartautojas, apie 28 proc. atvejų – kiti asmenys, su kuriais bendraujama laisvalaikiu, vadinasi, apie 85 proc. tokių atvejų beveik niekas nesužino, pvz., tėvai, mokytojai, teisėsaugos institucijos, socialiniai darbuotojai, psichologai ir kt. Todėl nestebina, jog apie 74 proc. tokių asmenų atžvilgiu nebuvo taikytos jokios poveikio priemonės, būtent dėlto apie 81 proc. tokių vaikų elgsenys po smurto ar (ir) prievartos naudojimo nepasikeitė arba visai nepasikeitė, o net apie 6 proc. vaikų pasikeitė neigiama linkme – paskatino prievartos naudojimą ateityje.

7. Šiaulių mieste vaikai dažniausiai (per 2008 metų I pusmetį Šiaulių mieste apie 75 proc.) yra įtariamai ar kaltinami būtent smurtinių nusikalstamų veikų padarymu.

8. Neabejotina, jog didelę reikšmę Šiaulių mieste vaikų smurto ir prievartos naudojimo paplitimui turi vaikų socialinėse aplinkose susiklostę minėti neigiami veiksniai, aukų viktimiškumas, šių neteisėtų veiksmų didelis latentškumas ir, žinoma, tai įtakoja psichologinės priežastys.

9. Manytina, jog šiame darbe visos iškeltos hipotezės pasitvirtino, tikslai įgyvendinti.

PASIŪLYMAI

Autorius mano, kad Šiaulių mieste vaikų smurto ir prievartos plitimą galima sumažinti, todėl siūlo:

1. Visuomenė didelį dėmesį turi skirti šeimos instituto stiprinimui, t.y. skatinti pilnų šeimų, žinoma darnių, buvimą. Norima akcentuoti, jog skyrybos tais atvejais, kai tėvai negali gyventi kartu, nes nuolat pykstasi, vienas kitą žemina ir pan., tai – vienintelis teisingas tokios problemos sprendimo būdas, turintis teigiamos įtakos ir vaikams, ir sutuoktiniams. Tėvai, tėvėvai, globėjai ir kiti asmenys, auginantys vaikus, turi stengtis, kiek tai įmanoma, daugiau laiko skirti vaikams, pasikalbėti su jais rūpinimais klausimais, padėti išspręsti išskylančias problemas, parodyti, jog jie yra pilnaverčiai šeimos nariai, yra svarbūs ir labai jiems rūpi, o ne formaliai atlikti savo būtiniausias

pareigas.

2. Mokytojai, psichologai, socialiniai darbuotojai turėtų atlikti švietėjišką darbą ir tėvų atžvilgiu, t.y. siūlyti jiems vaikų atžvilgiu taikyti demokratinį ar lygiateisiškumo auklėjimo stilius arba jų kombinaciją, tačiau, žinoma, nepamirštant ribų ir taisyklių, kurių privalu laikytis visiems. Visiškai pritaria J.U.Rogge išsakytai minčiai, kad vaikai nori ribų ir taisyklių, jie trokšta aiškumo, nori žinoti, kaip elgtis, todėl jos padeda ir apsaugo vaikus¹¹⁵. Vaikai turi žinoti žmogaus, savo ir tėvų teises bei pareigas ir jų laikytis.

3. Manytina, jog Valstybė turėtų paremti ne tėvus, o vaikus, kurie auga skurdžiose arba, kaip dažnai būna, asocialiose šeimose, kad jie nejaustų gėdos ir pažeminimo dėlto, kad negali įsigyti naujos kuprinės, naujo dviračio ir pan., t.y. kad jie nesijaustų kitokiais, ypatingai – tarp savo bendraamžių, dėl savo materialinės padėties. Tai galėtų atlikti Socialinės rūpybos skyriai ar panašios institucijos.

4. Šiuo metu nemažai vaikų auga vaikų globos namuose ar panašaus pobūdžio įstaigose. Autorius visiškai pritaria dar 1996 metais A.Sakalo išsakytai svarbiai minčiai apie tai, kad galbūt reiktų supaprastinti vaikų įvaikinimo procedūras ir visas lėšas, kurios yra Valstybės skirtos vaikams, gyvenantiems panašaus pobūdžio įstaigose, skirti jas įsivaikinusioms šeimoms¹¹⁶. Manytina, jog tokiu būdu būtų galima iki minimumo sumažinti vaikų, gyvenančių tokiose įstaigose, skaičių.

5. Prievartinių veiksmų atlikimo priežasčių yra daug ir įvairių: biologinio, socialinio, psichologinio pobūdžio, todėl, kiek yra priežasčių, turėtų būti ne mažiau ir būdų, kaip jas įveikti ar mažinti. Manytina, kad sunkiau yra mažinti psichologinio bei biologinio pobūdžio priežastis, tačiau galima imtis aktyvių prevencinių, švietėjiško pobūdžio veiksmų, kurie galėtų šias priežastis mažinti. Pvz., mokyklose turėtų būti privalomai įsteigti ne tik socialinių darbuotojų etatai, bet ir psichologų. Šiuo metu, kiek žinoma, kai kuriose mokyklose nėra psichologų etatų. Manytina, kad būtų labai svarbu, kad per vienerius metus bent du kartus, jei reikia, ir dažniau, socialinis darbuotojas ir psichologas pasikalbėtų su kiekvienu mokykloje besimokančiu vaiku, įgytų jų pasitikėjimą, testais ar kitokių metodinių priemonių pagalba iširtų vaiko psichologinę būklę, mikroklimatą klasėje, mokykloje, šeimoje. Tokiu būdu būtų galima anksti atskleisti vaikus, linkusius į įvairią agresiją, turinčius elgesio problemų, depresijos požymių bei kitokių

¹¹⁵ Rogge J.-U. Vaikams reikia ribų. Gyvenime su vaikais. – Vilnius: Alma littera, 2004. P. 50.

¹¹⁶ Sakalas A. Vaikas ir vaikų globos įstaigos, vaikas ir teisėsaugos institucijos // Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos. Konferencijos medžiaga. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996. P. 12, 13.

psichologinių problemų, atstumtuosius vaikus ir imtis darbo su jais, jų tėvais ir kita artima aplinka. Mokyklose ar prie jų būtų galima didesnę dėmesį skirti popamokinei veiklai, t.y. įvairiems užsiėmimams, būreliams, įvairių sporto šakų treniruotėms ir pan., skatinant vaikų užimtumą, domėjimąsi kokia nors patinkančia sritimi. Svarbu apsaugoti vaiką nuo to, kad jis netaptų atstumtuuoju ir nemestų mokyklos. Aktualu išsaugoti mokyklą lankančią vaiką, daugiau laiko praleidžiantį formalioje nei neformalioje aplinkoje. Tai galėtų finansuoti Valstybė, o atlikti – visuomeninės ar panašaus pobūdžio organizacijos. Autorius įsitikinęs, jog daugiau dėmesio reikia skirti vaikams paauglystės amžiuje, organizuojant seminarus, individualius pokalbius su vaikais, siekiant stiprinti jų pasitikėjimą savimi, mažinti perdėtą savikritiką, savęs nuvertinimą, menkinimą.

6. Kiekvienas visuomenės narys turėtų, pirmiausia, pradėti nuo savęs ir nenaudoti nei smurto, nei prievartos, netaikyti fizinių bausmių savo vaikams, t.y. jiems rodyti deramą elgesio pavyzdį, nes, priešingu atveju, jis neturi moralinės teisės iš vaikų reikalauti kitokio nei jo paties elgesio.

7. Taikyti apribojimus vaikams pagal jų amžių ar paros laiką rodomiems kino filmams, grojamai muzikai, plakatams, knygoms, kompiuteriniams žaidimams ir kitai vaizdinei medžiagai, kurioje demonstruojamos smurto ar (ir) prievartos scenos.

8. Teisėsaugos pareigūnai turėtų labiau kontroliuoti neformalias jaunimo grupuotes, pvz., „skinus“, „forsus“ ir kt., propaguojančias smurto ar (ir) prievartos taikymą, jas pagal galimybes išskaidyti, taikyti prevencinio informacinio pobūdžio priemones jų nariams tikslu – pakeisti jų įsitikinimus, elgseną, požiūrį į smurtą ir prievartą.

9. Didesnę dėmesį būtina skirti vaikų alkoholio, narkotinių ir kitų svaigiųjų medžiagų vartojimo problemai. Jeigu įstatymai draudžia vaikams alkoholį vartoti, tai kyla klausimas – koku būdu jie sugeba jo įsigyti, nes apie 66 procentus vaikų prisipažino šias svaigiąsias medžiagas vartojantys. Norima pabrėžti, kad būtina skirti didesnę dėmesį šio žalingo reiškinių kontrolei.

10. Vienam iš būdų, mažinančių smurto bei prievartos naudojimą, reiktų priskirti šių atvejų beveik neišvengiamą išaiškinamumą ir adekvačių atliktiems veiksams poveikio priemonių paskyrimą. Svarbu, kad kiekvienas asmuo žinotų, jog beveik visi prievartos atvejai būtų išaiškinami ir po to sektų adekvati bausmė ar įvairios poveikio priemonės už atliktus veiksmus. Aktualu tai, kad asmuo būtų nubaustas ne po metų, dviejų ar pan., tačiau, kiek įmanoma, greičiau. Tai sustiprintų bausmės ar poveikio priemonių poveikį agresoriui bei kitiems asmenims (visuomenei). Šiuo metu yra pastebimas didelis atliktų prievartinių veiksmų, ypač seksualinės prievartos, latentiskumas, t.y. apie šiuos veiksmus nėra viešai žinoma, apie juos nežino nei

teisėsaugos, nei kitos institucijos. Dažniausiai dėl pačios aukos ar jos tėvų, ar kitų artimų asmenų nenoro viso to „kelti į viešumą“ ir pan. Tokie poelgiai turi keletą blogybių: pirma, prievartinis atvejis nėra išaiškinamas, prievartautojas nenubaudžiamas, todėl jis dažniausiai paskatinamas kitiems panašaus pobūdžio veiksams, žinodamas, kad gali atpildo išvengti; antra, aukai nesuteikiama reikiama psichologinio, socialinio ar kitokio pobūdžio pagalba, nes prievartiniai veiksmai slepiami; trečia, auka gali tapti potencialiai viktimiška, nes, tikėtina, kad jos atžvilgiu antrąkart ir trečiąkart atlikti prievartiniai veiksmai bus taip pat nuslėpti. Todėl svarbu imtis prevencinio pobūdžio priemonių, kuriomis reiktų padrašinti aukas, tėvus ar kitus artimus žmones neslėpti tokių faktų, o juos viešinti, t.y. apie juos informuoti teisėsaugos ar kitas institucijas.

11. Yra ir daugiau būdų, padėsiančių sumažinti prievartinių atvejų skaičių, tačiau yra svarbu, kad šios problemos visuomenei pasirodytų aktualios, turinčios visuomeninę reikšmę, tik tada galima tikėtis jos ir valdininkų reikiamo dėmesio, teisinio reglamentavimo, finansavimo ir kitokio požiūrio į švietimo, teisėsaugos sistemas, kuris padėtų visa tai įgyvendinti visos visuomenės labui. Į šį sudėtingą darbą be vaiko turi būti įtraukti ir kiti asmenys: tėvai, mokytojai, socialiniai darbuotojai, psichologai, teisėsaugos institucijos, visuomeninės organizacijos, valdžios atstovai, Vaiko teisių apsaugos tarnyba ir kiti visuomenės nariai, tik tada visuomenė bendromis pastangomis neabejotinai galėtų sumažinti vaikų smurto ir prievartos plitimą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341.
5. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.
6. Lietuvos Respublikos Generalinio komisaro 2005 m. kovo 29 d. įsakymas Nr. 5-V-208 „Dėl viešosios policijos prevencijos padalinio tyrėjo (apylinkės inspektoriaus) ir viešosios policijos specialisto (nepilnamečių reikalų policijos pareigūno) tarnybinės veiklos instrukcijų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 1995, Nr. 44-1436.
7. Arnlaug L. Dirbantys tėvai ir socialinės gerovės valstybė: kintanti šeima ir politikos reforma Skandinavijoje. – Vilnius: Lygių galimybių plėtros centras, Eugrimas, 2006.
8. Babachinaitė G. Vaiko teisės: jų samprata ir įgyvendinimo problemos // Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos. Konferencijos medžiaga. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996.
9. G.Babachinaitė, A.Čepas, A.Dapšys ir kt. Nepilnamečio asmenybė ir nusikalstamumas. – Vilnius: Mintis, 1984.
10. Bajorinienė A. Nepilnamečiai padarę sunkius nusikaltimus: psichologiniai ir socialiniai ypatumai. – Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2002.
11. Blažys V. Kelias į niekur // Ar teismus stipresnis? Smurto prieš vaikus apžvalga Lietuvoj. - Vilnius: Lietuvos vaikų teisių gynimo organizacija „Gelbėkit vaikus“, 1999.
12. Cowley S. Mokymo klinika. – Vilnius, 2007.
13. Dapšys A. Vaiko teisių apsaugos pagrindai: įstatymo projektas, jo aktualumas, paskirtis, svarbiausios nuostatos // Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos. Konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996.
14. A.Dapšys, G.Sakalauskas. Smurtą patyrusių vaikų reabilitacijos teisiniai aspektai. – Vilnius: Teisės institutas, 2005.
15. Dobryninas A. Nepilnamečių justicija Lietuvos žiniasklaidoje. – Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2000.
16. Europos politika dėl vaikų. – Vilnius: Europos Tarybos informacijos ir dokumentacijos centras,

1999.

16. Fenwick E. Motinos ir vaiko knyga. – Vilnius: Alma litera, 2002.
17. Gilligan J. Smurto prevencija. – Vilnius: Eugrimas, 2002.
18. Gilligan J. Smurtas. Apmąstymai apie nacionalinę epidemiją. – Vilnius: Vaga, 2007.
19. Kaffemanas R. Rizikos grupės vaikų elgesio ypatumai ir priežastys // Rizikos grupės vaikai šiandien. Tarptautinio projekto-seminaro medžiaga. – Šiauliai: Sidabrinis medis, 2000.
20. Kiškis A. Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija // Jurisprudencija, 2004, t. 59 (51); 39-53.
21. J.Kruopas, A.Lyberis, D.Lukšys ir kt. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius: Mintis, 1972.
22. Langas P. Tegul vaikai auga neskubinami. – Vilnius, 2004.
23. Luobikienė I. Sociologinių tyrimų metodika. – Kaunas: Technologija, 2003.
24. A.Markevičienė, V.Blažys. Fizinis ir psichologinis smurtas. – Vilnius: Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija, 2000.
25. Mikalajūnaitė R. Fizinės bausmės šeimoje – tradicinis vaikų auklėjimo būdas. Fizinį bausmių taikymas šeimoje: vidurinių ir specialiųjų mokyklų auklėtinių fizinį bausmių patirtis // Ar teisingas stipresnis? Smurto prieš vaikus apžvalga Lietuvoje. - Vilnius: Lietuvos vaikų teisių gynimo organizacija „Gelbėkit vaikus“, 1999.
26. G.Merkys, J.Ruškus, A.Juodraitis ir kt. Nepilnamečių resocializacija. Priežiūros įstaigų psichosocialinė ir edukacinė situacija Lietuvoje. – Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2002.
27. Michailovič I. Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2001.
28. Michailovič I. Viktimologijos raida ir perspektyvos. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
29. Mockevičius R. Lietuvos Respublikos įstatymuose vartojamų sąvokų žodynas. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2002.
30. Prokopčik M. Suaugęs žmogus neturi mušti vaiko. – Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2003.
31. Puodžiūnienė E. Daugiau dėmesio asocialių šeimų vaikams // Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos. Konferencijos medžiaga. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996.
32. Robichaud M.G.R. Vaikas kenčia pažeminimus mokykloje. – Vilnius: Baltos lankos, 2007.
33. Rogge J.-U. Vaikams reikia ribų. Gyvenime su vaikais. – Vilnius: Alma littera, 2004.

34. Sagatys G. Vaiko teisės į šeimos ryšius. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos įgyvendinimas Lietuvoje. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
35. Sakalas A. Vaikas ir vaikų globos įstaigos, vaikas ir teisėsaugos institucijos // Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos. Konferencijos medžiaga. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996.
36. G.Sakalauskas, S.Gečėnienė, B.Gruževskis ir kt. Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija. Situacijos analizė ir metodinės rekomendacijos. - Vilnius: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Teisės institutas. 2000.
37. L.Slušnys, V.Ribakovienė, G.Sakalauksas ir kt. Nepilnamečių kriminalinė justicija. – Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2001.
38. P.K.Smith, P.Galvin, J.Shaughnessy ir kt. Smurto prevencija mokyklose. – Vilnius: Europos Taryba, 2003.
39. V.Sruoga, B.Jakubkaitė. Emocinė, fizinė ir seksualinė prievarta prieš vaikus. – Vilnius: Dizaino propaganda, 2002.
40. Šatas J. Asocialių šeimų vaikai: kaip jiems padėti? // Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos. Konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996.
41. Tamošiūnas T. Apie skurdą, socialines paslaugas ir mokyklos atsakomybę // Priešmokyklinis ugdymas. – Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2002.
42. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.
43. Uscila R. Viktimologijos pagrindai. – Vilnius: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, 2005.
44. Vaikai ir emigracija. – Vilnius: Migracijos informacijos centras.
45. Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Žodynas, 2007.
46. R.Žiulytė, J.Pipko. Ties nesėkmės riba. – Vilnius: Via Recta, 2008.
47. Žukauskienė R. Raidos psichologija. – Vilnius: Margi raštai, 1996.
48. Žukauskienė R. Kriminalinio elgesio psichologija. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006.

Interneto puslapiai:

49. Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjų senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“. *Lietuvos aukščiausiasis teismas*. http://www.lat.lt/4_tpbiuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=26633 (2008 10 04).

50. Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjų senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“. *Lietuvos aukščiausiasis teismas*. http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=28527 (2008 10 04).
51. Vaikų globos institucijos. *Socialinės apsaugos ir darbo ministerija*. <http://www.socmin.lt/index.php?-2089405163> (2008 10 04).
52. Automatizuota statistinė informacinė sistema (ASIS). Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. *Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras*. <http://www.nplc.lt:8000/asis/>. (2008 11 03).
53. R.Tidikis, J.S.Pečkaitis, St.Šedbaras (2002). Magistrų baigiamųjų darbų rengimas ir gynimas (Metodiniai nurodymai). *Mykolo Romerio universitetas*. http://193.219.57.1/padaliniai/FAKULTETAI/tf/tisk/dokumentai/Methodi_nurod.doc (2008 10 04).
54. Prakapas R. Mokslinis tiriamasis darbas. *Mykolo Romerio universitetas*. http://209.85.135.104/search?q=cache:XOpvgvahTnsJ:www.mruni.lt/mru_lt_dokumentai/katedros/edukacines_veiklos_katedra/Paskaitos/MTD_TF_PDF.pdf+imties+reprezentatyvumo+paklaida&hl=lt&ct=clnk&cd=4&gl=lt&lr=lang_lt (2008 10 13).
55. (2007). Kruvinas išpuolis Suomijoje: nušauti septyni mokiniai ir mokyklos direktorė. *Lietuvos rytas*. <http://www.lrytas.lt/?id=11944449981194229195&view=4> (2007 11 07).
56. (2007). Nepilnamečiai savižudybei dažnai ryžtasi dėl konfliktų mokykloje ir šeimose. *Lietuvos rytas*. <http://www.lrytas.lt/?id=11940921941192624696&view=4> (2007 11 03).
57. (2007). Šalies mokyklose smurto protrūkiai. *Lietuvos rytas*. <http://www.lrytas.lt/?id=11967816141196761668&view=4> (2007 12 04).

ANOTACIJA

Šiame darbe analizuojama tema „Vaikų prievartos bei smurto paplitimo problemos Šiaulių mieste“. Aptartos sąvokos: „smurtas“, „prievarta“, „vaikas“, prievartos rūšys, smurto ir prievartos pasireiškimo būdai. Pagrindinis dėmesys buvo skiriamas tam, kad visai visuomenei būtų atskleistas vaikų naudojamo smurto ir prievartos problemos aktualumas. Teorinės literatūros, Šiaulių miesto policijoje turimų duomenų ir tyrimo analizė atskleidė, jog vaikai naudoja smurtą, emocinę, seksualinę ir egzistencinę prievartas. Dažniausiai šių neteisėtų veiksmų objektais tampa moksleiviai ir kiti asmenys, su kuriais vaikai praleidžia savo laisvalaikį. Vaikai smurtą ir prievartą naudoja savo gyvenamojoje, mokyklos aplinkose, kieme ar gatvėje. Minėtų duomenų analizė parodė, jog vaikai smurtauja ar (ir) naudoja prievartą dėl socialinių ar psichologinių priežasčių. Darbo pabaigoje buvo padarytos išvados, kurių pagrindu suformuluoti pasiūlymai, autoriaus nuomone, galintys padėti sumažinti vaikų smurto ir prievartos plitimą, neatsižvelgiant į tai, jog ši problema egzistuoja jau nuo žmogaus atsiradimo šioje žemėje laikų, jos paplitimo masto ir, dažniausiai, neviešo pobūdžio.

Vaikas, prievarta ir smurtas.

ANNOTATION

This work deals with the topic “Problems of the spread of children’s violence and coercion in Šiauliai city“. It discusses the terms “violence“, “coercion“ and “child“, as well as types of coercion and ways of their manifestation. Emphasis is laid on revealing the problem of children’s violence and coercion as a matter of great relevance to our society. The analysis of the literature on the topic and the data of the police of Šiauliai city, as well as the research performed have revealed that children use violence, emotional, sexual and existential coercion. The objects of these illegal actions are usually schoolchildren or other people, with whom children spend their leisure time. Children use violence and coercion in their living or school surroundings, in the yard or in the street. The analysis of the mentioned data has demonstrated that children’s violence or (and) coercion is caused by social or psychological reasons. The work ends with conclusions and suggestions, which, in the author’s opinion, can help to lessen the spread of children’s violence and coercion, regardless the existence of this problem since the birth of mankind, the extent of its spread and often undeclared character.

Child, violence and coercion.

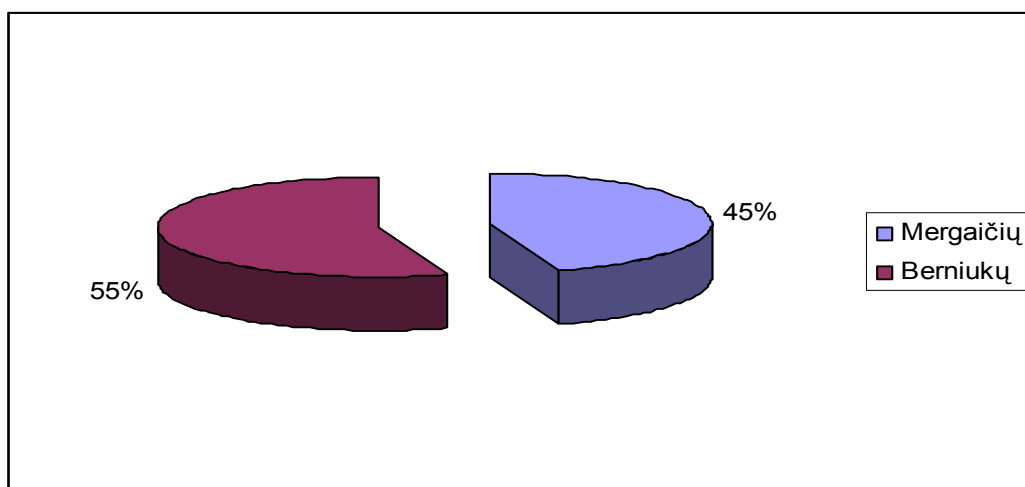
SANTRAUKA

Šiame darbe analizuojama tema „Vaikų prievartos bei smurto paplitimo problemos Šiaulių mieste“. Aptartos sąvokos: „smurtas“, „prievarta“, „vaikas“, prievartos rūšys, smurto ir prievartos pasireiškimo būdai. Pagrindinis dėmesys buvo skiriamas tam, kad visai visuomenei būtų atskleistas vaikų naudojamo smurto ir prievartos problemos aktualumas. Teorinės literatūros, Šiaulių miesto policijoje turimų duomenų ir tyrimo analizė atskleidė, jog vaikai naudoja smurtą, emociinę, seksualinę ir egzistencinę prievartas. Dažniausiai šių neteisėtų veiksmų objektais tampa moksleiviai ir kiti asmenys, su kuriais vaikai praleidžia savo laisvalaikį. Vaikai smurtą ir prievartą naudoja savo gyvenamojoje, mokyklos aplinkose, kieme ar gatvėje. Minėtų duomenų analizė parodė, jog vaikai smurtauja ar (ir) naudoja prievartą dėl socialinių ar psichologinių priežasčių. Jų tokius veiksmus įtakoja priklausymas neformalioms jaunimo grupuotėms, skatinančioms smurto ir prievartos naudojimą, girdėta muzika, matyti kino filmai, plakatai, perskaitytos knygos ir kiti šaltiniai, kuriuose demonstruojamos smurto ir prievartos scenos, alkoholio, narkotinių, psichotropinių ir kitų svaiginančiųjų medžiagų poveikis, galima teigti – tokius veiksmus išprovokuojantis aukos elgesys bei visų mūsų, t.y. visuomenės, rodomi elgesio pavyzdžiai. Autorius įsitikinęs, jog vaiko elgesį labiausiai lemia artimiausia socialinė aplinka: šeima, mokykla, formali ir neformali aplinkos, todėl jų analizei darbe buvo skirtas didžiausias dėmesys. Darbo pabaigoje buvo padarytos išvados, kurių pagrindu suformuluoti pasiūlymai, autoriaus nuomone, galintys padėti sumažinti vaikų smurto ir prievartos plitimą, neatsižvelgiant į tai, jog ši problema egzistuoja jau nuo žmogaus atsiradimo šioje žemėje laikų, jos paplitimo masto ir, dažniausiai, neviešo pobūdžio.

SUMMARY

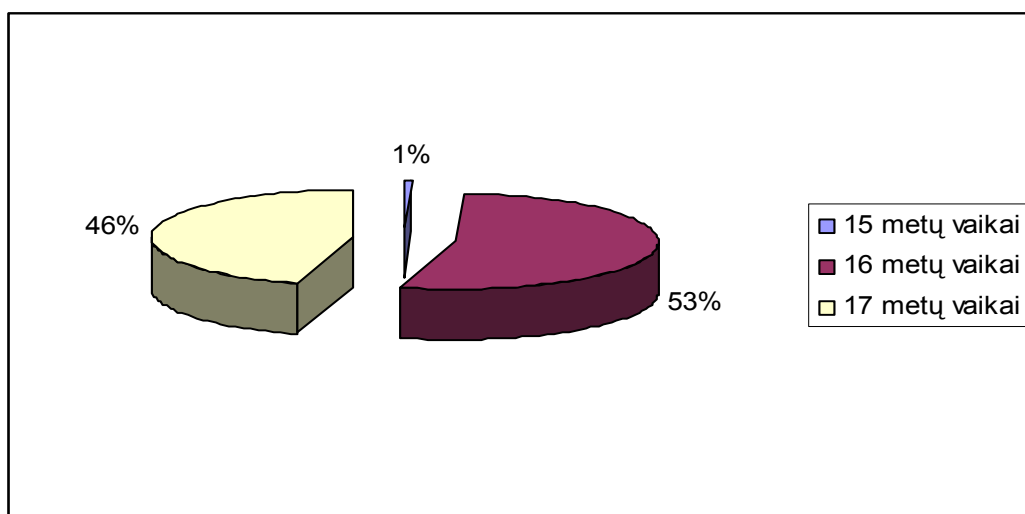
This work deals with the topic “Problems of the spread of children’s violence and coercion in Šiauliai city“. It discusses the terms “violence“, “coercion“ and “child“, as well as types of coercion and ways of their manifestation. Emphasis is laid on revealing the problem of children’s violence and coercion as a matter of great relevance to our society. The analysis of the literature on the topic and the data of the police of Šiauliai city, as well as the research performed have revealed that children use violence, emotional, sexual and existential coercion. The objects of these illegal actions are usually schoolchildren or other people, with whom children spend their leisure time. Children use violence and coercion in their living or school surroundings, in the yard or in the street. The analysis of the mentioned data has demonstrated that children’s violence or (and) coercion is caused by social or psychological reasons. Such actions are conditioned by belonging to informal youth groups, which induce the use of violence and coercion, the music children have listened to, the movies they have watched, posters, books and other sources which demonstrate scenes of violence and coercion, the effect of alcohol, narcotics, psychotropic substances and other intoxicants, also, presumably, the provocative behaviour of the victim and the behaviour patterns of all of us, i.e. the society. It is our strong conviction that a child’s behaviour is mostly determined by the nearest social environment: family, school, formal and informal surroundings; therefore, it has received most attention in our work. The work ends with conclusions and suggestions, which, in the author’s opinion, can help to lessen the spread of children’s violence and coercion, regardless the existence of this problem since the birth of mankind, the extent of its spread and often undeclared character.

Priedas Nr. 1

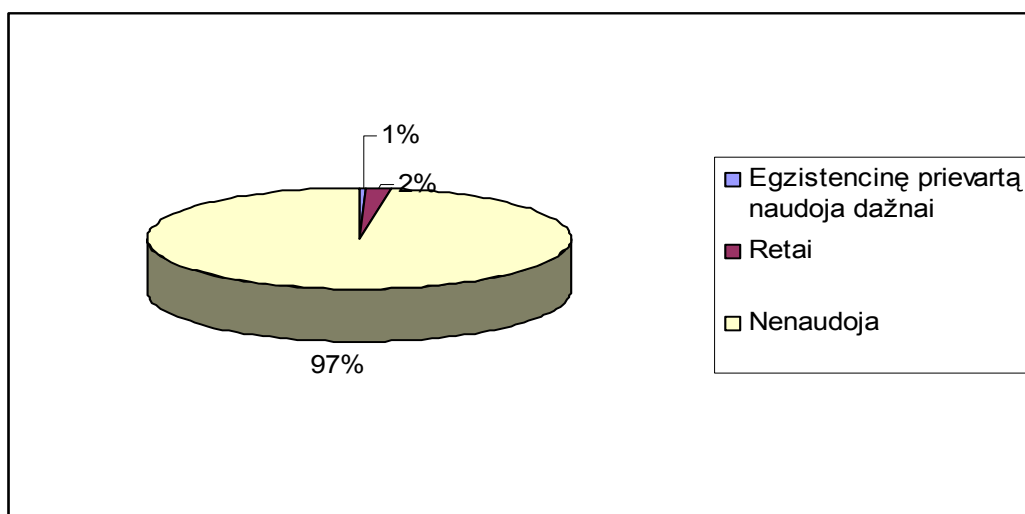
Pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atliktame tyrime dalyvavusių vaikų pasiskirstymas pagal lytį

Priedas Nr. 2

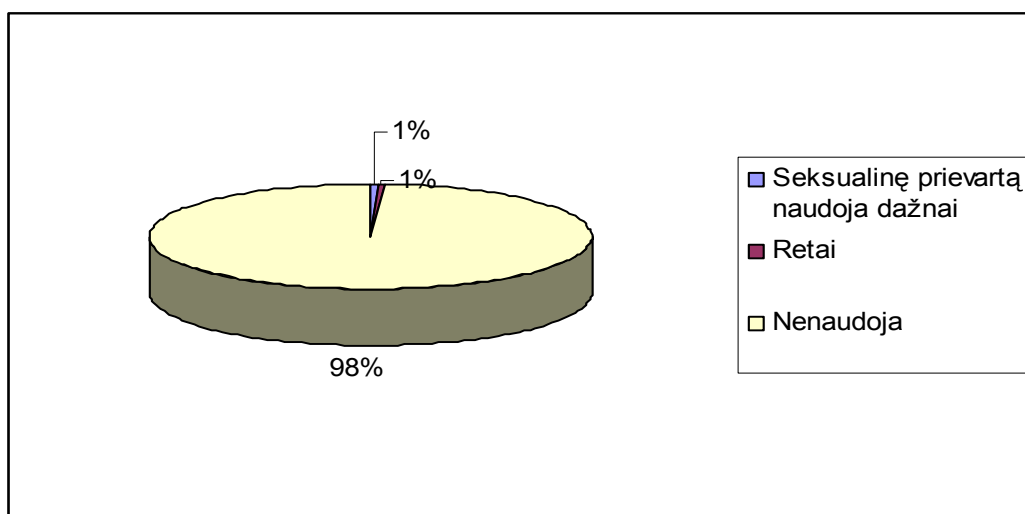
Pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atliktame tyrime dalyvavusių asmenų pasiskirstymas pagal amžių

Priedas Nr. 3

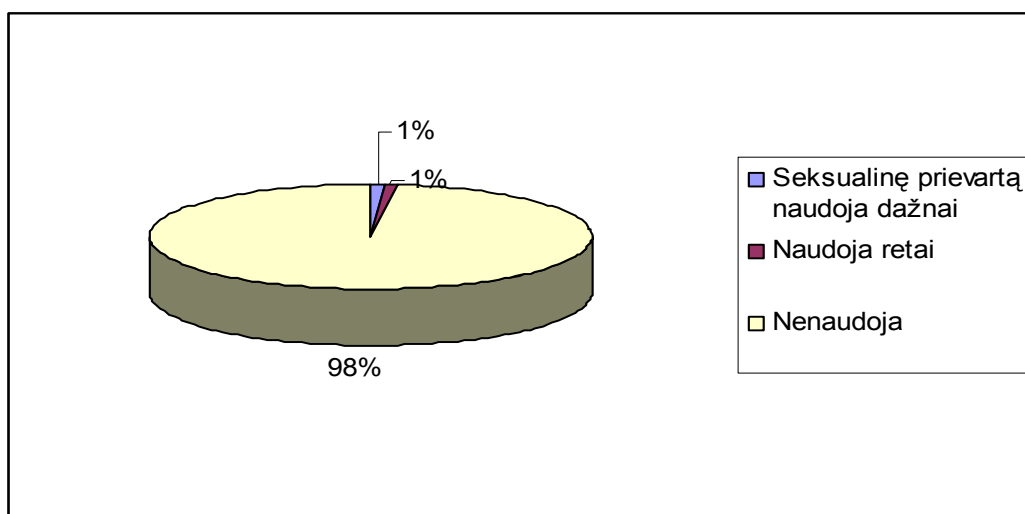
Pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atlikto tyrimo metu gauti duomenys apie kartu su vaikais gyvenančių asmenų prieš juos naudojamą (-tą) egzistencinę prievartą

Priedas Nr. 4

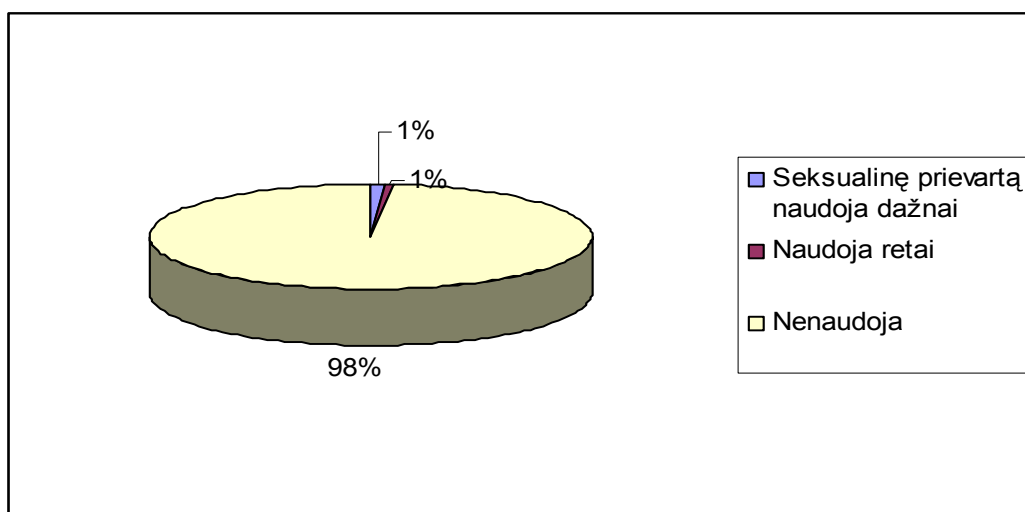
Pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atlikto tyrimo metu gauti duomenys apie kartu su vaikais gyvenančių asmenų prieš juos naudojamą (-tą) seksualinę prievartą

Priedas Nr. 5

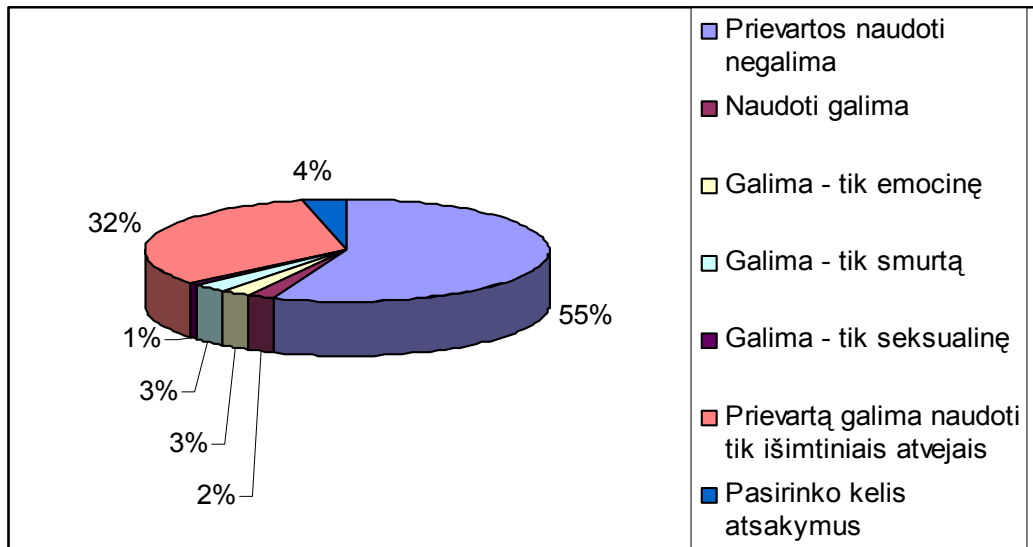
Pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atlikto tyrimo metu gauti duomenys apie moksleivių vaikų atžvilgiu naudojamą (-tą) seksualinę prievartą mokykloje

Priedas Nr. 6

Pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atlikto tyrimo metu gauti duomenys apie mokytojų vaikų atžvilgiu naudojamą (-tą) seksualinę prievartą mokykloje

Priedas Nr. 7

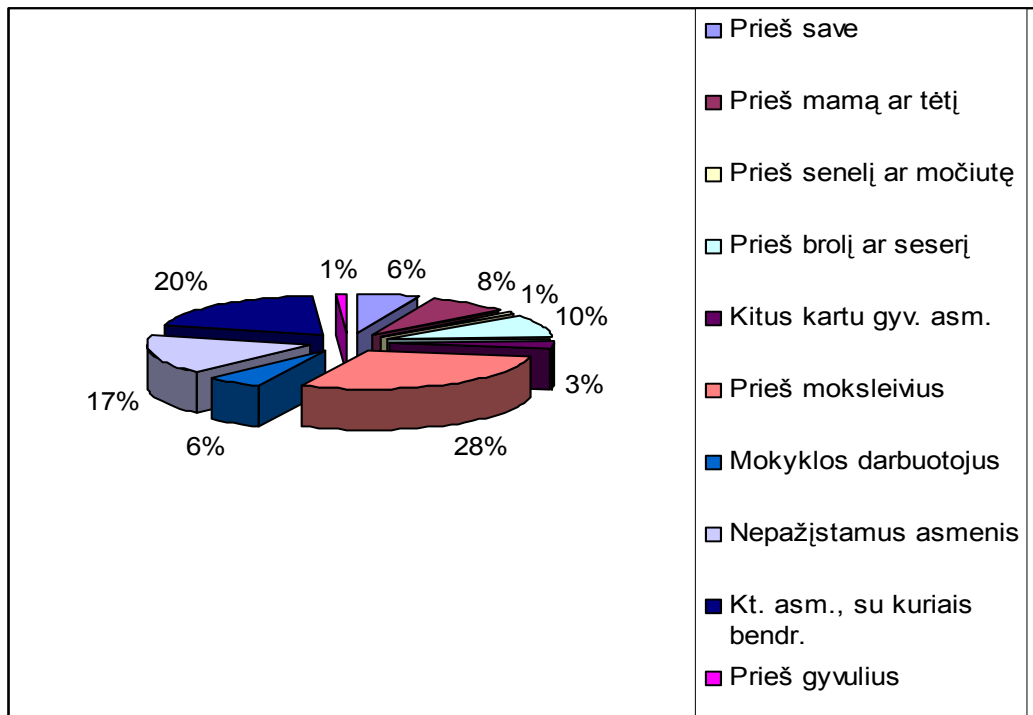

Pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atliktame tyrime dalyvavusių vaikų nuomonė apie smurto ir prievartos naudojimą

7 (4 proc.) vaikai pasirinko kelis atsakymų variantus:

1. 3 vaikai galvoja, kad galima naudoti smurtą ir emocinę prievartą,
2. 2 vaikai – tik emocinę prievartą, o smurtą ir prievartą – tik išimtiniais atvejais,
3. 2 vaikai pasisakė, kad smurto ir prievartos naudoti negalima visiškai, išskyrus išimtinius atvejus.

Priedas Nr. 8

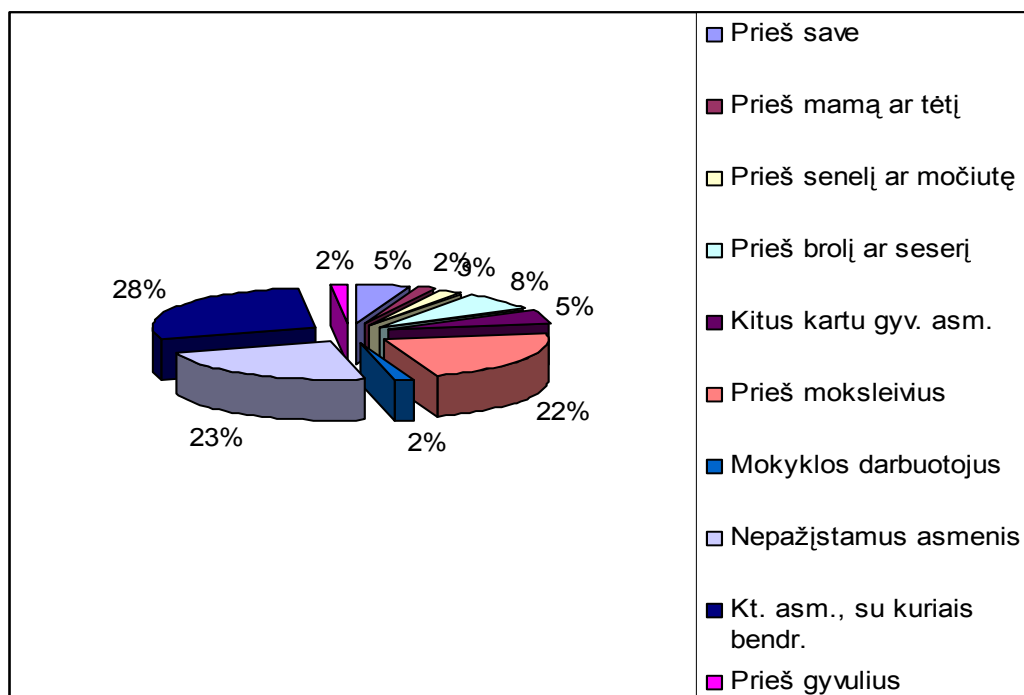

Pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atlikto tyrimo metu gauti duomenys apie objektus, prieš kuriuos vaikai naudojo emocinę prievartą

Kiti objektai:

1. 12 (6 proc.) atvejų, kai vaikai emocinę prievartą naudojo prieš save pačius,
2. 2 (1 proc.) atvejais – prieš senelį ar (ir) močiutę,
3. 6 (3 proc.) – prieš kitus asmenis, su kuriais gyvena,
4. 11 (6 proc.) – mokyklos darbuotojus,
5. 2 (1 proc.) atvejais – prieš gyvulius.

Priedas Nr. 9

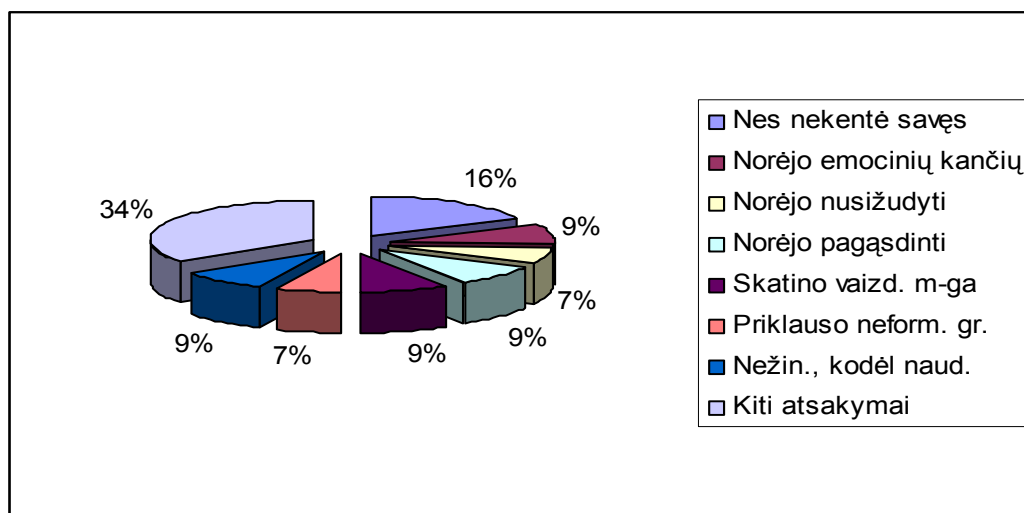

Pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atlikto tyrimo metu gauti duomenys apie objektus, prieš kuriuos vaikai naudojo smurtą

Kiti objektai:

1. 2 (2 proc.) atvejais, kai vaikai smurtą naudojo prieš mamą ar (ir) tėtį,
2. 3 (3 proc.) atvejais – prieš senelį ar (ir) močiutę,
3. 6 (5 proc.) – prieš kitus asmenis, su kuriais gyvena,
4. 2 (2 proc.) – mokyklos darbuotojus,
5. 2 (2 proc.) atvejais – prieš gyvulius.

Priedas Nr. 10

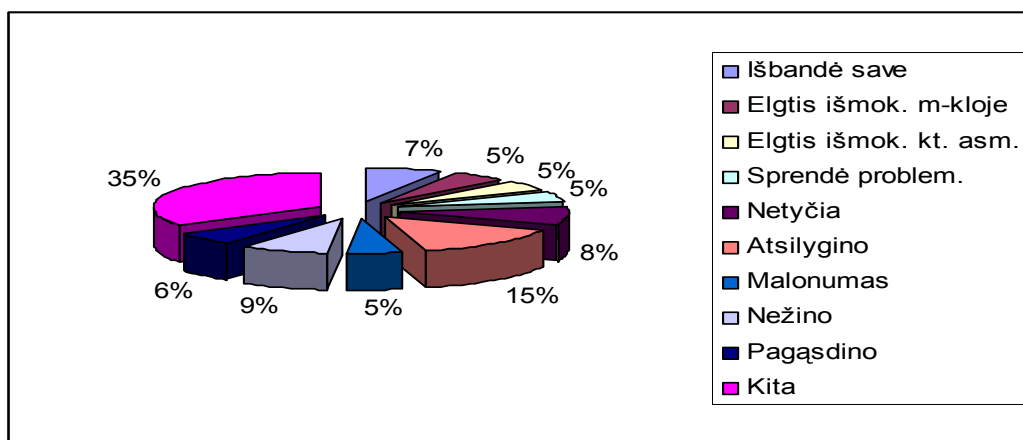

Pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atliktame tyrime dalyvavusių vaikų prieš save naudoto smurto ar (ir) prievartos priežasčių pasiskirstymas

Kitos priežastys:

1. 2 atvejais taip vaikai pasielgė, nes norėjo save išbandyti, patirti naujų pojūčių,
2. 2 – norėjo užuojautos ir gailesčio sau,
3. 2 – norėjo atkreipti dėmesį į save, tapti svarbiais,
4. 2 – norėjo patirti fizinių kančių,
5. 1 – nes jį taip elgtis išmokė asmenys, su kuriais jis laiką praleidžia mokykloje,
6. 2 atvejais vaikai taip pasielgė netyčia, dėl neatsargumo,
7. 1 – tokiu būdu norėjo atkeršyti kitam asmeniui,
8. 2 – nes patiria malonumą, naudodami įvairias prievartos rūšis prieš save,
9. 1 – taip pasielgė kitų asmenų prašymu, pats taip pasielgti nenorėjo,
10. 1 atveju taip pasielgta buvo, nes vaikas buvo apsvaigęs nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar toksinių medžiagų poveikio ir nesuvokė savo veiksmų, jei nebūtų apsisvaiginęs, nebūtų naudojęs prievartos.

Priedas Nr. 11

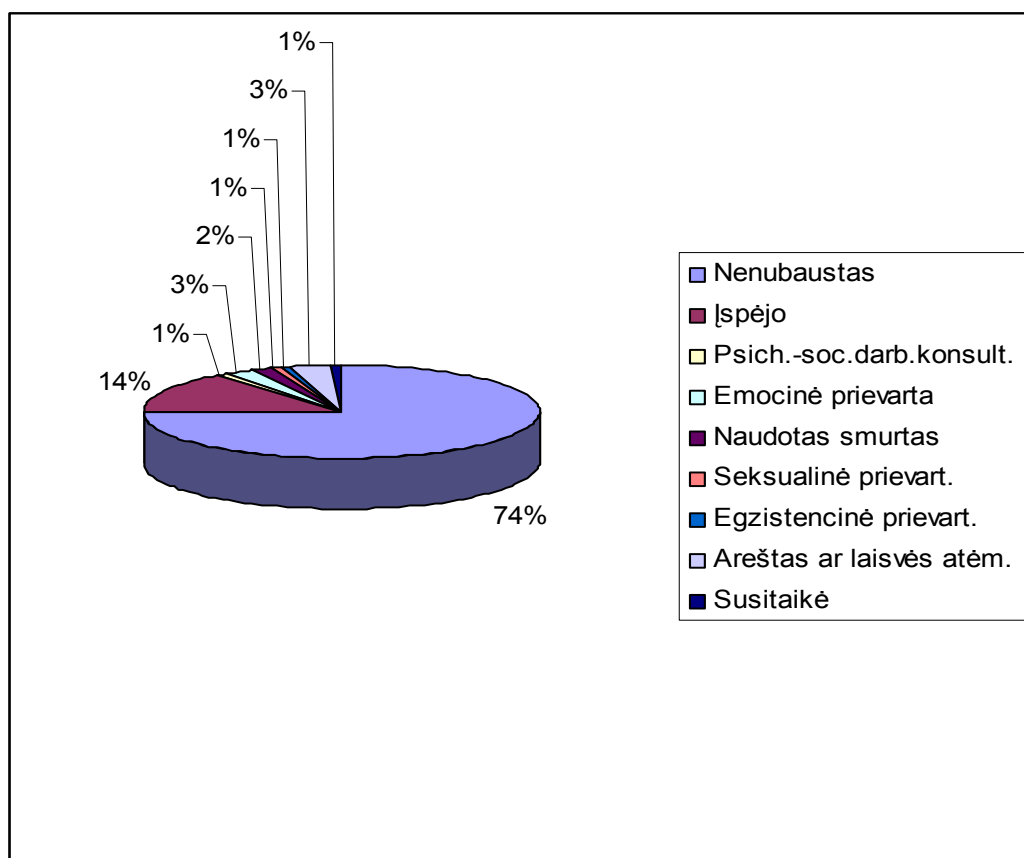
Pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atliktame tyrime dalyvavusių vaikų prieš kitus asmenis naudoto smurto ar (ir) prievartos priežasčių pasiskirstymas

Kitos priežastys:

- 11 (5 proc.) atvejų vaikai taip pasielgė, nes juos taip elgtis išmokė asmenys, su kuriais jie laiką praleidžia mokykloje,
- 11 (5 proc.) – nes juos taip elgtis išmokė kiti asmenys, t.y. tie, su kuriais jie bendrauja laisvalaikiu,
- 11 (5 proc.) – nes jie yra fiziškai ir psichologiškai labai tvirti, todėl tokiu būdu dažniausiai sprendžia savo ar kitų problemas,
- 11 (5 proc.) – nes jie patiria malonumą, naudodami įvairias prievartos rūšis prieš kitus,
- 71 (35 proc.) atveju vaikai nurodė dar ir šias prievartos naudojimo prieš kitus asmenis priežastis:
 - 10 atvejų, kai prievarta buvo naudojama, nes vaikai norėjo atkreipti dėmesį į save, tapti svarbiais,
 - 3 – nes juos taip elgtis išmokė asmenys, su kuriais jie gyvena,
 - 8 – nes jie yra lyderiai, todėl jiems visi bet kokia kaina turi paklusti,
 - 4 – nes taip pasielgti juos paskatino matyti kino filmai, nuotraukos, plakatai, girdėta muzika, perskaityta knyga, žaisti kompiuteriniai žaidimai,
 - 5 – nes jie priklauso neformaliai jaunimo grupei, kurios nariai, kaip ir jie, naudoja įvairias prievartos rūšis prieš kitaip mąstančius, besielgiančius, besirengiančius,
 - 2 – nes norėjo naudoti sau (jų tėvai mažai uždirba, todėl negali jiems nupirkti naujo telefono ar striukės, kuriuos jie atėmė iš aukos),

- 10 – nes auka dažnai juos vadino: „ruskiu“, „čigonu“, „žydu“, „negru“ ar pan.,
- 10 – nes auka dažnai juos vadino gėjumi ar lesbiete,
- 9 – su auka taip pasielgė todėl, kad tokiu būdu norėjo atkeršyti kitam asmeniui,
- 3 – taip pasielgė kitų asmenų prašymu, patys taip pasielgti nenorėjo,
- 7 atvejais vaikai nurodė, kad prievartą naudojo todėl, jog tuo metu buvo apsvaigę nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar toksinių medžiagų poveikio ir nesuvokė savo veiksmų, jei nebūtų apsisvaiginę, nebūtų naudoję prievartos.

Priedas Nr. 12

Pav. 2008 m. balandžio mėn. Šiaulių m. atlikto tyrimo metu gauti duomenys apie vaikams taikytas sankcijas po prievartos ar (ir) smurto naudojimo

Kiti atsakymai:

1. 1 (1 proc.) vaikas turėjo apsilankyti pas psichologą ar socialinį darbuotoją ir pasikalbėti su jais apie savo poelgį, priežastis, pasekmes,
2. 3 (3 proc.) – pritaikytos emocinės prievartos priemonės,
3. 2 (2 proc.) – taikytas smurtas,
- 4.1 (1 proc.) – seksualinė prievarta,
- 5.1 (1 proc.) – egzistencinė prievarta,
- 6.1 (1 proc.) vaikas susitaikė su auka.

Priedas Nr. 13

ANKETA

Ši anketa yra skirta, siekiant sužinoti Tavo nuomonę apie smurtą bei prievartą, jų paplitimą Šiaulių mieste, priežastis, Tavo gyvenimišką patirtį, susijusią su smurto bei prievartos naudojimu, ir kitais klausimais. Ji yra visiškai anoniminė, t.y. nereikia nurodyti savo vardo, pavardės, adreso bei kitų anketinių duomenų. Ji bus panaudota, rašant magistro darbą tema „Vaikų prievartos bei smurto paplitimo problemos Šiaulių mieste“, taip pat ji atskleis šios problemos mastą, ko pasekoje bus padarytos išvados bei pasiūlymai, padėsiantys slopinti šiuos žalingus reiškinius mūsų visuomenėje.

Prašome Tavęs būti nuoširdžiu ir teisingai atsakyti į žemiau nurodytus klausimus, apskritimu apibraukiant teisingą ar kelis teisingus atsakymus, jei tokio nėra, parašyk jį pats. Stenkis atsakyti į visus klausimus. Atsakymus pažymėk ar, jei atsakymas yra „kita ...“, parašyk aiškiai, jei suklydai, aiškiai nubrauk neteisingą atsakymą ir pažymėk teisingą.

Jei ko nesupranti (žodžio reikšmės, klausimo ar kt.), vadovaukis posakiu: „nėra kvailių klausimų, yra kvaili atsakymai,“ ir klausk drąsiai!

Žinok, jog Tavo išreikštos mintys yra labai svarbios, atliekant šį tyrimą!
Nuoširdžiai dėkojame ir linkime Tau sėkmės!

I. DUOMENYS APIE ASMENĮ:

1. Tavo lytis:

- moteriška,
- vyriška,

2. Tavo amžius (metais):

- 15,
- 16,
- 17,
- 18,
- kita

II. DUOMENYS APIE ASMENS APLINKĄ:

3. Tu gyveni su:

- mama ir tėčiu,
- tik su mama,
- tik su tėčiu,
- su močiute ir (ar) seneliu,
- vienas,
- vaikų namuose,
- kitose įstaigose,
- kita

4. Kokie Tavo santykiai su žmonėmis, su kuriais Tu gyveni (tėvais, seneliais, broliais, seserimis, draugais ir kt.):

- labai geri (gerai sutariame, nesipykstame),
- geri (sutariame gerai, kartais apsipykstame),

- normalūs (sutariame, kartais apsipykstame),
- blogi (nesutariame, dažnai apsipykstame),
- labai blogi (visiškai nesutariame, beveik visą laiką pykstamės),
- kita

5. Ar Tavo artimieji, t.y. minėti asmenys, su kuriais Tu gyveni, prieš Tave naudoja (-o) emocinę prievartą (pašaipos, patyčios, įžeidinėjimai, tyčinis norų, jausmų ignoravimas ir pan.):

- taip, naudoja (-o) dažnai,
- taip, naudoja (-o) retai,
- ne, nenaudoja (-o),
- kita

6. Ar Tavo artimieji, t.y. minėti asmenys, su kuriais Tu gyveni, prieš Tave naudoja (-o) fizinę prievartą – smurtą (mušimas, spardymas, žnaibymas, tampymas už ausų ir pan.):

- taip, naudoja (-o) dažnai,
- taip, naudoja (-o) retai,
- ne, nenaudoja (-o),
- kita

7. Ar Tavo artimieji, t.y. minėti asmenys, su kuriais Tu gyveni, prieš Tave naudoja (-o)

egzistencinę prievartą (nesirūpinimas maistu, drabužiais, gyvenamąja aplinka, norais, mokslu, pomėgiais ir pan.):

- taip, naudoja (-o) dažnai,
- taip, naudoja (-o) retai,
- ne, nenaudoja (-o),
- kita

8. Ar Tavo artimieji, t.y. minėti asmenys, su kuriais Tu gyveni, prieš Tave naudoja (-o) seksualinę prievartą (lytinių organų lietimasis, jų demonstravimas, prievartiniai lytiniai santykiai, seksualinio turinio filmų, nuotraukų demonstravimas):

- taip, naudoja (-o) dažnai,
- taip, naudoja (-o) retai,
- ne, nenaudoja (-o),
- kita

9. Kokie Tavo santykiai su klasės draugais bei kitais moksleiviais mokykloje:

- labai geri,
- geri,
- normalūs,
- blogi,
- labai blogi,
- kita

10. Kokie Tavo santykiai mokykloje su mokytojais:

- labai geri,
- geri,
- normalūs,
- blogi,
- labai blogi,
- kita

11. Ar klasės draugai ir (ar) kiti moksleiviai mokykloje prieš Tave naudoja (-o) emocinę prievartą (pašaipos, patyčios, įžeidinėjimai, tyčinis norų, jausmų ignoravimas ir pan.):

- taip, naudoja (-o) dažnai,
- taip, naudoja (-o) retai,
- ne, nenaudoja (-o),
- kita

12. Ar mokytojai prieš Tave naudoja (-o) emocinę prievartą:

- taip, naudoja (-o) dažnai,
- taip, naudoja (-o) retai,
- ne, nenaudoja (-o),

- kita

13. Ar klasės draugai ir (ar) kiti moksleiviai mokykloje prieš Tave naudoja (-o) fizinę prievartą – smurtą (mušimas, spardymas, žnaibymas, tampymas už ausų ir pan.):

- taip, naudoja (-o) dažnai,
- taip, naudoja (-o) retai,
- ne, nenaudoja (-o),
- kita

14. Ar mokytojai prieš Tave naudoja (-o) fizinę prievartą – smurtą (mušimas, spardymas, žnaibymas, tampymas už ausų ir pan.):

- taip, naudoja (-o) dažnai,
- taip, naudoja (-o) retai,
- ne, nenaudoja (-o),
- kita

15. Ar klasės draugai ir (ar) kiti moksleiviai mokykloje prieš Tave naudoja (-o) seksualinę prievartą (lytinių organų lietimasis, jų demonstravimas, prievartiniai lytiniai santykiai, seksualinio turinio filmų, nuotraukų demonstravimas):

- taip, naudoja (-o) dažnai,
- taip, naudoja (-o) retai,
- ne, nenaudoja (-o),
- kita

16. Ar mokytojai prieš Tave naudoja (-o) seksualinę prievartą:

- taip, naudoja (-o) dažnai,
- taip, naudoja (-o) retai,
- ne, nenaudoja (-o),
- kita

17. Kokie Tavo santykiai su žmonėmis, su kuriais Tu negyveni ir nebendrauji mokykloje (kaimynais, kiemo draugais, sporto ar kitokio būrelio nariais, giminaičiais ir kitais, su kuriais Tu pastoviai ar kartais bendrauji):

- labai geri,
- geri,
- normalūs,
- blogi,
- labai blogi,
- kita

18. Ar minėti asmenys, su kuriais Tu negyveni ir nebendrauji mokykloje, prieš Tave naudoja (-o) emocinę prievartą:

- taip, naudoja (-o) dažnai,
- taip, naudoja (-o) retai,
- ne, nenaudoja (-o),
- kita

19. Ar minėti asmenys, su kuriais Tu negyveni ir nebendrauji mokykloje, prieš Tave naudoja (-o) fizinę prievartą – smurtą:

- taip, naudoja (-o) dažnai,
- taip, naudoja (-o) retai,
- ne, nenaudoja (-o),
- kita

20. Ar minėti asmenys, su kuriais Tu negyveni ir nebendrauji mokykloje, prieš Tave naudoja (-o) egzistencinę prievartą (nesirūpinimas maistu, drabužiais, gyvenamąja aplinka, norais, mokslu, pomėgiais ir pan.):

- taip, naudoja (-o) dažnai,
- taip, naudoja (-o) retai,
- ne, nenaudoja (-o),
- kita

21. Ar minėti asmenys, su kuriais Tu negyveni ir nebendrauji mokykloje, prieš Tave naudoja (-o) seksualinę prievartą:

- taip, naudoja (-o) dažnai,
- taip, naudoja (-o) retai,
- ne, nenaudoja (-o),
- kita

22. Ar asmenys, su kuriais Tu gyveni, mokaisi, leidi laisvalaikį ar kitaip bendrauji, Tau matant ar girdint, dažnai naudoja (-o) emocinę, fizinę, egzistencinę bei seksualinę prievartas prieš save ar kitus asmenis:

- taip,
- ne,
- kartais,
- kita

23. Ar priklausai kokiai nors neformaliai (oficialiai neįteisintai) jaunimo gruputei: „skinams“, „forsams“ ir pan., kurie dažnai naudoja emocinę, fizinę, kartais – ir seksualinę prievartas prieš kitaip nei jie mėstančius, besirengiančius bei

besielgiančius asmenis:

- taip,
- ne,
- nepriklausau, tačiau pritariu jų idėjoms,
- kita

24. Tavo nuomone, kokia Tavo materialinė padėtis:

- labai gera,
- gera,
- vidutiniška,
- patenkinama,
- nepatenkinama,
- kita

25. Ar tu vartoji (-ai) alkoholi, narkotines, psichotropines bei kitas svaigiąsias medžiagas:

- taip,
- ne,
- kartais,
- kita

26. Ar Tau patinka filmai, muzika, nuotraukos, kompiuteriniai žaidimai, plakatai, kuriuose yra vaizduojamos emocinės, fizinės, egzistencinės ar seksualinės prievartos scenos:

- labai patinka,
- patinka,
- nepatinka,
- tokių scenų nesu matęs (-iusi),
- kita

27. Ar Tu žinai, jog įstatymai numato, kad *žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas, žmogaus laisvė bei asmuo neliečiami, draudžiama žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, tėvų teisė ir pareiga* – auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti, *vaikų pareiga* – gerbti tėvus, globoti juos senatvėje:

- taip,
- esu apie tai truputį girdėjęs (-usi),
- ne,
- kita

28. Tavo nuomone, ar galima naudoti emocinę, fizinę, egzistencinę bei seksualinę prievartą, ar kartais jos naudojimas gali

būti pateisinamas:

- nei vienos iš šių prievartos rūšių negalima naudoti visiškai,
- visas šias prievartos rūšis naudoti galima visais atvejais,
- galima naudoti tik emocinę prievartą,
- galima naudoti tik fizinę prievartą,
- galima naudoti tik egzistencinę prievartą,
- galima naudoti tik seksualinę prievartą,
- visas šias prievartos rūšis ar kai kurias iš jų naudoti galima tik kartais ir tik šiais išimtiniais atvejais:
 - auklėjant vaikus, kai jie yra labai nedrausmingi,
 - keršijant, laikantis posakio „tu man – aš tau“,
 - ginantis,
 - atsilyginant už įžeidimą, patyčias, sukeltą gėdą,
 - kita (nurodyti konkrečius atvejus)

- kita

III. EMOCINĖ PRIEVARTA:

29. Ar Tau teko naudoti emocinę prievartą:

- taip,
- ne (*į kitus skyriaus „Emocinė prievarta“ klausimus Tau atsakyti nebereikia*),
- kita

30. Kuo ji pasireiškė:

- patyčiomis,
- įžeidinėjimu,
- niekinimu,
- ignoravimu,
- terorizavimu,
- kita

31. Prieš ką Tu ją naudojai (kas buvo auka):

- prieš save patį,
- prieš mamą ir (ar) tėtį,
- prieš senelį (-ius) ir (ar) močiutę (-es),
- prieš brolių (-ius) ir (ar) seserį (-is),
- prieš kitus asmenis, su kuriais gyvenu,
- prieš klasės draugus ar kitus moksleivius,
- mokyklos darbuotojus: pedagogus ir kt.,
- prieš kitus asmenis, kurių aš nepažįstu,
- kitus asmenis, su kuriais aš kartais bendrauju,
- prieš naminius ar (ir) laukinius gyvūnus,
- kita

32. Kur Tu naudojai emocinę prievartą:

- namuose,
- mokykloje,
- kieme, gatvėje, laiptinėje,
- sporto salėje,
- kita

33. Kaip dažnai ją naudoji (-ai);

- kelis kartus per dieną,
- kelis kartus per savaitę,
- kelis kartus per mėnesį,
- kelis kartus per metus
- kita

IV. FIZINĖ PRIEVARTA:

34. Ar Tau teko naudoti fizinę prievartą:

- taip,
- ne (*į kitus skyriaus „Fizinė prievarta“ klausimus Tau atsakyti nebereikia*),
- kita

35. Kuo ji pasireiškė:

- smūgių rankomis sudavimu,
- smūgių kojomis sudavimu,
- smūgių kitomis kūno dalimis (galva ar pan.) sudavimu,
- smūgių įvairiais ginklais (kastetu, kuoka ar pan.), pritaikytais kūno žalojimui, sudavimu,
- smūgių įvairiais daiktais (pagaliu, strypu ar pan.), nepritaikytais kūno žalojimui, sudavimu,
- drėskimui, kandimui, spaudimui, tempimui, stumimui,
- pjovimui (peiliu ar pan.),
- šovimui (šaunamuoju ginklu ar pan.),
- sprogdinimui (sprogmenimis ar pan.),
- kita

36. Prieš ką Tu ją naudojai (kas buvo auka):

- prieš save patį,
- prieš mamą ir (ar) tėtį,
- prieš senelį (-ius) ir (ar) močiutę (-es),
- prieš brolių (-ius) ir (ar) seserį (-is),
- prieš kitus asmenis, su kuriais gyvenu,
- prieš klasės draugus ar kitus moksleivius,
- mokyklos darbuotojus: pedagogus ir kt.,
- prieš kitus asmenis, kurių aš nepažįstu,
- kitus asmenis, su kuriais aš kartais bendrauju,
- prieš naminius ar (ir) laukinius gyvūnus,

- kita
- 37. Kur Tu naudojai fizinę prievartą:**
- namuose,
 - mokykloje,
 - kieme, gatvėje, laiptinėje,
 - sporto salėje,
 - kita

38. Kaip dažnai ją naudoji (-ai);

- kelis kartus per dieną,
- kelis kartus per savaitę,
- kelis kartus per mėnesį,
- kelis kartus per metus,
- kita

V. SEKSUALINĖ PRIEVARTA:

39. Ar Tau teko naudoti seksualinę prievartą:

- taip,
- ne (*į kitus skyriaus „Seksualinė prievarta klausimus Tau atsakyti nebereikia).*
- kita

40. Kuo ji pasireiškė:

- seksualinio turinio filmų, nuotraukų, plakatų, demonstravimas prieš aukos valią,
- nuogo kūno, lytinių organų demonstravimas,
- aukos nuogo kūno, lytinių organų lietimasis,
- auka, Tavo reikalavimu, lietė Tavo nuogą kūną ar lytinius organus,
- Tu norėjai išžaginti auką, bet Tau nepavyko,
- Tu išžagintai auką,
- kita

41. Prieš ką Tu ją naudojai (kas buvo auka):

- prieš brolių (-ius) ir (ar) seserį (-is),
- prieš kitus asmenis, su kuriais gyvenu,
- prieš klasės draugus ar kitus moksleivius,
- prieš asmenis, kurių aš nepažįstu,
- kitus asmenis, su kuriais aš kartais bendrauju,
- kita

42. Kur Tu naudojai seksualinę prievartą:

- namuose,
- mokykloje,
- kieme, gatvėje, laiptinėje,

- sporto salėje,
- kita

43. Kaip dažnai ją naudoji (-ai);

- kelis kartus per dieną,
- kelis kartus per savaitę,
- kelis kartus per mėnesį,
- kelis kartus per metus,
- kita

VI. EGZISTENCINĖ PRIEVARTA:

44. Ar Tau teko naudoti egzistencinę prievartą:

- taip,
- ne,
- kita

VII. PRIEVARTOS NAUDOJIMO

PRIEŽASTYS:

45. Prievartą prieš save patį Tu naudojai todėl, kad:

- aš nekenčiu savęs (kaip man atrodo, esu negražus (-i), bjaurus (-i), silpnas (-a) ir pan.),
- norėjau patirti emocinių kančių (atsiriboti nuo kitų draugų, artimųjų, pasmerkti save dvasinėms kančioms),
- norėjau save išbandyti, patirti naujų pojūčių,
- norėjau užuojautos ar (ir) gailesčio sau,
- norėjau atkreipti dėmesį į save, tapti svarbiu,
- norėjau patirti fizinių kančių,
- norėjau nutraukti gyvenimą,
- norėjau pagąsdinti man artimus žmones, priminti, jog Aš esu,
- nes mane išmokė taip elgtis asmenys, su kuriais aš gyvenu,
- nes mane taip elgtis išmokė asmenys, su kuriais aš laiką praleidžiu mokykloje,
- nes mane taip elgtis išmokė kiti asmenys, t.y. tie, su kuriais aš bendrauju laisvalaikiu,
- taip pasielgti mane paskatino matyti kino filmai, nuotraukos, plakatai, girdėta muzika, perskaityta knyga, žaisti kompiuteriniai žaidimai,
- aš priklausau neformaliai jaunimo grupei, kurios nariai, taip pat ir aš, naudojame įvairias prievartos rūšis prieš save,

- aš taip pasielgiau netyčia, dėl neatsargumo,
- nes tokiu būdu norėjau atkeršyti kitam asmeniui,
- nes aš patiriu malonumą, naudodamas įvairias prievartos rūšis prieš save,
- taip pasielgiau kitų asmenų prašymu, pats taip pasielgti nenorėjau,
- taip pasielgiau, nes tuo metu buvau apsvaigęs nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar toksinių medžiagų poveikio ir nesuvokiau savo veiksmų, jei nebūčiau apsisvaiginęs, nebūčiau naudojęs prievartos,
- nežinau, kodėl taip pasielgiau,
- kita

46. Prievartą prieš kitus naudojai todėl, kad:

- norėjau save išbandyti, patirti naujų pojūčių,
- norėjau atkreipti dėmesį į save, tapti svarbiu,
- norėjau pagąsdinti man artimus žmones, priminti, jog Aš esu,
- nes mane išmokė taip elgtis asmenys, su kuriais aš gyvenu,
- nes mane taip elgtis išmokė asmenys, su kuriais aš laiką praleidžiu mokykloje,
- nes mane taip elgtis išmokė kiti asmenys, t.y. tie, su kuriais aš bendrauju laisvalaikiu,
- aš esu lyderis (-ė), todėl man visi bet kokia kaina turi paklusti,
- aš esu fiziškai ir psichologiškai labai tvirtas, todėl tokiu būdu dažniausiai sprendžiu savo ar kitų problemas,
- taip pasielgti mane paskatino matyti kino filmai, nuotraukos, plakatai, girdėta muzika, perskaityta knyga, žaisti kompiuteriniai žaidimai,
- aš priklausau neformaliai jaunimo grupei, kurios nariai, taip pat ir aš, naudojame įvairias prievartos rūšis prieš kitaip mąstančius, besielgiančius, besirengiančius,
- aš taip pasielgiau netyčia, dėl neatsargumo,
- nes norėjau naudoti sau (mano tėvai mažai uždirba, todėl negali man nupirkti naujo telefono, striukės, kuriuos aš atėmiau iš aukos),

- nes auka pirma prieš mane taip pasielgė, o aš tik atsilyginau tuo pačiu,
- nes auka dažnai mane vadino: „ruskiu“, „čigonu“, „žydu“, „negru“ ar pan.
- nes auka dažnai mane vadino gėjumi ar lesbiete,
- su auka taip pasielgiau, nes tokiu būdu norėjau atkeršyti kitam asmeniui,
- nes aš patiriu malonumą, naudodamas įvairias prievartos rūšis prieš kitus,
- taip pasielgiau kitų asmenų prašymu, pats taip pasielgti nenorėjau,
- taip pasielgiau, nes tuo metu buvau apsvaigęs nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar toksinių medžiagų poveikio ir nesuvokiau savo veiksmų, jei nebūčiau apsisvaiginęs, nebūčiau naudojęs prievartos,
- nežinau, kodėl taip pasielgiau,
- kita

VIII. SITUACIJA PO PRIEVARTOS PANAUDOJIMO IR PASEKMĖS:

47. Ar apie Tavo panaudotą prievartą tapo viešai žinoma:

- ne, apie tai žinau tik aš ir auka,
- ne, apie tai žino tik mokytojai,
- ne, apie tai žino tik tėvai,
- ne, apie tai žino tik kiti asmenys, su kuriais aš kartais bendrauju,
- taip, apie tai rašė spauda, rodė per televiziją, kalbėjo per radiją,
- taip, apie tai žino teisėsaugos institucijos (policija, prokuratūra, teismas),
- kita

48. Ar Tu už savo poelgį buvai nubaustas:

- ne,
- ne, mane tik įspėjo, kad taip daugiau nesielgčiau,
- ne, tačiau aš turėjau apsilankyti pas psichologą ar (ir) socialinį darbuotoją ir su juo pasikalbėti apie mano poelgį, jo priežastis, pasekmes ir pan.,
- taip, man buvo pritaikytos emocinės prievartos priemonės,
- taip, man buvo pritaikytos fizinės prievartos priemonės,
- taip, man buvo pritaikytos seksualinės prievartos priemonės,

- taip, man buvo pritaikytos egzistencinės prievartos priemonės,
- taip, man buvo taikytas areštas ar (ir) laisvės atėmimas,
- kita

49. Ar Tavo elgsena pasikeitė po prievartos panaudojimo:

- ne,
- pasikeitė nežymiai, atsakingiau pradėjau vertinti savo poelgius,
- taip, supratau, kad, naudojant prievartą, neįmanoma išsiaiškinti santykių, išspręsti problemų, o tokiu būdu tik paskatinama aukos neapykanta smurtautojui, t.y. dažniausiai auka tampa nauju smurtautoju,
- taip, nuo šiol dar dažniau naudoju prievartą,
- kita